

NAPLNENIE PRÁVA DIEŤAŤA

NA KONTAKT S RODINOU

**A NAPLNENIE POTREBY
BLÍZKEJ OSOBY V PROSTREDÍ**

NÁHRADNEJ STAROSTLIVOSTI NA SLOVENSKU

2020

Operačný program
**Efektívna
verejná správa**

Európska únia
Európsky sociálny fond

Tento projekt je podporený z Európskeho sociálneho fondu.

Úsmev ako dar
aby rodina
zostala spolu

NAPLNENIE PRÁVA DIEŤAŤA NA KONTAKT S RODINOU A NAPLNENIE POTREBY BLÍZKEJ OSOBY V PROSTREDÍ NÁHRADNEJ STAROSTLIVOSTI NA SLOVENSKU

Kolektív autorov: Doc. PhDr. Monika Miklošková, PhD.,
Prof. MUDr. Jozef Mikloško, PhD., Mgr. Andrea Hudeková,
PhDr. et Mgr. Marek Vadrna, Mgr. Lic. Martin Fero, PhD.,
JUDr. Margita Medveczká, Mgr. Emília Bezáková, PhD.

Európska únia
Európsky sociálny fond

Tento projekt je podporený z Európskeho sociálneho fondu.

NAPLNENIE PRÁVA DIEŤAŤA NA KONTAKT S RODINOU A NAPLNENIE POTREBY BLÍZKEJ OSOBY V PROSTREDÍ NÁHRADNEJ STAROSTLIVOSTI NA SLOVENSKU

Vydala Spoločnosť priateľov detí z detských domovov Úsmev ako dar
a Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety

Rok vydania 2020
1. vydanie

Autori - Miklošková M. - Mikloško J. a kol. autorov

Kolektív autorov: Doc. PhDr. Monika Miklošková, PhD., Prof. MUDr. Jozef Mikloško, PhD.,
Mgr. Andrea Hudeková, PhD. et Mgr. Marek Vadrna, Mgr. Lic. Martin Fero, PhD.,
JUDr. Margita Medveczká, Mgr. Emília Bezáková, PhD.

ISBN: 978-80-973733-0-6

Tento projekt je podporený z Európskeho sociálneho fondu.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1. BLÍZKE VZŤAHY DIEŤAŤA UMIESTNENÉHO V CENTRE PRE DETI A RODINY - TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ.....	7
1.1 Vznik a vývin vzťahovej väzby.....	8
1.2 Typy vzťahovej väzby dieťaťa.....	11
1.3 Vzťahová väzba a partnerské vzťahy.....	13
1.4 Vzťahová väzba a rodičovstvo.....	14
2. PRÁVO DIEŤAŤA NA KONTAKT S RODINOU A BLÍZKYMÍ OSOBAMI V KONTEXTE VYNÍMANIA DETÍ Z VLASTNÝCH RODÍN.....	17
2.1 Analýza existujúcej legislatívnej situácie v Slovenskej republike.....	17
2.1.1 Právo dieťaťa na rodinu.....	19
2.1.2 Oddelenie dieťaťa od rodičov.....	20
2.1.3 Právo dieťaťa na kontakt s blízkymi osobami.....	23
2.1.4 Proces vynímania /oddelenia dieťaťa z rodiny.....	27
2.1.5 Právo na kontakt s rodičmi a blízkymi osobami po vyňatí dieťaťa z rodiny.....	29
2.2 Ochrana rodiny v medzinárodných a európskych dohovoroch.....	30
2.2.1 Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.....	31
2.2.2 Oddelenie dieťaťa od rodičov v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva.....	32
2.2.3 Dokumenty OSN.....	34
2.3 Analýza vybraných aspektov legislatívnej situácie v zahraničí.....	36
2.3.1 Česká republika.....	36
2.3.2 Stretnutie rodinného kruhu v legislatíve Holandského kráľovstva a Írskej republiky.....	38
3. NAPLNENIE POTREBY VZŤAHOVEJ VÄZBY DIEŤAŤA V PODMIENKACH CDR - VÝSKUNNÁ ČASŤ.....	40
3.1 Cieľ výskumu.....	40
3.2 Výskumný nástroj pre zber kvantitatívnych dát.....	41
3.3 Spracovanie zozbieraných dát.....	43
4. VÝSLEDKY VÝSKUMU.....	52
4.1 Štýly väzobného správania u detí v rámci Slovenska.....	53
4.1.1 Štýly väzobného správania namerané u detí.....	53
4.1.2 Popis jednotlivých štýlov väzobného správania.....	54
4.1.3 Rozdiely medzi sebahodnotením detí a mladých ľudí v CDR a odhadom typu vzťahovej väzby u detí zamestnancami CDR.....	57
4.2 Charakteristika respondentov a rozdiely vo vybraných premenných.....	58
4.2.1 Pohlavie a vek respondentov.....	58
4.2.2 Vek detí v čase vyňatia z biologickej rodiny a vek dieťaťa v čase umiestnenia do konkrétneho zariadenia (detského domova).....	60
4.2.3 Počet zariadení, v ktorých bolo dieťa umiestnené a premiestňovanie dieťaťa v rámci jedného zariadenia.....	62

4.2.4	Priebeh tehotenstva a typ pôrodu	63
4.2.5	Vnímanie etnicity	67
4.2.6	Udržiavanie kontaktov po vyňatí dieťaťa z rodiny	68
4.2.7	Dlhodobé užívanie liekov od psychiatra a stanovenie psychiatrickej diagnózy	70
4.2.8	Sociálna dedičnosť – nariadenie ústavnej starostlivosti v minulosti nad matkou	74
4.2.9	Kontakt s matkou	75
4.2.10	Reakcia na kontakt s matkou	75
4.2.11	Kontakt s otcom	77
4.2.12	Reakcia na kontakt s otcom	77
4.2.13	Kontakt so širšou rodinou.....	79
4.2.14	Koho dieťa označuje za svoju najbližšiu osobu.....	80
4.2.15	Počet súrodencov a spoločný život na samostatnej skupine	81
4.2.16	Kľúčový vzťah pre naplnenie potreby blízkej osoby dieťaťa	82
4.2.17	Umiestnenie bez súrodencov alebo so súrodencami.....	84
4.2.18	Dlhodobý, neprerušovaný, pevný vzťah s pravidelne sa opakujúcim kontaktom aspoň s jedným zo súrodencov.....	85
4.2.19	Dôvody vyňatia na strane rodičov.....	86
4.2.20	Poznanie príčin umiestnenia.....	87
4.2.21	Vnímanie dôvodov vyňatia	88
4.2.22	Dôvody na strane rodičov	88
4.2.23	Vnímanie situácie (ťažkostí) v rodine pred vyňatím	90
4.2.24	Pocity voči rodičom po vyňatí.....	92
4.2.25	Pocity viny a zodpovednosti za situáciu	92
4.2.26	Vzťah s matkou	94
4.2.27	Vzťah s otcom	96
4.2.28	Vzťah so starými rodičmi.....	98
4.2.29	Vnímanie vzťahu otca	99
4.2.30	Vnímanie vzťahu matky.....	100
4.2.31	Pomoc pri obnove vzťahu	101
4.2.32	Odpustenie rodičom	102
4.2.33	Čo je podľa Vás najťažšie odpustiť rodičom ?	105
4.2.34	Vedenie k odpusteniu	106
4.2.35	Vedomosti o význame vzťahovej väzby u dieťaťa	107
5.	KLÚČOVÉ ZÁVERY VÝSKUMU	108
6.	NÁVRHY A ODPORÚČANIA PRE ZLEPŠENIE PRAXE V OBLASTI NAPŔNANIA PRÁVA DIEŤAŤA NA KONTAKT S RODINOU A NAPLNENIE POTREBY BLÍZKEJ OSOBY V PROSTREDÍ NÁHRADNEJ STAROSTLIVOSTI NA SLOVENSKU	117
6.1	Návrhy legislatívnych opatrení.....	117
6.2	Návrhy pre prax v oblasti práce s ohrozenou rodinou	123
6.3	Návrhy pre prax v oblasti náhradnej starostlivosti o deti	125
6.4	Návrhy pre pracovníkov CDR.....	128
ZÁVER	132	

ÚVOD

Starostlivosť o deti v Centrách pre deti a rodiny (bývalé detské domovy) je náročnou a páľčivou témou odborníkov venujúcich sa tejto cieľovej skupine. Zlyhanie rodín, neriešené konflikty, rozpory, nedostatok sociálnych či rodičovských zručností, či schopnosť riešiť náročné životné situácie mnohokrát vedú k vyňatiu detí zo starostlivosti rodičov a následnému umiestneniu do systému náhradnej starostlivosti.

Odborné diskusie vyvolávajú otázky, ako možno predísť vynímaniu detí z ich prirodzeného rodinného prostredia, aká účinná pomoc má byť rodine poskytnutá v období jej problémov a ako následne pracovať s deťmi a ich rodinami po ich vzájomnom odlúčení. V súčasnosti sa už upustilo od neblahého trendu minulosti – izolovať deti od rodičov v zariadeniach a nepodporovať ich vzájomný kontakt. Naopak, podpora vzťahu detí a rodičov a cielená pomoc pri úprave rodinných pomerov je veľmi preferovaná. Starostlivosť o deti žijúce mimo vlastnej rodiny vyvoláva v ľuďoch pozitívne emócie, ktoré sa týkajú opatrovateľskej a emocionálnej stránky starostlivosti o dieťa. Ľudia majú tendenciu prejavovať voči deťom svoju zhovievavosť, porozumenie v ich situácii, ľútosť aj konkrétnu pomoc. Na druhej strane ľudia veľmi negatívne vnímajú biologických rodičov týchto detí, zmýšľajú o nich veľmi odsudzujúco a kriticky. Ako však spojiť dva svety - deti a rodičov do vzťahu, ktorý by prinášal pokoj a vyváženosť pre obidve skupiny aktérov?

Sme presvedčení, že koreňom mnohých patologických javov vyskytujúcich sa v skupine detí, ktorá bola odlúčená od svojich rodičov, korenia v ich ranom veku a v tom, že tieto deti nemajú spracovanú stratu svojich najbližších osôb, otca, matky, prípadne inej širšej rodiny. Ide o deti, ktoré majú z nášho pohľadu narušený štýl väzobného správania, čo má vplyv na ich bežný život, ktorý je o fungovaní vo vzťahoch.

V našej práci sa preto zameriame na teoretické východiská vzťahovej väzby, analýzu aktuálnej legislatívnej situácie, ktorú skonfrontujeme s výsledkami výskumu zameraného na oblasť napĺňania potreby blízkeho vzťahu u detí a mladých ľudí v centrách pre deti a rodiny. Hlavným cieľom výskumu a celej publikácie je odhalenie limitov a nedostatkov v tejto oblasti a navrhnutie vhodných opatrení pre zlepšenie stavu.

Kolektív autorov

1. BLÍZKE VZŤAHY DIEŤAŤA UMIESTNENÉHO V CENTRE PRE DETI A RODINY - TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

„Ty si pre mňa zatiaľ len malý chlapec podobný státisícom iných malých chlapcov. A nepotrebujem ťa. A ani ty ma nepotrebuješ. Ja som pre teba iba líška podobná státisícom iných líšok. No ak si ma skrotíš, budeme jeden druhého potrebovať. Budeš pre mňa jediný na svete. Ja budem pre teba jediná na svete...” (Antoine de Saint-Exupéry, 2015, s. 40)

Tento známy dialóg zo známej knihy o Malom Princovi výstižne popisuje to, ako vzniká blízky citový vzťah a aký má význam vzťahová osoba v našom živote. Človek, s ktorým si vytvoríme vzťah sa stáva pre nás jedinečným a my sme jedineční pre neho. Naša citová blízkosť je odvodená od našej vzájomnej oddanosti a od faktu, že sa navzájom potrebujeme. V priebehu života stretáme veľké množstvo ľudí, vstúpime do mnohých vzťahov, ktoré pretrvávajú rôzne dlhý čas. Všeobecne sa dá povedať, že **vzťahy si človek sám utvára a naopak tieto vzťahy utvárajú jeho osobnosť**. Potreba vzťahov patrí medzi prirodzené ľudské potreby. Pokiaľ nie je táto potreba naplnená, vývin dieťaťa ale aj psychický stav dospelého je vážne ohrozený.

Práve to, ako budeme blízke vzťahy nadväzovať a ako v nich budeme fungovať je silne závislé od našej prvej vzťahovej skúsenosti – citového puta s primárnou vzťahovou osobou. Preto považujeme za nevyhnutné venovať zvýšenú pozornosť téme **vzťahovej väzby** ako z pohľadu teórie, tak aj z pohľadu praxe. V článku analyzujeme a popisujeme vzťahy a vzťahové správanie detí a mladých ľudí v centrách pre deti a rodiny a vychádzame z **niektorých kľúčových výsledkov výskumu** realizovaného v roku 2019. V závere sa pokúsime formulovať **praktické návrhy** pre zlepšenie situácie týchto detí.

ZÁKLADNÉ TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ:

Vznik a vývin vzťahovej väzby	Vzťahová väzba a partnerské vzťahy
Typy vzťahovej väzby dieťaťa	Vzťahová väzba a rodičovstvo

1.1 Vznik a vývin vzťahovej väzby

„Vzťahová väzba“ alebo „citové puto“ sú termíny, ktoré sa u nás v literatúre používajú pre označenie anglického termínu „attachment“. V praxi bežne používame alternatívne všetky tri termíny a tak ich budeme rovnocenne používať aj tomto článku. Na úvod sme vybrali názor dvoch autorov – Bowlbyho a Eriksona, ktorí sa vo svojich teóriách dotkli témy vzťahovej väzby, ako aj ich pokračovateľa K.H. Brischa.

Britský psychiater John Bowlby formuloval svoju teóriu vzťahovej väzby v roku 1969. Autor popisoval vzťahovú väzbu ako emocionálne puto, ktoré špecificky spája dvoch ľudí v rovnakom čase a priestore. V popredí je pritom prirodzená potreba dieťaťa citovo sa naviazať na osobu, ktorá sa o neho stará a naplňuje jeho potreby. Blízkosť tejto vzťahovej osoby dieťa potom neskôr vyhľadáva najmä v stresových situáciách a v ohrození. Cieľom budovania vzťahovej väzby je teda pocit istoty a bezpečia u dieťaťa. [1]

V minulosti pritom prevládal názor, že dieťa vyhľadáva blízkosť svojej matky len preto, že si ju spája s potravou. Tiež sa tradovalo, že matky by nemali deti rozmaznávať a že emócie sú vo výchove detí zanedbateľné. Panovalo presvedčenie, že medzi rodičmi a deťmi by mal byť zachovaný náležitý odstup a fyzické prejavy náklonnosti by mali byť striedme. V 20 - tých rokoch minulého storočia bola veľmi obľúbená kniha Johna Watsona, ktorá varovala

pred nebezpečenstvom „nadmernej materinskej lásky“. Autor ju venoval prvej matke, ktorá vychová spokojné dieťa, t.j. dieťa úplne samostatné a sebestačné, schopné prispôbiť sa a samo si riešiť svoje problémy, odvážne a plačúce len v prípade fyzického zranenia, schopné sústrediť sa na hru i prácu, nezávisle na konkrétnom človeku a mieste.[17] V kontexte týchto všeobecne rozšírených názorov, boli názory Bowlbyho skutočne prevratné. John Bowlby predpokladal, že potrebu blízkeho vzťahu máme vrodenu a uloženú hlboko vo svojich génoch. Potreba spoliehať sa na svojich blízkych a oddávať sa im je nám podľa neho vrodená. Začína už počas prenatálneho obdobia - v maternici našej matky - a končí našou smrťou. Inšpiratívny je jeho názor, že nás evolúcia „naprogramovala“ k tomu, aby sme si v živote vybrali niekoľko blízkych bytostí, ktoré budú pre nás významnejšie než ostatní. Schopnosť „byť vo vzťahu“ podľa autora zvyšovala z evolučného hľadiska našu šancu na prežitie.[2] V súvislosti s tým sa do popredia dostáva názor, že emócie a ich prejavy do výchovy patria a dokonca sú kľúčové.

Veľmi podobný názor prináša americký psychológ Erikson. Ten vo svojej epigenetickej teórii zdôraznil, že v prvom vývinovom štádiu dieťaťa (prvý rok), sa vytvára pocit základnej životnej nádeje a dôvery. Tento pocit dôvery u dieťaťa môžu podporiť matky tým, že sa citlivo

starajú o jeho individuálne potreby. Pre dieťa sa tak stáva matka dôveryhodnou a vďaka tomu sa u neho vytvára základ pre pocit, že ono samo je v poriadku. [3]

Téme vzťahovej väzby sa venuje aj Karl Heinz Brisch. Stotožňuje sa s Bowlbom a Eriksonom v názore, že dieťa si počas prvého roka vytvorí špecifickú emocionálnu väzbu na takzvanú hlavnú vzťahovú väzbu. Táto emocionálna vzťahová väzba zaručuje dieťaťu prežitie a dala by sa nazvať aj jeho „bezpečným emocionálnym prístavom“. Autor však podotýka, že potreba pripútania nemusí byť sama o sebe uspokojovaná len cez rodičov. Novorodenec si po pôrode hľadá „svoju“ osobu pre vzťahovú väzbu, ktorá mu vie ponúknuť ochranu. Pre každé dieťa by bolo optimálne, keby počas prvých rokov svojho života malo k dispozícii aspoň jednu vzťahovú osobu pre bezpečnú vzťahovú väzbu. [4]

Deti potrebujú veľa starostlivosti a opateru počas dlhého obdobia života. Nejde pritom skutočne len o naplnenie fyzických potrieb. Oblečenie, jedlo a strecha nad hlavou sú nesmierne dôležité, ale nestačia na to, aby sa deti normálne vyvíjali. Deti potrebujú aj lásku, starostlivosť, opateru a pozornosť. Dieťa sa nerozhoduje podľa biologického príbuzenstva, koho si zvolí za svoju osobu pre vzťahovú väzbu, ale podľa toho, kto mu ponúkne ochranu, istotu a bezpečie. [5]

Vzťahovou osobou dieťaťa teda nemusí byť vždy jeho biologická matka či otec. Za istých podmienok, resp., ak nie sú rodičia k dispozícii ako bezpečné a dôveryhodné osoby, vzťahová väzba môže vzniknúť aj medzi dieťaťom a inou osobou, napríklad s niektorým príbuzným, dokonca so starším súrodencom, alebo pestúnom, osvojiteľom či vychovávateľom v centre pre deti a rodiny.

Pritom to, ktorú osobu si dieťa zvolí za svoju vzťahovú osobu, nie je náhodné. O tom, či sa dieťa naviaže na aktuálneho opatrovateľa, rozhoduje správanie, ktoré opatrovateľ prejavuje voči dieťaťu. Osoba, ktorá v rozličných kontaktoch a interakciách citlivo reaguje na dieťa, má najväčšiu šancu stať sa pre dieťa osobou, s ktorou si vytvorí vzťahovú väzbu. Už novorodenec dokáže vnímať, ktoré osoby v jeho okolí sa voči nemu správajú empaticky. Na osoby, ktoré dieťaťu prejavujú empatiu, sa bude dieťa vo svojej potrebe pre vzťah a vzťahovú väzbu obracať. [6] Tak sa stáva, že biologickí rodičia nie sú pre dieťa aj hlavnými osobami pre vzťahovú väzbu. To sa často deje u detí, ktoré sú umiestnené v náhradnej starostlivosti a potreby im zabezpečujú „náhradní opatrovatelia“.

Hašto a Brisch zdôrazňujú ako najvýznamnejšiu vlastnosť vzťahovej osoby – jemnocitosť (senzitivita). Podľa Brischa by mala byť jemnocitná, opatrovateľská, schopná vnímať signály dieťaťa, správne ich interpretovať a rýchlo a primerane na ne reagovať. [4]

Hašto detailne hovorí až o štyroch znakoch senzitivity (jemnocitnosti) matky:

- vnímanie signálov od dieťaťa (byť pozorná),
- správne interpretovanie signálov dieťaťa (neskreslené vlastnými potrebami matky),
- okamžitá reakcia (rýchlo),
- primeraná reakcia (k situácii a veku).[7]

Lukasová sa pridáva k opisu podporujúcej matky. Vo svojej práci zdôrazňuje, že budovaniu blízkeho bezpečného vzťahu medzi dieťaťom a matkou výdatne pomáha to, ak matka reaguje na každú snahu dieťaťa o interakciu (napríklad vie rozpoznať prvý úsmev dieťaťa a zareagovať naň, porozumieť vydávaným zvukom dieťaťa a pod.). Poukazuje na prepojenie medzi bezpečnou vzťahovou väzbou matky a dieťaťa a ranými procesmi učenia u dieťaťa, ktoré sú dôležité pre celkový optimálny vývin už od jeho narodenia. Spokojná, vyrovnaná a milujúca matka je v skorom ranom veku nevyhnutná pre zdravý psychický vývin dieťaťa. Autorka hovorí, že vedecké poznatky svedčia o existencii rozhodujúcich období vpečatenia v prvých dvoch až troch rokoch života. Lukasová tiež uvádza zaujímavý príklad, podľa ktorého až 98% matiek inštinktívne nosí svoje deti na rukách s hlavičkou smerujúcou vľavo – novorodenec tak počuje tep matkinho srdca, čo ho upokojuje a dodáva pocit bezpečia. Ak však zvuk tepu chýba, pretože novorodenec leží v postieľke, je málo nosený a bez fyzického kontaktu,

chýba mu to najprirodzenejšie upokojenie a to môže mať za následok citovú labilitu dieťaťa.[8]

S takýmto prístupom sa sme sa často mohli stretnúť napríklad u detí v bývalých dojčenských ústavoch, kedy opatrovatelia (zdravotné sestry) nedokázali venovať dostatok individuálneho času a fyzického kontaktu skupine detí súčasne. To bol zároveň jeden z významných argumentov pre rozvoj profesionálneho náhradného rodičovstva v systéme náhradnej starostlivosti.

Pre sumarizáciu teoretických východísk sa pozrime na podobnosti v názoroch uvádzaných autorov. Tie sa teda zhodujú vo viacerých bodoch. Podľa nich sú deti od narodenia prispôsobivé a spoločenské. Majú prirodzenú potrebu a zároveň schopnosť pripútať opatrovateľské osoby k sebe a tiež si samo vytvárať citové väzby k týmto dospelým. Toto sa deje na základe skúsenosti s uspokojovaním potrieb dieťaťa.

Názorne tento proces vystihuje príklad - dieťa je schopné hneď po narodení vyjadrovať svoje potreby. Hladné dieťa cíti napätie a nespokojnosť, čo vyjadruje plačom (to isté sa deje, keď mu je zima, príliš teplo, keď je unavené a pod.). Vnímaví rodičia či opatrovatelia sa rýchlo naučia pochopiť potreby, ktoré ich dieťa vyjadruje. A tieto potreby aj naplňajú - kŕmením, prebaľovaním, upokojovaním,.... Keď rodič, či iná opatrovateľská osoba naplní potrebu dieťaťa, dieťa sa znovu cíti uvoľnené

a spokojné, kým necíti ďalšiu potrebu. Ak je vyjadrená potreba vždy uspokojená, dieťa si rozvíja dôveru a pripútanie k osobe, ktorá naplňa jeho potreby. Vďaka tomu aj nadobúda presvedčenie, že je hodné lásky. Tento cyklus je známy ako cyklus „stres/relaxácia“ – kruh pripútania. Keďkoľvek má dieťa potrebu, prejaví ju a niekto ju naplní, pocíti emocionálnu väzbu k tejto osobe. Postupne sa posilňuje jeho presvedčenie, že táto osoba bude pokračovať a starať sa o neho. Ak sa toto opakuje, vo veku približne 18 mesiacov môže mať dieťa vytvorenú bezpečnú citovú väzbu minimálne k jednej hlavnej osobe v jeho živote. [9] V publikácii Nádej na uzdravenie autori uvádzajú veľmi dôležitý názor Bowlbyho, že vzťah rodič - dieťa je prvotnou skúsenosťou dieťaťa, ktorá vytvára akúsi „matricu“, podľa ktorej sa budujú všetky ďalšie budúce vzťahy. Prvá matrica sa tak formuje interakciami medzi rodičom a dieťaťom a je dokončená koncom prvého roka života. Táto matrica je založená na pocitoch lásky, dô-

very a bezpečia rovnako ako na pocitoch strachu, nedôvery, vyhýbania sa, obsiahnutých v rôznej miere v konkrétnom vzťahu. Ako deti, tak aj dospelí, fungujú vo vzťahoch podľa vzťahových matric, vytvorených v ich prvých vzťahoch - s hlavnou osobou pre vzťahovú väzbu. [10]

Uvádzané poznatky a zistenia o tom, že prvá vzťahová skúsenosť dieťaťa (typ vzťahovej väzby) má významný vplyv na celkový vývin dieťaťa, sme prepojili s praxou v centrách pre deti a rodiny. V súvislosti s tým sa javí dôležité upozorniť, že práve vývin detí, ktoré sú v ranom období odlúčené od primárnej vzťahovej osoby a sú umiestnené v centre pre deti a rodiny, môže byť teda zásadne ohrozený. Preto považujeme za dôležité venovať sa téme vzťahovej väzby u detí umiestnených v centrách pre deti a rodiny. Pre úplne dokreslenie ich situácie uvádzame aj stručný prehľad jednotlivých typov vzťahovej väzby spolu s ich opisom.

1.2 Typy vzťahovej väzby dieťaťa

Vychádzajúc z analýzy odborných zdrojov a v súlade s vyššie citovanými autormi pripútanie, resp. vzťahovú väzbu považujeme za proces, ako sa dieťa učí viazať na významné osoby, predovšetkým rodičov a primárnych opatrovateľov. Malé deti sú úplne závislé od svo-

jich rodičov a musia ostať vo vzťahu s rodičmi preto, aby prežili. Typ vzťahovej väzby (štýl pripútania) sa teda vyvíja prostredníctvom vzájomného kontaktovania sa dieťaťa a opatrovateľskej osoby od narodenia (dokonca ešte pred narodením). Ak má dieťa zážitok

dobrej opatery, bezpečia a ocenenia, naučí sa dôverovať. Ak sú jeho potreby pravidelne napĺňané, dieťa zisťuje, že na rodiča sa môže úplne spoľahnúť – vytvorí sa u nich isté, bezpečné pripútanie. Niektoré deti žiaľ majú inú skúsenosť. Rizikovou skupinou sú v tomto ohľade deti zo sociálne slabých rodín – rodín, ktoré sú ohrozené vyňatím dieťaťa. Títo rodičia často nevedia alebo nemôžu byť spoľahlivo k dispozícii dieťaťu a venovať mu plnú pozornosť. Deti sa tak naučia dôverovať len čiastočne alebo vôbec a vytvoria neisté pripútanie.

Psychologička Ainsworthová pôvodne popísala tri typy pripútania – **bezpečná (istá) vzťahová väzba, neistá ambivalentná vzťahová väzba a neistá vyhýbavá vzťahová väzba**. Neskôr Mainová doplnila štvrtý typ – **dezorganizovaná vzťahová väzba**. [7]

Dieťa môže totiž zažiť, že jeho rodič na neho reaguje, iba ak nie je príliš náročné a vyžaduje málo (vyhýbavý štýl pripútania). Alebo naopak môže mať skúsenosť, že musí byť veľmi náročné a domáhajúce sa pozornosti, aby si ho rodičia všimli (ambivalentný štýl). Ak je dieťa dlhodobo vystavené úzkostnému alebo desivému správaniu rodiča, môže sa u neho rozvinúť až dezorganizovaný štýl pripútania. Bližšie si popíšeme jednotlivé typy vzťahovej väzby.

Už sme spomínali, že iba **bezpečná väzba** je predpokladom zdravého vývinu dieťaťa. Dieťa, ktorému sa rodičia dostatočne venovali a spoľahlivo uspo-

kojovali jeho potreby, má predpoklady pre to, aby si vytvorilo bezpečnú vzťahovú väzbu. Bezpečné pripútanie (vzťahová väzba) sa prejavuje tak, že dieťa prijíma a užíva si fyzickú a emocionálnu blízkosť, je schopné vyjadrovať emócie. Je odvážne a sebavedomé priučené a objavovaní nových vecí. Tieto deti na základe svojich skúseností s dospelými zisťujú, že ostatní ľudia sú dobrí, dôveryhodní a ochotní pomôcť. [12] Súčasne tieto deti na základe reakcii ostatných, získavajú o sebe obraz, že sú v poriadku, milované a hodnotné. Okolitý svet vnímajú ako bezpečný a v stresovej situácii a ohrozenia sa s dôverou obracajú na opatrovateľskú osobu. [13]

Deti, ktoré zažívajú v rôznej miere nedostatočnú starostlivosť, prijatie a bezpečie, majú skôr predpoklady, že sa u nich vytvorí **neistý štýl pripútania**.

Deti s **vyhýbavým štýlom pripútania** sa obvykle prejavujú ako samostatné a nezávislé. Spoliehajú sa samé na seba a nevyhľadávajú pre upokojenie dospelých. Treba však upozorniť, že toto je ich obranná reakcia. Tieto deti si zažili, že rodič najlepšie uspokojí ich potreby, ak nepožadujú veľa pozornosti. Celkovo preto menej prejavujú emócie, potláčajú alebo skrývajú strach alebo bolesť a navonok pôsobia ľahostajne. [14]

Deti s **ambivalentným štýlom pripútania** si zažili nestabilné a nepredvídateľné správanie rodičov. Rodičia pravdepodobne neboli dieťaťu k dispozícii vždy, keď to dieťa potrebo-

valo. Ako sme viac krát spomenuli, deti však prirodzene túžia po interakcii a vzťahu. Keďže to nedostávajú, cítia sa frustrované a hnevajú sa. Môžu potom pôsobiť egocentricky, až prehnane vyžadujú pozornosť rodičov. Prežívajú silný vnútorný konflikt medzi túžbou poznávať svet a obavou, že nemajú bezpečné miesto, kam by sa vrátili v prípade potreby. Toto im spôsobuje zmätok a zábrany v skúšaní nových vecí. [14]

Dieťa dlhodobo vystavené úzkostnému alebo desivému správaniu rodiča si pravdepodobne vytvorí **dezorganizovaný štýl pripútania**. V popredí je u neho strach a veľké obavy. Dieťa prežíva konflikt medzi prirodzenou tendenciou vyhľadávať blízkosť a pozornosť rodiča a súčasným strachom až zdesením z toho, že rodič je nebezpečný. Dôsledkom je neschopnosť dieťaťa orientovať sa vo vzťahoch. Reakcie dieťaťa tak môžu byť rozporuplné - útok ale aj útek, či stuhnutie. [14] Je pravdepodobné, že u detí s dezorganizovaným štýlom pripútania sa rozvinú emocionálne problémy alebo problé-

my v oblasti správania vrátane porúch pripútania. Podľa Allena sa u týchto detí v neskoršom veku (adolescencia) objavuje aj problém v komunikácii emócií a tiež predčasne sexualizované správanie a neskôr častejšie striedanie sexuálnych partnerov.[15]

Skúsenosti poukazujú na to, že výchova a snaha pomáhať deťom s poruchou pripútania alebo s vážne narušeným pripútaním v prostredí centra pre deti a rodiny je skutočne veľkou výzvou pre odborný tím, ale najmä pre profesionálnych náhradných rodičov aj vychovávateľov, ktorí priamo zastupujú rodičov v starostlivosti o deti.

Deti s neistou vzťahovou väzbou často rozdeľujú dospelých vo svojom okolí a stavajú okolitý svet do opozície proti rodine. Ide o bežnú ranú alebo seba-ochrannú stratégiu, ktorá im pomáha predchádzať väčšiemu zblíženiu s náhradnými rodičmi. To je to, čoho sa boja najviac, pretože cítia, že ďalšiu stratu vo svojom živote by už nemuseli prežiť.[10]

1.3 Vzťahová väzba a partnerské vzťahy

Už vyššie sme spomínali, že na pozadí vzťahovej väzby je možné vysvetliť aj tendenciu dospelých ľudí vytvárať a udržiavať emocionálne vzťahy a tiež dôvody úzkosti, hnevu a smútku pri strate týchto vzťahov. To, aký typ vzťa-

hovej väzby dieťa zažilo v ranom detstve, významne ovplyvňuje jeho schopnosť nadväzovať ďalšie vzťahy v dospelom živote, a to ako vzťahy partnerské, tak aj vzťah s ich dieťaťom, keď sa stanú rodičmi. Prinášame preto

aj tento pohľad na význam vzťahovej väzby, aby sme načrtli príčiny zlyhávania rodičov v partnerských vzťahov aj v rodičovskej role a zamýšľali sa nad možnosťami predchádzania opakovania týchto chýb u ďalšej generácie detí – budúcich rodičov.

Typ vzťahovej väzby, resp. štýl pripútania v dospelosti ovplyvňujú viaceré faktory, ako genetika, či neskoršie životné skúsenosti. Kvalita starostlivosti v ranom detstve je jedným z týchto veľmi dôležitých faktorov. Dieťa si do dospelosti prenáša svoj typ vzťahovej väzby a tá zásadným spôsobom ovplyvňuje jeho partnerské vzťahy. Ovpľvňuje najmä to, nakoľko partneri vyhľadávajú vzájomnú blízkosť a ako na ňu reagujú. Dospelí s istou vzťahovou väzbou sa v blízkom vzťahu cítia dobre a dokážu prejavovať náklonnosť, sú ústretoví. Dospelí s úzkostnou vzťahovou väzbou veľmi túžia po citovej blízkosti, ale často majú pochybnosti, či ich partner dostatočne miluje a veľa

o svojom vzťahu uvažujú. Dospelí s vyhýbavou vzťahovou väzbou zasa túžia po nezávislosti, blízkosť vo vzťahu vnímajú ako ohrozenie a preto si od partnera držia radšej odstup. Dospelí s dezorganizovanou vzťahovou väzbou (nevyriešenými stratami a traumami) prežívajú blízkosť v partnerskom vzťahu ako nepríjemnú, ale súčasne sa obávajú, či im je partner dostatočne oddaný. Aj malý nesúhlas partnera vnímajú ako osobné odmietnutie a osobný útok, partnerovi prisudzujú zlé úmysly a v správaní ľahko podľahnú emóciám. Dospelí ľudia s rôznymi typmi vzťahovej väzby sa líšia aj:

- v pohľade na blízkosť a intimitu vo vzťahoch,
- v spôsobe ako riešia konflikty,
- v postoji k sexu,
- v schopnosti vyjadriť jasne svoje želania a potreby,
- v očakávaniam, ktoré majú od svojho partnera a vzťahu ako takého[2]

1.4 Vzťahová väzba a rodičovstvo

Dospelí, už ako rodičia, často majú svoje vlastné nevyriešené problémy v oblasti vzťahovej väzby, čo môže spôsobiť ešte väčšie ťažkosti pri vytváraní pripútania s ich dieťaťom. Bowlby vo svojich prácach upozorňuje na to, že aj u dospelých sa objavujú neisté vzorce pripútania:

Vzorec podobajúci sa najviac vyhýbavému vzorcu pripútania u detí sa u dospelých nazýva odmietavý štýl (bránia sa a odmietajú pohľad na vlastné pocity alebo spomienky, ktoré sú im nepríjemné). Títo rodičia majú tendencie nadmerne sa zaoberať úlohami rodičovstva. [14]

Vzorec najviac podobný ambivalentnému štýlu pripútania u detí sa u dospelých nazýva zahltený štýl. Títo rodičia obvykle veľa hovoria o svojich minulých zraneniach a sklamaniach, ako keby to boli len nedávne zranenia. Sú veľmi ponorení do emócií v rámci vzťahov a tak nedokážu vnímať svoju vlastnú rolu v prítomných vzťahoch.[14]

Vzorec, ktorý najviac pripomína dezorganizovaný štýl vzťahovej väzby u detí, je u dospelých nevyriešený/obávajúci typ. Veľmi pravdepodobne nebudú títo rodičia schopní udržať emocionálne spojenie s dieťaťom, keď bude nepokojné. Môžu byť zraňovaní hnevom dieťaťa. [14]

Uvedené poznatky naznačujú možný transgeneračný prenos štýlu pripútania a tým aj ťažkostí vo životných vzťahoch. Ak rodičia sami nemajú zažitú bezpečnú vzťahovú väzbu, veľmi ťažko budú schopní vytvárať bezpečnú vzťahovú väzbu dieťaťu. Tému štýlu pripútania rodičov je však potrebné sa venovať aj z pohľadu náhradnej starostlivosti, kedy jednou z úloh náhradných rodičov by mala kompenzácia neistej vzťahovej väzby prijatého dieťaťa. Aby však mohli náhradní rodičia robiť veci inak, ako robili biologickí rodičia, musia pochopiť, aký vplyv môžu mať zážitky z ich vlastného detstva na ich deti v súčasnosti. Dospelí, ktorí majú štýl bezpečného pripútania, majú väčšiu šancu pomôcť svojim deťom, aby dosiahli bezpečie v pripútaní. A to sa týka aj detí s dezorganizovanou vzťahovou

väzbou. Avšak aj pre dospelých (náhradných rodičov) s bezpečným štýlom pripútania môže byť výchova dieťaťa s poruchou pripútania veľmi náročná. Náhradní rodičia, či vychovávatelia, ktorí si chcú s dieťaťom vytvárať bezpečnú vzťahovú väzbu, musia teda poznať aj zákonitosti vývoja vzťahovej väzby a jej význam pre celý život. Pokiaľ poznajú aj svoj typ vzťahovej väzby, pomôže im to pochopiť dieťa a cielene nastaviť vhodný prístup k nemu, tak aby utvárali bezpečný vzťah.

Špeciálne pri práci s deťmi v náhradnej starostlivosti (v centrách pre deti a rodiny, v náhradných rodinách a profesionálnych náhradných rodinách) je potrebné počítať s tým, že na správanie detí v prítomnosti v značnej miere vplyvajú ich minulé skúsenosti. Deti sa totiž v minulosti naučili rôznym vzorom správania, ktoré im pomáhali prežiť aj také ťažké situácie ako zanedbávanie alebo týranie, ale spoločnosť ich pokladá za nevhodné a rušivé. Tiež môžu byť niektoré deti kvôli zažitej strate a bolesti nahnevané alebo v depresii. Svoju bolesť skrývajú pod hnev. Iné deti sú zasa naopak dobré, milé a bezstarostné. Je to však len ich spôsob vyrovnávania sa so stratou a svoju bolesť skrývajú. Deti preto potrebujú bezpečné a upokojujúce výchovné prostredie, ktoré im dočasne alebo natrvalo poskytne starostlivosť a bezpečie pre vhodný prejav emócií. Tak, aby sa mohli naučiť vhodnejšie spôsoby správania a aby mohli rásť a napredovať vo vývine. [1]

LITERÁRNE ZDROJE

- [1] BOWLBY, J. *Vazba*. Praha: Portál, 2010. 360 s. ISBN 978-80-736-7670-4...5
- [2] LEVINE, A., HELLER, R. *Citovépouto*. Praha: SynergiePublishing SE, 2019. 284 s. ISBN 978-80-7370-503-9.
- [3] JEDLIČKA, R. *Psychický vývoj dítěte a výchova. Jak porozumět socializačním obtížím*. Praha: Grada, 2017. 280 s. ISBN 978-80-271-0096-5...6
- [4] BRISCH, K. H. *Bezpečná vztahová väzba*. Bratislava: Vydavateľstvo F, 2011. 150 s. ISBN 978-80-889-5267-1...7
- [5] BRISCH, K. H. *Bezpečná výchova*. Praha: Portál, 2012. 160 s. ISBN 978-80-262-0063-5...8
- [6] BRISCH, K. H. *Poruchy vztahové väzby: Odteorie k terapii*. Praha: Portál, 2011. 312 s. ISBN 978-80-736-7870-8...9
- [7] HAŠTO, J. *Vztahová väzba: Ku koreňom lásky a úzkosti*. Bratislava: Vydavateľstvo F, 2005. 300 s. ISBN 80-88952-28-X...2
- [8] LUKASOVÁ, E. *Základy logoterapie*. Bratislava: Lúč, 2009. 276 s. ISBN 987-80-7114-704-6...10
- [9] SPOLOČNOSŤ PRIATEĽOV DETÍ Z DETSKÝCH DOMOVOV ÚSMEV AKO DAR. *Prípravný výcvik PRIDE*. Bratislava: SPDDD Úsmev ako dar, 2014. 43 s. ISBN 978-80-970879-3-7...11
- [10] ATTACH – ASOCIÁCIA PRE LIEČBU A VZDELÁVANIE V OBLASTI TRAUMY A PRIPÚTANIA U DETÍ. *Nádej nauzdravenie. Sprievodca pre rodičov v oblasti traumy a pripútania*. Bratislava: Návrato.z., 2012. 183 s. ISBN 978-80-9696-215-0...12
- [12] SHAVER, P. R. & MIKULINCER, M. Attachment Theory and Research. Core Concepts, Basic Principles, Conceptual Bridges. In Kruglanski, A. W., & Higgins, E. T. et. al. *Social Psychology. Handbook of Basic Principles*. New York: Guilford Press, 2007. 650-677 s....13
- [13] DE VRIES, M. F. R. K. *The Attachment Imperative: The Kiss of the Hedgehog*. A Working Paper. Fontainebleau: INSEAD. 2013. 33 s....14
- [14] BOWLBY, J. *Ztráta: Smutek a deprese*. Praha: Portál, 2013. 536 s. ISBN 978-80-2620-355-1...15
- [15] ALLEN, J. P. *The attachment system in adolescence*. In: J. CASSIDY, P. R., SHAVER et al. *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*. New York: Guilford Press, 2008. 419-435 s....16
- [16] BOWLBY, J. *Odloučení*. Praha: Portál, 2012. 400 s. ISBN 978-80-262-0076-5...3
- [17] LEVINE, A., HELLER, R.: *Citovépouto*. Praha: Synergie, 2019. 288 s. 978-80-7370-503-9

2. PRÁVO DIEŤAŤA NA KONTAKT S RODINOU A BLÍZKYMÍ OSOBAMI V KONTEXTE VYNÍMANIA DETÍ Z VLASTNÝCH RODÍN

“... v záujme plného a harmonického rozvoja osobnosti musí dieťa vyrastať v rodinnom prostredí, v atmosfére šťastia, lásky a porozumenia...” (preambula Dohovoru o právach dieťaťa)

Predkladaná analýza sa sústreďuje na špecifický stav, a to je stav, kedy je dieťa vynímané a/alebo kedy dieťa bolo vyňaté z pôvodnej biologickej rodiny, pričom je potrebné zdôrazniť, že medzinárodné dohovory ako aj slovenský právny poriadok považujú pôvodnú biologickú rodinu dieťaťa za prirodzené prostredie pre jeho rast a blaho, a stav, kedy je dieťa vynímané z pôvodnej biologickej rodiny je stavom výnimočným, kedy oddelenie je potrebné v záujme dieťaťa, a musí byť o ňom rozhodnuté

v súlade s právom a v príslušnom konaní.

Analýza existujúcej legislatívnej situácie, zameraná na Právo dieťaťa na kontakt s rodinou a blízkymi osobami v kontexte vynímania detí z vlastných rodín je zakotvená najmä v Dohovore o právach dieťaťa, a to bez ohľadu na to, či sa týka právneho poriadku Slovenskej republiky, Európskej únie alebo ktoréhokolvek štátu Európskej únie.

2.1 Analýza existujúcej legislatívnej situácie v Slovenskej republike

Dohovor o právach dieťaťa¹ (v ďalšom texte ako “Dohovor”) je medzinárodnou zmluvou a v zmysle článku 154c Ústavy Slovenskej republiky² (ďalej len „Ústava“) je súčas-

1 Oznámenie o prijatí Dohovoru o právach dieťaťa bolo v Zbierke zákonov ČSFR publikované pod č. 104/1991 Zb. Dohovor o právach dieťaťa bol prijatý v New Yorku dňa 20. novembra 1989. V mene ČSFR bol Dohovor podpísaný v New Yorku 30. septembra 1990. S Dohovorom vyslovilo súhlas Federálne zhromaždenie ČSFR a prezident ČSFR ho ratifikoval. Ratifikačná listina bola uložená u generálneho tajomníka OSN, depozitára Dohovoru, 7. januára 1991. Dohovor nadobudol platnosť na základe svojho článku 49 ods. 1 dňom 2. septembra 1990. Pre Českú a Slovenskú Federatívnu Republiku nadobudol platnosť v súlade so svojím článkom 49 ods. 2 dňom 6. februára 1991.

2 čl. 154c ods. 1 Ústavy SR (č. 460/1992 Zb.) znie : *Medzinárodné zmluvy o ľudských*

ťou právneho poriadku Slovenskej republiky a má prednosť pred zákonom, pretože zabezpečuje väčší rozsah ústavných práv a slobôd.

V zmysle konštantnej judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky z obsahu ustanovení Dohovoru vyplýva pozitívny záväzok štátu urobiť opatrenia, prostredníctvom ktorých sa každému dieťaťu zabezpečí možnosť uplatniť svoje práva, zaručené Dohovorom (II. ÚS 8/96, II. ÚS 47/97, I. ÚS 4/02). „O pozitívnom záväzku Slovenskej republiky už ústavný súd uviedol, že Slovenská republika je viazaná pozitívnym záväzkom z týchto medzinárodných zmlúv, ktoré ratifikovala a vyhlásila v svojej Zbierke zákonov, pokiaľ voči pozitívnemu záväzku nevysloví výhradu (II.ÚS 8/96). Pretože Slovenská republika nevyslovila výhradu voči namietnutým ustanoveniam Dohovoru, všetky štátne orgány Slovenskej republiky s právomocou konať vo vzťahoch, ktoré sú predmetom úpravy Dohovoru, majú povinnosť podniknúť účinné opatrenia na ochranu práv zaručených Dohovorom.“ (II. ÚS 47/97³)

Predkladaná analýza sa sústreďuje na špecifický stav, a to je stav, kedy je dieťa vynímané / vyňaté z pôvodnej biologickej rodiny, pričom je potrebné zdôrazniť, že slovenský právny poriadok predpokladá, že **pôvodná biologická rodina je prirodzeným miestom pre rast a výchovu detí**, má nárok na ochranu a podporu štátu a **stav, kedy je dieťa vynímané z pôvodnej biologickej rodiny je stavom výnimočným, ktorý je zákonom prísne regulovaný**.

právach a základných slobodách, ktoré Slovenská republika ratifikovala a boli vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom pred nadobudnutím účinnosti tohto ústavného zákona, sú súčasťou jej právneho poriadku a majú prednosť pred zákonom, ak zabezpečujú väčší rozsah ústavných práv a slobôd.

3 Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. II. ÚS 47/97 zo dňa 27. októbra 1997, str. 10

2.1.1 Právo dieťaťa na rodinu

Právo dieťaťa vyrastať vo svojej rodine, ktorá je prirodzeným prostredím pre jeho rast a blaho, je zakotvené už v preambule Dohovoru. Rodina je považovaná za základnú jednotku spoločnosti. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, deklarujú, že sú o.i.: „**presvedčené, že rodina, ako základná jednotka spoločnosti a prirodzené prostredie pre rast a blaho všetkých svojich členov a najmä detí, musí mať nárok na potrebnú ochranu a takú pomoc, aby mohla bezo zbytku plniť svoju úlohu v spoločnosti**, a uznávajú, že: „v záujme plného a harmonického rozvoja osobnosti **musí dieťa vyrastať v rodinnom prostredí, v atmosfére šťastia, lásky a porozumenia**”

Ústava SR⁴ toto právo dieťaťa rešpektuje, a poskytuje ochranu rodine a rodinnému životu.

Medzi základné ľudské práva a slobody patrí v zmysle článku 19 ods. 2 Ústavy SR **právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života.**

Medzi hospodárske, sociálne a kultúrne práva patrí v zmysle čl. 41 ods. 1 Ústavy SR definícia manželstva ako jedinečného zväzku medzi mužom a ženou, ktorá sa Slovenská republika zaväzuje všestranne chrániť a napomáhať jeho

dobru, manželstvo, ako aj **rodičovstvo a rodina sú pod ochranou zákona.**

Definované ústavné práva sa odzrkadľujú v Zákone o rodine⁵, a to hneď v čl. I – základné zásady v úvodných článkoch - čl. 1 a čl. 2.

Možno skonštatovať, že prvé dve vety čl. 1 Zákona o rodine, podľa ktorých platí: „*Manželstvo je zväzkom muža a ženy. Spoločnosť tento jedinečný zväzok všestranne chráni a napomáha jeho dobro.*” sú obsahovo a pojmovo totožné s prvými dvoma vetami čl. 41 ods. 1 Ústavy SR.

Tretia veta čl. čl. 41 ods. 1 Ústavy SR „*Manželstvo, rodičovstvo a rodina sú pod ochranou zákona.*” je rozvinutá v druhej časti čl. 1 a v čl. 2 základných zásad Zákona o rodine, a to v smere ochrany rodiny a jej jednotlivých členov.

Podľa čl. 1 platí: „*Manžel a manželka sú si rovní v právach a povinnostiach. Hlavným účelom manželstva je založenie rodiny a riadna výchova detí.*”

Podľa čl. 2 platí: „*Rodina založená manželstvom je základnou bunkou spoločnosti. Spoločnosť všetky formy rodiny všestranne chráni.*”

Dôležitosť rodinného prostredia je v základných zásadách Zákona o rodi-

4 Ústava Slovenskej republiky z 1. 9. 1992, vyhlásená v Zbierke zákonov SR dňa 1.10.1992 pod č. 460/1992 Zb.

5 zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

ne zdôraznená aj v kontexte potreby zachovania rodinného prostredia pre dieťa, a to v čl. 5 písm. i) podľa ktorého platí: „*Záujem maloletého dieťaťa je prvoradým hľadiskom pri rozhodovaní vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú. Pri určovaní a posudzovaní záujmu maloletého dieťaťa sa zohľadňuje najmä: (...) využitie možných prostriedkov **na zachovanie rodinného prostredia dieťaťa**, ak sa zvažuje zásah do rodičovských práv a povinností*”,

ako aj v čl. 5 písm. h) citovaného Zákona o rodine, podľa ktorého pri určovaní a posudzovaní záujmu dieťaťa, ktorý je prvoradým hľadiskom pri rozhodovaní vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú, je potrebné zohľadniť „*podmienky na **vytváranie a rozvoj vzťahových väzieb s obidvoma rodičmi, súrodencami a s inými blízkymi osobami***”.

Čl. 5 Dohovoru ukladá štátom povinnosť rešpektovať **zodpovednosť, práva a povinnosti rodičov**, ktoré smerujú k zabezpečeniu jeho orientácie

a usmerňovaní pri výkone práv podľa Dohovoru v súlade s jeho rozvíjajúcimi sa schopnosťami.

V zmysle čl. 41 ods. 4 Ústavy SR prvá veta platí: „*Starostlivosť o deti a ich výchova je právom rodičov, deti majú právo na rodičovskú výchovu a starostlivosť.*”

Podľa § 30 ods. 1 Zákona o rodine majú rodičia rozhodujúcu úlohu vo výchove dieťaťa, a majú právo ho vychovávať v zhode s vlastným náboženským a filozofickým presvedčením.

Z vyššie uvedených citácií vyplýva, a je to potrebné zdôrazniť, že právny poriadok uznáva dôležitosť a význam rodiny pre správny vývoj a rast dieťaťa a zaväzuje sa rodinné prostredie chrániť, pričom tento vzťah je obojsmerný – dieťa má právo vyrastať v rodinnom prostredí a rodičia majú prednostné právo na výchovu svojich detí.

2.1.2 Oddelenie dieťaťa od rodičov

Oddelenie dieťaťa od rodičov je možné len vo výnimočných situáciách, len v súlade so zákonom a na základe rozhodnutia súdu.

Takto to ustanovuje Dohovor v čl. 9 ods. 1 podľa ktorého platí: „*Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečia, aby **dieťa nemohlo byť oddelené od svojich rodičov proti ich vôli**, ibaže príslušné úrady na základe súd-*

*neho rozhodnutia a v súlade s platným právom a v príslušnom konaní určia, že také **oddelenie je potrebné v záujme dieťaťa**. Také určenie môže byť nevyhnutné v niektorom konkrétnom prípade, napríklad, ak ide o zneužívanie alebo zanedbávanie dieťaťa rodičmi alebo ak rodičia žijú oddelene a treba rozhodnúť o mieste pobytu dieťaťa.*”

V súlade s citovaným medzinárodným dohovorom rieši oddelenie dieťaťa od rodičov aj Ústava SR, a to v čl. 41 ods. 4 druhá veta, len s tým rozdielom, že miesto slova oddeliť používa slovo odlúčiť. Podľa citovaného ustanovenia platí: „*Práva rodičov možno obmedziť a maloleté deti možno od rodičov odlúčiť proti vôli ich rodičov len rozhodnutím súdu na základe zákona.*”

Je potrebné uviesť, že ani jedno z citovaných ustanovení nerieši situáciu, keď dieťa žije vo svojej biologickej rodine s blízkymi príbuznými, ktorí ale nie sú rodičmi dieťaťa, ale ich starostlivosť nahrádzajú, napr. so starými rodičmi či inými blízkymi osobami.

Oddeleniu dieťaťa od rodičov, podmienkam, spôsobu a forme, sa venuje tretia hlava Zákona o rodine s názvom

Náhradná starostlivosť.

Základné podmienky náhradnej starostlivosti sú uvedené v ust. § 44, ktorý náhradnú starostlivosť definuje ako viacero osobitne usporiadaných, na seba nadväzujúcich a vzájomne sa podmieňujúcich dočasných opatrení, ktoré nahrádzajú osobnú starostlivosť rodičov o maloleté dieťa v prípadoch, ak ju rodičia nezabezpečujú alebo nemôžu zabezpečiť. Náhradná starostlivosť môže vzniknúť len rozhodnutím súdu a delí sa:

- náhradnú osobnú starostlivosť
- pestúnsku starostlivosť
- ústavnú starostlivosť

Všetky tri formy náhradnej starostlivosti sú oddelením dieťaťa od rodičov, je možné nariadiť ich len v súlade so zákonom na základe rozhodnutia súdu – takéto rozhodnutie nemôže urobiť orgán sociálnoprávnej ochrany dieťaťa⁶.

Podmienky na nariadenie jednotlivých foriem náhradnej starostlivosti sú však rôzne :

- a) pri náhradnej osobnej starostlivosti je podmienkou, uvedenou

6 Ústavný súd SR v Náleze PL. ÚS 14/05 zo dňa 18.10.2006 : “*Ustanovenie čl. I § 49 ods. 1 prvej vety zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov nie je v súlade s čl. 41 ods. 4 druhou vetou Ústavy Slovenskej republiky, s čl. 32 ods. 4 druhou vetou Listiny základných práv a slobôd a s čl. 9 prvým bodom prvou vetou Dohovoru o právach dieťaťa*” pretože toto ustanovenia oprávňovalo orgán sociálno-právnej ochrany detí, aby pred rozhodnutím súdu o zverení dieťaťa do pestúnskej starostlivosti dočasne zveril dieťa, ktoré je v ústavnej starostlivosti, do starostlivosti osoby, ktorá má záujem stať sa pestúnom. Ústavný súd SR v odôvodnení konštatoval: „*Pokiaľ takéto rozhodnutie nerobí súd, ale orgán sociálnoprávnej ochrany detí, dochádza tým k porušeniu základného práva rodičov, podľa ktorého tieto práva môže obmedziť proti vôli rodičov iba súd na základe zákona. Preto aj z tohto dôvodu musel ústavný súd vysloviť nesúlad napadnutého ustanovenia s čl. 41 ods. 4 druhou vetou ústavy a s čl. 32 ods. 4 druhou vetou listiny*”

v ust. § 45 ods. 1 Zákona o rodine záujem maloletého dieťaťa. Ostatné podmienky sa vzťahujú k osobe, ktorej možno dieťa takto zveriť s tým, že sa uprednostňuje príbuzný maloletého dieťaťa. Tým samozrejme nie sú dotknuté vyššie citované podmienky podľa ust. § 44 zákona o rodine, ale zákonodarca ich tu neopakuje, nezdôrazňuje a ani nesprísňuje.

b) pri pestúnskej starostlivosti ostáva v zmysle ust. § 48 Zákona o rodine podmienkou na jej nariadenie záujem maloletého dieťaťa, ale zákonodarca zároveň opakuje podmienku ustanovenú v § 44, a síce to, že rodičia nezabezpečujú alebo nemôžu zabezpečiť starostlivosť o maloleté dieťa. Ostatné podmienky sa vzťahujú najmä k osobe pestúna.

c) pri ústavnej starostlivosti je zákonodarca najprísnejší. Podľa ust. § 54 a nasl. Zákona o rodine je možné ústavnú starostlivosť nariadiť až v prípade, ak dieťa nie je možné zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti a ak to nie je možné, tak do pestúnskej starostlivosti, a zároveň pre oddelenie dieťaťa od rodičov a nariadenie ústavnej starostlivosti zákonodarca sprísňuje podmienky – oddeliť dieťa od rodičov a nariadiť ústavnú starostlivosť možno len vtedy, ak sú splnené tieto podmienky:

- je výchova dieťaťa vážne ohrozená alebo vážne narušená a zároveň

- dieťa nie je možné zveriť do náhradnej osobnej alebo pestúnskej starostlivosti
- a zároveň je splnená aspoň jedna z nasledujúcich podmienok:
 - o dieťa je osvojiteľné a nie je možné ho zveriť do starostlivosti budúcich osvojiteľov
 - o rodičia dieťaťa nežijú, alebo im v starostlivosti o dieťa bráni závažná prekážka
 - o výchovné opatrenie, ktoré bolo uložené v zmysle Zákona o rodine, neviedlo k náprave
 - o rodičia dieťaťa sú pozbavení výkonu rodičovských práv

V prípade nariadenia ústavnej starostlivosti v zmysle ust. 54 ods. 3 zákona o rodine⁷ nie sú dôvodom na nariadenie ústavnej starostlivosti a teda na oddelenie dieťaťa od rodičov nedostatočné bytové pomery alebo majetkové pomery rodičov maloletého dieťaťa. Z uvedeného vyplýva, že dieťa by nemalo byť oddelené od svojej rodiny z dôvodu zlej ekonomickej situácie rodiny.

⁷ Ust. § 54 os. 3 zákona o rodine znie: „Za vážne ohrozenie alebo vážne narušenie výchovy maloletého dieťaťa sa nepovažujú nedostatočné bytové pomery alebo majetkové pomery rodičov maloletého dieťaťa.”

Napriek citovaným ustanoveniam právnych predpisov z výsledkov výskumu vyplýva, že až 32,8% detí bolo vyňatých z rodín aj na základe ekonomických dôvodov.

Právo na kontakt s rodinou a blízkymi osobami aj po nariadení ústavnej starostlivosti predpokladá Zákon o rodine v ustanovení § 54 ods. 5, podľa ktorého: „Pri rozhodovaní o ústavnej starostlivosti a označení zariadenia súd vždy prihliadne na citové väzby maloletého dieťaťa k rodičom, súrodencom a iným blízkym osobám a zohľadní možnosti zariadenia na utvorenie podmienok na zachovanie rodinných a citových vzťahov dieťaťa, jeho rodičov a súrodencov.”

Toto citované ustanovenie rešpektuje základné zásady Zákona o rodine, už vyššie citované ustanovenie čl. 5, podľa ktorého je v záujme maloletého dieťaťa, (a tento záujem je prvoradým hľadiskom pri rozhodovaní vo všetkých veciach, ktoré sa dieťaťa týkajú), aby boli zohľadnené podmienky na vytváranie a rozvoj citových väzieb s obidvoma

rodičmi, súrodencami a s inými blízkymi osobami, a aby nebol vývin dieťaťa ohrozený zásahom do duševnej, telesnej alebo citovej integrity osoby, ktorá je dieťaťu osobou blízkou.

Je teda nesporné, že aj v prípade oddelenia dieťaťa od rodiny má byť rozhodované tak, aby boli vytvorené podmienky nielen na zachovanie už existujúcich rodinných a citových vzťahov dieťaťa k rodičom a súrodencom, ale aby boli tieto väzby vytvárané a rozvíjané aj počas oddelenia dieťaťa od rodičov a súrodencov.

Napriek citovaným ustanoveniam len 74% účastníkov výskumu uviedlo, že po vyňatí z rodiny malo možnosť udržiavať aspoň jeden dlhodobý, neprerušovaný, blízky, pevný vzťah s pravidelne sa opakujúcim kontaktom, 29% účastníkov výskumu malo pravidelný neprerušovaný kontakt s matkou, 11% má pravidelný znovuobnovený kontakt s matkou, 16 % účastníkov výskumu má pravidelný neprerušovaný kontakt s otcom a 9% má pravidelný znovuobnovený kontakt s otcom.

2.1.3 Právo dieťaťa na kontakt s blízkymi osobami

Pojem blízkej osoby dieťaťa je v legislatívnej praxi definovaný a zaužívaný, pre potreby tejto analýzy je však potrebné uviesť, že nie je jediným pojmom, ktorý označuje osobu, s ktorou má dieťa vzájomný vzťah, a ktorá by mala byť zahrnutá do rozhodovania o samotnom

dieťaťu, a to nielen z hľadiska vzťahu dieťaťa k nej, ale aj vo vzťahu tejto osoby k dieťaťu. V analyzovanej legislatíve sa používajú tri pojmy:

- blízka osoba dieťaťa
- člen širšej rodiny

- osoba, ktorá má s dieťaťom blízky vzťah

K jednotlivým pojmom:

a) blízka osoba dieťaťa

Blízkou osobou je v zmysle ustanovenia § 116 Občianskeho zákonníka⁸ príbuzný v priamom rade, súrodenec a manžel, iné osoby v pomere rodinnom a obdobnom sa považujú za osoby sebe navzájom blízke, ak by ujmu, ktorú utrpela jedna z nich, druhá dôvodne pociťovala ako vlastnú ujmu. Príbuznými v priamom rade nie sú len rodičia, ale aj starí rodičia a prastarí rodičia dieťaťa. Súrodenci dieťaťa nie sú príbuznými v priamom rade, ale sú blízkymi osobami dieťaťa.

b) člen širšej rodiny

Dohovor o právach dieťaťa nerieši priamo právo dieťaťa na kontakt s blízkymi osobami, ale v ustanovení **článku 5 Dohovoru o právach dieťaťa** existuje záväzok štátu *rešpektovať **zodpovednosť, práva a povinnosti** nielen rodičov ale v zodpovedajúcich prípadoch a v súlade s miestnou obvyčajou aj **členov širšej rodiny**, ktoré smerujú k zabezpečeniu jeho orientácie a usmerňovaniu pri výkone práv podľa Dohovoru v súlade s jeho rozvíjajúcimi sa schopnosťami.*

Z uvedeného vyplýva, že Dohovor v zodpovedajúcich prípadoch priznáva práva nielen blízkym osobám, ale aj

členom širšej rodiny, teda nielen priamym predkom a súrodencom dieťaťa.

c) osoba, ktorá má s dieťaťom blízky vzťah

Nový termín osoba, s ktorou má dieťa blízky vzťah zavádza Zákon o sociálno-právnej ochrane detí a sociálnej kuratele (ďalej ako "ZoSPODaSK")⁹

Blízka osoba dieťaťa v Zákone o rodine

Zákon o rodine nepozná pojem člen širšej rodiny, ale používa termín blízka osoba, v zmysle vyššie citovanej definície podľa Občianskeho zákonníka. Vo vzťahu k blízkym osobám reflektuje záväzok vyplývajúci z čl. 5 Dohovoru v niekoľkých ustanoveniach.

a) Dôležitosť blízkej osoby dieťaťa sa odzrkadľuje aj v tom, že blízke osoby dieťaťa sú uvedené spolu s rodičmi a súrodencami už v Základných zásadách Zákona o rodine, konkrétne v článku 5, ktorý definuje Záujem maloletého dieťaťa ako prvoradé hľadisko pri rozhodovaní vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú.

Medzi kritériá, ktoré je potrebné v zmysle Zákona o rodine zohľadňovať pri určovaní a posudzovaní záujmu maloletého dieťaťa sú podľa písm. e) cit.

⁸ Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník

⁹ Zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálno-právnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov

ust. ohrozenie vývinu dieťaťa zásahmi do jeho dôstojnosti a **ohrozenie vývinu dieťaťa zásahmi do duševnej, telesnej a citovej integrity osoby, ktorá je dieťaťu blízkou osobou** podľa písm h) cit. ust. podmienky **na vytváranie a rozvoj vzťahových väzieb** s obidvomi rodičmi, súrodencami a **s inými blízkymi osobami** a podľa písm i) cit. ust. využitie možných prostriedkov **na zachovanie rodinného prostredia dieťaťa**, ak sa zvažuje zásah do rodičovských práv a povinností.

Je veľmi významné, že Základné zásady Zákona o rodine priznávajú a zdôrazňujú popri dôležitosti úrovne starostlivosti o dieťa, jeho bezpečia, bezpečia a stability prostredia, v ktorom sa dieťa zdržiava, ochranu jeho dôstojnosti, identity a rozvoja schopností, aj dôležitosť blízkych osôb dieťaťa, či už ochranou pred ich ohrozením, alebo aj zdôraznením dôležitosti vzťahových väzieb s blízkymi osobami, pretože týmto sa stávajú jednými zo základných kritérií, ktoré sa majú podľa zákona zohľadňovať pri určovaní a posudzovaní záujmu maloletého dieťaťa.

b) Následne upravuje Zákon o rodine styk dieťaťa s blízkymi osobami v prípade zániku manželstva. Pre prípad rozvodu v ustanovení § 25 ods. 5 Zákona o rodine ako aj pre prípad, kedy rodičia spolu nežijú (ust. § 36 ods. 1 Zákona o rodine) umožňuje súdu, ak je to potrebné v záujme maloletého dieťaťa a ak to vyžadujú pomery v rodine, upraviť styk dieťaťa aj s blízkymi osobami.

Obdobne pre prípad, ak manželstvo, z ktorého pochádzajú maloleté deti, zaniklo smrťou, alebo vyhlásením jedného z manželov za mŕtveho, umožňuje súdu v zmysle ust. § 36 ods. 2 Zákona o rodine ak je to potrebné v záujme maloletého dieťaťa a ak to vyžadujú pomery v rodine, na návrh upraviť styk maloletého dieťaťa s blízkymi osobami zomrelého manžela alebo manžela, ktorý bol vyhlásený za mŕtveho.

V týchto prípadoch je dôležité osvedčiť záujem maloletého dieťaťa na takomto určení ako aj skutočnosť, že takéto určenie vyžadujú pomery v rodine. Obe citované ustanovenia riešia situáciu, kedy dieťa žije vo svojej rodine, ale pre úplnosť a pre poriadok vo veci je potrebné ich spomenúť, aj keď nie sú pre predmetnú analýzu podstatné.

c) Z pohľadu skúmaných vzťahov je pre túto analýzu potrebné zdôrazniť ustanovenie už vyššie citovaného § 54 ods. 5 Zákona o rodine podľa ktorého súd má pri rozhodovaní o ústavnej starostlivosti prihliadnuť na citové väzby *maloletého dieťaťa k rodičom, súrodencom a iným blízkym osobám a zohľadní možnosti zariadenia na utvorenie podmienok na zachovanie rodinných a citových vzťahov dieťaťa, jeho rodičov a súrodencov*.

Je teda nesporné, že súd pri oddelení dieťaťa od rodiny vždy by mal brať do úvahy dôležitosť vzťahov nielen s rodinou ale aj so súrodencami a s blízkymi osobami dieťaťa, a snahu o zachovanie týchto vzťahov a kontaktov.

Osoba, s ktorou má dieťa blízky vzťah v ZoSPOD

Ako je vyššie uvedené, termín **osoba, s ktorou má dieťa blízky vzťah** zavádza ZoSPOD, a po prvý krát je použitý v ust. § 4 ods. 2 ZoSPOD pri definícii pojmu prirodzené rodinné prostredie.

Prirodzené rodinné prostredie je na účely ZoSPOD domáce prostredie dieťaťa, rodiny alebo plnoletej fyzickej osoby. Ak je to vhodné a účelné, opatrenia podľa ZoSPOD sa vykonávajú aj v širšom sociálnom prostredí dieťaťa, rodiny alebo plnoletej fyzickej osoby a v domácnostiach fyzických osôb, ktoré sú s nimi v príbuzenskom vzťahu alebo ktoré majú s nimi blízky vzťah.

Z uvedeného vyplýva, že osoba, s ktorou má dieťa blízky vzťah nemusí byť s dieťaťom v príbuzenskom pomere, a môže byť členom širšej rodiny v zmysle čl. 5 Dohovoru.

Údaje o osobe, s ktorou má dieťa blízky vzťah sú obsahom sociálnej správy o dieťati podľa ust. § 34 ods. 3 ZoSPOD ako aj spisovej dokumentácie podľa ust. § 96b ods. 2 ZoSPOD, a takáto osoba môže v zmysle citovaného zákona pomáhať pri príprave dieťaťa na náhradnú starostlivosť.

Napriek citovaným ustanoveniam len 33% účastníkov výskumu uviedlo, že majú pravidelný neprerušený kontakt so širšou rodinou a 13 % má pravidelný znovuobnovený kontakt so širšou rodinou .

2.1.4 Proces vynímania /oddelenia dieťaťa z rodiny

V zmysle ustanovenia článku 9 bod 2) Dohovoru o právach dieťaťa sa v akomkoľvek konaní týkajúcom sa oddelenia dieťaťa od rodiny poskytuje všetkým dotknutým stranám **možnosť zúčastniť sa na konaní** a oznámiť svoje stanoviská.

Z hľadiska dieťaťa toto právo Dohovor o práve dieťaťa zdôrazňuje v čl. 12 ods. 1 a 2¹⁰, v ktorom sa ustanovuje povinnosť štátu nielen zabezpečiť dieťaťu, ktoré je schopné formulovať svoje názory, právo tieto názory slobodne vyjadrovať, ale aj možnosť, aby dieťa bolo vypočuté v každom súdnom konaní, ktoré sa ho dotýka.

10 Článok 12 Dohovoru o právach dieťaťa znie:

- 1) Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečujú dieťaťu, ktoré je schopné formulovať svoje vlastné názory, právo tieto názory slobodne vyjadrovať vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, pričom sa názorom dieťaťa musí venovať patričná pozornosť zodpovedajúca jeho veku a úrovni.
- 2) Za tým účelom sa dieťaťu poskytuje najmä možnosť, aby sa vypočulo v každom súdnom alebo správnom konaní, ktoré sa ho dotýka, a to buď priamo, alebo prostredníctvom zástupcu alebo príslušného orgánu, pričom spôsob vypočutia musí byť v súlade s procedurálnymi pravidlami vnútroštátneho zákonodarstva.

Ústavný súd SR¹¹ v roku 2013 považoval za porušenie základného práva malole-

¹¹ Nález Ústavného súdu SR č. II. ÚS 97/2013 zo dňa 10. júla 2013.

Z odôvodnenia vyberáme: *V súvislosti s poslednou námietkou, podľa ktorej sťažovateľka 2 a sťažovateľ 3 nedostali možnosť vyjadriť sa k veci, považuje ústavný súd za rozhodujúce, že touto otázkou sa krajský súd nijako explicitne vo svojom rozsudku nezaoberal. Neriešil teda, či sťažovateľka 2 a sťažovateľ 3 boli s ohľadom na ich vek a rozumovú vyspelosť schopní vyjadriť samostatne svoj názor, ale ani to, či vôbec a v kladnom prípade z akých zdrojov ich názory zisťoval. Už vonkoncom z rozsudku nevyplýva, či a akým spôsobom prihliadol na ich prípadné názory. Vychádzajúc z uvedeného treba konštatovať, že vo vzťahu k uplatnenej námietke sa rozsudok krajského súdu javí ako zjavne neodôvodnený, a preto z ústavnoprávneho hľadiska neudržateľný. Zároveň to znamená, že došlo k porušeniu základného práva sťažovateľky 2 a sťažovateľa 3 na súdnu ochranu podľa čl. 48 ods. 2 ústavy a čl. 38 ods. 2 listiny v súvislosti s ich právom na prerokovanie veci v ich prítomnosti a s právom, aby sa mohli vyjadriť. Rovnako to znamená porušenie obdobných ich práv vyplývajúcich z čl. 3 ods. 1 a čl. 12 ods. 1 a 2 Dohovoru o právach dieťaťa [bod 1b) výroku nálezu].*

tých na súdnu ochranu ako aj za porušenie práv, vyplývajúcich z čl. 12 ods. 1 a 2 Dohovoru o právach dieťaťa stav, keď krajský súd sa nezaoberal právom maloletých detí vyjadriť sa k veci, neriešil, či maloleté deti boli s ohľadom na svoj vek a rozumovú vyspelosť schopné vyjadriť samostatne svoj názor a teda na prípadný názor maloletých ani neprihliadol.

Toto právo sa čiastočne premietlo do ustanovenia § 116 a nasl. Civilného mimosporového poriadku.¹² Podľa tohto ustanovenia platí, že v prípade, ak sa to neprieči účelu konania, súd je povinný informovať o prebiehajúcom konaní maloletého, ktorý je s prihliadnutím na rozumovú a vôľovú vyspelosť schopný pochopiť jeho význam a objasniť mu dôsledky rozhodnutia súdu.

ZoSPOD v ustanovení § 30 ods. 3 ukladá orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately povinnosť poskytnúť dieťaťu pred jeho umiestnením do zariadenia na výkon rozhodnutia súdu pomoc na uľahčenie a zvládnutie jeho odchodu z rodiny, spôsobom primeraným jeho veku a rozumovej vyspelosti, a to najmä informácie o zariadení na výkon rozhodnutia súdu, do ktorého má byť umiestnené, o možnosti vziať si so sebou osobné veci, o jeho právach a povinnostiach v zariadení na výkon rozhodnutia súdu a o možnostiach udržiavania pravidel-

ného osobného styku a písomného styku s rodičom, zákonným zástupcom, inou blízkou osobou a s orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Napriek citovaným ustanoveniam právnych predpisov z výsledkov výskumu vyplýva, že len 43% účastníkov výskumu poznalo príčinu umiestnenia v detskom domove pri vyňatí a len 48% účastníkov výskumu uviedlo, že im o dôvodoch vyňatia hovorili pravdu.

¹² Zákon č. 161/2015 Z.z. Civilný mimosporový poriadok

2.1.5 Právo na kontakt s rodičmi a blízkymi osobami po vyňatí dieťaťa z rodiny

a) kontakt s rodičmi

Podľa čl. 9 bod 3) Dohovoru o právach dieťaťa má dieťa, oddelené od jedného alebo dvoch rodičov, právo udržiavať pravidelné osobné kontakty s oboma rodičmi, ibaže by to bolo v rozpore so záujmami dieťaťa.

Pri rozhodovaní o nariadení ústavnej starostlivosti, t.j. pri rozhodovaní o oddelení dieťaťa od rodiny v zmysle vyššie citovaného ustanovenia § 54 ods. 5 Zákona o rodine súd berie pri rozhodovaní o označení zariadenia, v ktorom bude ústavná starostlivosť o dieťa prebiehať, do úvahy potrebu zachovania citových väzieb s rodičmi dieťaťa.

V nadväznosti na citované ustanovenie základných zásad rodinného práva a Dohovoru je možné tieto ustanovenia vykladať ako potrebu, aby súd rozhodol tak, aby boli možné pravidelné osobné kontakty dieťaťa s oboma rodičmi.

V zmysle ust. § 32 ZoSPOD má okrem akreditovaného subjektu, ktorý vykonáva opatrenia zamerané na úpravu rodinných pomerov v prirodzenom rodinnom prostredí aj orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately povinnosť vypracovať plán sociálnej práce s rodinou dieťaťa, ktorého súčasťou je sledovanie psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu dieťaťa. Zároveň tomuto orgánu obec najmenej raz za šesť mesiacov pred-

kladá správu o sociálnej situácii rodičov dieťaťa, ktorej súčasťou je zhodnotenie podmienok návratu dieťaťa do rodinného prostredia a oznámenie možnosti zverenia dieťaťa do náhradnej osobnej starostlivosti alebo do pestúnskej starostlivosti.

Z uvedeného vyplýva, že obec by mala riešiť situáciu v rodine za účelom jej znovuspojenia – návratu dieťaťa do rodinného prostredia.

b) kontakt so súrodencami

Prekvapivým výsledkom výskumu bola skutočnosť, že až 33,7% účastníkov výskumu uviedlo, že za svoju najbližšiu osobu považujú súrodenca, ktorý je s nimi v Centre pre deti a rodinu a 23,6% účastníkov za svoju najbližšiu rodinu považuje súrodenca, ktorý žije mimo Centra pre deti a rodinu, v ktorom žije účastník výskumu.

Z vyššie citovaných právnych predpisov vyplýva, že aj po vyňatí dieťaťa z rodiny je v záujme dieťaťa, aby väzba medzi súrodencami ostala nielen zachovaná, ale sa aj rozvíjala.

V zmysle citovaných ustanovení Zákona o rodine predpokladá zachovanie týchto väzieb, teda aj umiestnenie súrodencov do toho istého zariadenia.

V zmysle ust. § 30 ods. 6 ZoSPOD môže orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately podať súdu návrh

na umiestnenie súrodencov do rôznych zariadení na výkon rozhodnutia súdu len v prípade, ak to vyžaduje zdravotný stav dieťaťa na základe posudku lekára so špecializáciou v príslušnom špecializačnom odbore, psychológa alebo posudku o zdravotnom postihnutí vydaného podľa osobitného predpisu.

Zároveň platí, že ak súrodenci nie sú umiestnení v rovnakom zariadení, alebo nie je im určená rovnaká forma náhradnej starostlivosti, orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately vykonáva opatrenia na udržiavanie a rozvíjanie súrodeneckých väzieb. Tento orgán zároveň v evidencii detí vedie aj informácie o súrodencoch, vrátane miesta ich pobytu.

Ak sa orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately rozhodne v záujme dieťaťa podať súdu návrh na zmenu zariadenia na výkon ústav-

nej starostlivosti, je povinný pri výbere nového zariadenia, do ktorého navrhuje dieťa umiestniť, zohľadniť súrode- necké väzby a rodinné väzby dieťaťa tak, aby boli tieto väzby zachované.

c) kontakt so starými rodičmi alebo inými blízkymi osobami

Právo na kontakt so starými rodičmi alebo inými blízkymi osobami nie je v prípade vyňatia dieťaťa z pôvodnej biologickej rodiny špeciálne upravené, dá sa odvodiť z už citovaných ustanovení základných zásad Zákona o rodine a z ust. § 54 ods. 5 tohto zákona.

Napriek tomu, že toto právo nie je špeciálnym spôsobom upravené, podľa výsledkov výskumu až 7,5% účastníkov výskumu označuje za svoju najbližšiu osobu starú mamu, 4,2% tetu, 2,3% starého otca, 2,1% krstného rodiča a 1,3% strýka.

2.2 Ochrana rodiny v medzinárodných a európskych dohovoro- ch

Dohovor o právach dieťaťa nie je jedinou medzinárodnou zmluvou, ktorou je Slovenská republika viazaná a ktorá má prednosť pred zákonom, pretože zabezpečuje väčší rozsah ústavných práv a slobôd. Je však nesporné, že práve ustanovenia tohto Dohovoru sa najviac odzrkadlili v prijímaných

právnych predpisoch, pretože komplexne riešia otázku práv detí. Táto časť je preto zameraná na medzinárodné a európske dohovory a zmluvy, ktoré majú rovnakú záväznosť ako Dohovor o právach dieťaťa a niektoré z ich ustanovení chránia.

2.2.1 Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd v znení protokolov¹³ (ďalej aj ako "Dohovor OLPZAS") je rovnako ako Dohovor o právach dieťaťa medzinárodnou zmluvou, ktorá je v zmysle čl. 154C Ústavy súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky a má prednosť pred zákonom, pretože zabezpečuje väčší rozsah ústavných práv a slobôd.

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd definuje ľudské práva a základné slobody v Hlave I, tu v článku 8 zakotvuje **právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života**.

V zmysle ust. čl. 8 ods. 1 má každý právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydlika a korešpondencie. V zmysle ust. čl. O ods. 2 cit. Dohovoru nemôže štátny orgán zasa-

hovať do výkonu tohto práva okrem prípadov, keď je to v súlade so zákonom a nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojom a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných.

Význam Dohovoru OLPZS spočíva nielen v definícii ľudských práv a základných slobôd, ale najmä v zriadení **Európskeho súdu pre ľudské práva**¹⁴, ktorého účelom je zabezpečenie plnenia záväzkov prijatých zmluvnými stranami.

¹³ Oznámenie FMZV ČSFR o prijatí Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd v znení protokolov č. 3, 5 a 8 bolo v Zbierke zákonov ČSFR publikované pod č. 209/1992 Zb. S Dohovorom i Protokolmi vyslovilo súhlas Federálne zhromaždenie Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a prezident Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky ich ratifikoval s tým, že Česká a Slovenská Federatívna Republika podľa článku 64 Dohovoru robí výhradu k článkom 5 a 6 Dohovoru. Dohovor nadobudol platnosť na základe svojho článku 66 ods. 2 dňom 3. septembra 1953. Pre Českú a Slovenskú Federatívnu Republiku nadobudol platnosť v súlade s článkom 66 ods. 3 dňom 18. marca 1992.

¹⁴ Kontrolný systém, založený Dohovorom OLPZAS bol zmenený do súčasnej podoby Protokolom č. 11 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, oznámenie o jeho prijatí bolo zverejnené v Zbierke zákonov SR pod č. 102/1999 Z.z., protokol nadobudol platnosť 1.11.1998.

2.2.2 Oddelenie dieťaťa od rodičov v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva¹⁵

Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len ako "ESLP") vo svojej judikatúre na základe vyššie citovaného čl. 8 Dohovoru OLPZS primárne chráni biologickú rodinu.

Akékoľvek rozdelenie rodiny predstavuje podľa ESLP závažný zásah do práva na rodinný život a preto sa musí opierať o dostatočne závažné a pádne argumenty motivované záujmom dieťaťa - prípad *Scozzari a Giunta proti Taliansku*, rozsudok veľkej komory z 13. júla 2000 (ods. 148).

Z judikatúry ESLP tak vyplýva, **čo nie je dôvodom na oddelenie dieťaťa od rodiny.**

Relevantným dôvodom na odobratie detí **nie je zlá sociálna situácia.**

Vo veci *Wallová a Walla/Česká republika*, (č. 23848/04, rozsudok z 26. októbra 2006)¹⁶ sa žiadatelia sťažovali

na umiestnenie svojich piatich detí do dvoch samostatných detských domovov z dôvodu ich zlej bytovej situácie. Vo svojom posúdení veci ESLP zisťoval, že základným dôvodom rozhodnutia o umiestnení detí do starostlivosti bolo samotné chýbajúce vhodné bývanie, a preto sa na riešenie situácie rodiny mohlo použiť menej obmedzujúce opatrenie. Podľa českého práva existovala možnosť sledovať životné a hygienické podmienky rodiny a poradiť im, ako zlepšiť svoju situáciu, ale táto možnosť sa nevyužila. Aj keď dôvody na umiestnenie detí do starostlivosti boli relevantné, neboli dostatočné a orgány nevyvinuli dostatočné úsilie, aby pomohli žiadateľom prekonať ťažkosti pomocou alternatívnych opatrení. Súd dospel k záveru, že došlo k porušeniu článku 8 ESLP a takisto uviedol závery Výboru OSN pre práva dieťaťa, ktorý poznamenal, že zásada zohľadnenia najlepších záujmov dieťaťa na prvom mieste ešte nebola primerane vymedzená a premietnutá v celej českej legislatíve, súdnych rozhodnutiach a politikách týkajúcich sa detí

Relevantným dôvodom na odobratie detí **nie je zlá finančná situácia.**

Prípad *R.M.S. proti Španielsku* (rozsudok z 18. júna 2013) sa týkal umiestnenia dieťaťa do náhradnej starostlivosti z dôvodu zlej finančnej situácie matky bez toho, aby bola vzatá do úvahy následná zmena okolností. Sťažovateľka sa najmä sťažovala, že bola pozbavená akýchkoľvek kontaktov so svojou dcérou a oddelená od nej

¹⁵ JUDr. Pirošíková Marica, zástupkyňa SR pred ESLP – Ochrana biologickej rodiny v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva – prednáška – pozn. autora: v tejto časti sú so súhlasom JUDr. Pirošíkovej použité jej odborné podklady a preklady, za čo jej opätovne ďakujeme

¹⁶ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-ecthr-2015-handbook-european-law-rights-of-the-child_sk.pdf, str. 98

bez náležitých dôvodov. Súd konštatoval, že došlo k porušeniu článku 8 Dohovoru dospejúc k záveru, že orgány nevyvinuli primerané a účinné úsilie na to, aby zabezpečili sťažovateľke právo žiť so svojou dcérou.

Vo veci *Saviny/Ukrajina* (č. 39948/06, rozsudok z 18 decembra 2008)¹⁷ boli deti žiadateľov umiestnené do starostlivosti z dôvodu nedostatku finančných prostriedkov rodičov a záveru národného súdu, že ich osobné vlastnosti ohrozovali životy, zdravie a morálnu výchovu ich detí. Pri posudzovaní prípadu ESLP spochybnil primeranosť dôkazov, na ktorých národné orgány založili svoje zistenia, a domnieval sa, že neboli k dispozícii dostatočné informácie o rozsahu prístupnej sociálnej pomoci. Tá by bola vhodná pri hodnotení toho, či orgány splnili povinnosť udržať rodinu spolu a či dostatočne preskúmali účinnosť menej prísnych alternatív pred snahou odlúčiť deti od ich rodičov. Okrem toho, v žiadnej etape konania neboli deti vypočuté sudcami. Súhrnne možno uviesť, že aj keď boli dôvody uvedené vnútroštátnymi orgánmi na premiestnenie detí žiadateľov relevantné, neboli dostatočné na opodstatnenie takého vážneho zásahu do rodinného života žiadateľov. Z toho dôvodu súd dospel k záveru, že došlo k porušeniu článku 8 ESLP.

Relevantným dôvodom na odobratie detí **nie je nedostatok intelektu**.

Fakt, že relevantným dôvodom na odobratie detí nie je nedostatok intelektu, vyplýva z prípadu *Kutzner proti Nemecku*, rozsudok z 26. februára 2002. ESLP zdôraznil, že úlohou orgánov sociálnej starostlivosti je pomáhať osobám s problémami a poskytovať im poradenstvo o rôznych možnostiach ako preklenúť ich ťažkosti. V prípade zraniteľných jednotlivcov sú orgány povinné poskytovať osobitnú starostlivosť a zvýšenú ochranu.

Dočasnosť oddelenia dieťaťa od rodiny

V prípade *Olsson proti Švédsku* (rozsudok z 24. marca 1988, ods. 81) Súd uviedol, že odobratie dieťaťa do náhradnej starostlivosti by malo byť považované **za dočasné opatrenie**, ktoré bude ukončené hneď, ako to okolnosti dovoľia a každé vykonané opatrenie musí byť

v súlade s hlavným cieľom, ktorým je **spojenie biologického rodiča s jeho dieťaťom**. V rozpore s článkom 8 Dohovoru nemusí byť, ak je dieťa odobrané pre podozrenie zo zlého zaobchádzania (týrania, sexuálneho zneužívania), ktoré sa následne nepotvrdí, ak existovali skutočné a rozumné obavy, že k nemu došlo. V takomto prípade však obmedzenie rodičovských práv musí trvať čo najkratšiu dobu.

¹⁷ tamtiež

ESLP dospel k záveru o porušení aj v prípade *A. D. a O. D. proti Spojenému kráľovstvu* (rozsudok z 16. marca 2010, ods. 85 – 94), keď dieťa trpiace chorobou spôsobujúcou nadmernú krehkosť kostí, nebolo urýchlene navrátené do starostlivosti rodičov a orgány prijali aj ďalšie neprimerané opatrenia, pretože dieťa zverili do pestúnskej starostlivosti cudzím ľuďom, keď mohlo byť zverené príbuzným a premiestnili celú rodinu kvôli vyšetreniu ďaleko od ich domova.

Opatrenia na podporu zjednotenia rodiny v čo najkratšom čase

Podľa rozsudku v prípade *K. a T. proti Fínsku* (rozsudok veľkej komory z 12. júla 2001), pozitívny záväzok prijať opatrenia na podporu zjednotenia rodiny v čo najkratšom čase majú zodpovedné orgány od začiatku obdobia náhradnej starostlivosti a jeho vážnosť rastie s pribúdajúcim časom trvania tohto opatrenia, pričom jeho trvanie musí byť skúmané v rovnováhe s povinným posudzovaním najlepšieho záujmu dieťaťa.

ESLP konštatoval porušenie práva na rodinný život napríklad v prípade

Kutzner proti Nemecku (rozsudok z 26. februára 2002), keď sťažovatelia nemali možnosť šesť mesiacov vidieť svoje dieťa a potom len hodinu mesačne.

V prípade *Zhou proti Taliansku* (rozsudok z 21. januára 2014) ESLP dospel k záveru, že došlo k porušeniu článku 8 Dohovoru zistiac, že talianske orgány nespĺnili svoje povinnosti pred rozhodnutím o prerušení rodinných väzieb a nevyvinuli primerané a dostatočné úsilie na to, aby zabezpečili sťažovateľke právo žiť so svojím dieťaťom. Najmä nebola náležite zohľadnená prvoradá potreba uchovať do tej miery, ako je to možné, rodinné väzby medzi sťažovateľkou, ktorá bola v zraniteľnej situácii, a jej synom. Súdne orgány iba zistili ťažkosti, ktoré mohli byť preklenuté cielenou pomocou orgánov sociálnej starostlivosti. Sťažovateľka nemala možnosť znovu si vytvoriť vzťah so svojím synom: v skutočnosti znalci neposúdili reálne možnosti zlepšenia sťažovateľkinej schopnosti starať sa o syna, berúc do úvahy aj jej zdravotný stav. Navyše, talianska vláda neposkytla presvedčivé vysvetlenie, ktoré by mohlo odôvodniť pretrhnutie materského puťa medzi sťažovateľkou a jej synom.

2.2.3 Dokumenty OSN

Rovnaké závery vyplývajú tiež z dokumentov OSN. Pre poriadok vo veci je potrebné spomenúť Všeobecné komentáre Výboru OSN pre práva dieťaťa¹⁸ ako aj Usmernenia

¹⁸ Výbor OSN pre práva dieťaťa (2013), Všeobecný komentár č.14, Právo dieťaťa na to, aby boli jeho najlepšie záujmy na prvom mieste (článok 3 ods. 1), dokument OSN

o náhradnej starostlivosti o deti¹⁹, (toto sa primárne týka detí migrantov). Všetky tieto dokumenty považujú náhradnú starostlivosť za ochranné opatrenie, ktorým sa deťom zabezpečuje **dočasná bezpečnosť a umožňuje sa návrat detí do svojich rodín**, ak je to možné. Optimálnou formou náhradnej starostlivosti pre zabezpečenie ochrany a vývinu detí je v prípade, ak nie je možné prirodzené rodinné prostredie biologickej rodiny, starostlivosť v rodine (ako je pestúnska starostlivosť) a nerodinná starostlivosť (napr. opatrovateľská alebo ústavná starostlivosť) by mala byť obmedzená len na prípady, keď je toto nastavenie konkrétne primerané, potrebné a konštruktívne pre jednotlivé dotknuté dieťa a jeho najlepšie záujmy.

CRC/C/GC/14, 29.mája 2013 alebo Výbor OSN pre práva dieťaťa (2009), Všeobecný komentár č. 12, Právo dieťaťa byť vypočuté, dokument OSN CRC/C/GC/12, 20. júla 2009

¹⁹ Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov (VZ OSN), Usmernenia o náhradnej starostlivosti o deti, A/RES/64/142, 24. februára 2010,

2.3 Analýza vybraných aspektov legislatívnej situácie v zahraničí

2.3.1 Česká republika

Česká republika má aj vzhľadom na dlhú spoločnú históriu obdobné právne predpisy a obdobný právny systém ako Slovenská republika, a preto môže byť v tejto veci inšpiratívna.

Judikatúra českých súdov je braná do úvahy pri rozhodovaní súdov Slovenskej republiky, a to tak na úrovni všeobecných súdov, ako aj na úrovni Ústavného súdu SR, preto právny názor Ústavného súdu Českej republiky je súčasťou tejto analýzy.

a) význam práva na rodinný život

Vo svojich rozhodnutiach Ústavný súd ČR²⁰ opakovane zdôrazňuje význam práva na rodinný život, zaručený v čl. 10 ods. 2 Listiny základných práv a slobôd²¹ ako aj v čl. 8 Dohovore o ľudských právach a základných slobodách a zdôrazňuje, že ESLP kladie dôraz aj na dodržanie pozitívnych záväzkov štátu, vyplývajúcich z práva na rešpektovanie rodinného života a procedurálnych aspektov tohto práva. Rozdelenie rodiny predstavuje veľmi závažný zásah

do základných ľudských práv, ktorý sa musí opierať o dostatočne pádne argumenty, motivované záujmom dieťaťa.

Dôvodom na odňatie dieťaťa zo starostlivosti rodičov nemôže byť iba skutočnosť, že by dieťa bolo možné umiestniť do prostredia, vhodnejšieho pre jeho výchovu.

Podľa súdu²² je štát viazaný pozitívnymi povinnosťami v rámci ochrany rodinného života, predovšetkým povinnosťou realizovať vhodné opatrenia za účelom opätovného zlúčenia rodiny, čo najskôr, ako to bude možné, pričom táto povinnosť sa s postupujúcim časom stáva čím ďalej tým viac naliehavejšou. Je treba pamätať, že prostý beh času môže viesť k nenapraviteľným dôsledkom pre vzťahy medzi deťmi a rodičom či rodičmi, ktorí spolu nežijú.

b) dočasnosť odňatia dieťaťa

Odňatie dieťaťa zo starostlivosti rodičov musí byť chápané zásadne ako dočasné opatrenie, ktoré bude ukončené akonáhle to okolnosti dovoľia, a všetky opatrenia, súvisiace s dočasnou náhradnou starostlivosťou by mali byť súladné s primárnym cieľom opätovného zlúčenia rodičov a detí.²³ V tomto

20 Napr. Nález ÚS ČR č.k.III.ÚS 265/16 zo dňa 19.06.2018, Nález ÚS ČR č.k.II. ÚS 838/07 zo dňa 10.10.2007, Nález ÚS ČR č.k. III. ÚS 3363/10 zo dňa 13.7.2011

21 Listina základných práv a slobôd bola prijatá ako Ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej republiky dňa 9.1.1991 a bola publikovaná v Zbierke zákonov ČSFR pod č. 23/1991 Zb.

22 Nález ÚS ČR č.k. II.ÚS 2344/18 zo dňa 31.12.2018

23 Nález ÚS ČR č.k. III.ÚS 265/16 zo dňa 19.06.2018,

názore sa súd opiera nielen o judikatúru ESLP ale aj o zákonnú úpravu, podľa ktorej pri rozhodovaní o predĺžení predbežného opatrenia, ktorým bolo dieťa odňaté zo starostlivosti rodičov, po uplynutí 6 mesiacov od jeho nariadenia musí súd uviesť aj vážne dôvody či objektívne príčiny, prečo nebolo možné skončiť konanie vo veci samej.²⁴

c) obmedzenie dôvodov na vyňatie dieťaťa z pôvodnej rodiny

V konaní, v ktorom ÚS ČR posudzoval dôvody na odňatie maloletého dieťaťa zo starostlivosti matky a jeho odovzdanie do ústavnej starostlivosti²⁵, súd skonštatoval, že odňatie dieťaťa zo starostlivosti matky predstavuje najkrajnejšie opatrenie, ktoré je možné uplatniť len v najvážnejších prípadoch, a musí sa teda opierať o dostatočne závažné argumenty, motivované záujmom dieťaťa. Neosvedčenie riadnych bytových a sociálnych podmienok matky a jej neprispôsobivá osobnosť nie sú okolnosti, ktoré automaticky znamenajú jej neschopnosť zaistiť dieťaťu adekvátnu starostlivosť a tiež ne-svedčia o vážnom ohrození priaznivého vývoja dieťaťa. „Ani prípadné zistenie o nevyhovujúcich sociálnych a bytových podmienkach bez patrične ponúknutej pomoci príslušných orgánov však podľa presvedčenia Ústavného súdu samo o sebe nenaplnilo predpoklady pre odňatie maloletej” jej matke.

d) rozvoj pozitívnych vzťahov medzi rodičmi a deťmi

V konaní, v ktorom Ústavný súd ČR posudzoval podmienky pre nariadenie ústavnej výchovy a pre odňatie dieťaťa biologickým rodičom²⁶ posudzoval tiež správanie pracovníkov detského domova a vytkol im, že svoju činnosť nechápali ako pomoc maloletej a jej rodičom k obnoveniu prirodzeného výchovného prostredia, ale ako trvalú izoláciu maloletej od rodiny a skonštatoval, že takýto postoj ide proti významu a prípustným hraniciam ingerencie orgánov verejnej moci do vzťahov medzi rodičmi a deťmi. Záverom svojho názoru ÚS ČR uviedol, že orgány sociálnoprávnej ochrany detí mali vyvíjať takú aktivitu, aby sa mohol rozvíjať pozitívny citový vzťah medzi maloletou a jej matkou, pretože je nemysliteľné, aby umiestnenie do detského domova, nota bene predbežné, bolo od počiatku chápané ako konečné alebo dlhodobé riešenie starostlivosti o maloleté dieťa.

Právne názory súdu sú inšpiratívne, majú oporu v tých istých legislatívnych základoch aké platia aj na Slovensku, ale posúvajú ochranu dieťaťa a jeho práva na rodinu. Preto jednotlivé nálezy môžu byť používané na slovenských súdoch v obdobných prípadoch za účelom podpory práv detí a ochrany ich práva na rodinný život v pôvodnej biologickej rodine.

24 Nález ÚS ČR č.k. I.ÚS 2903/14 zo dňa 12.5.2015

25 Nález ÚS ČR č.k.II. ÚS 2546/10 zo dňa 6.9.2011

26 Nález ÚS ČR č.k. II. ÚS 838/07 zo dňa 10.10.2007

2.3.2 Stretnutie rodinného kruhu v legislatíve Holandského kráľovstva a Írskej republiky

Z hľadiska zapojenia sa rodiny, širšej rodiny alebo osôb, ktoré majú blízky vzťah k dieťaťu, je inšpiratívna prax, ktorá bola pôvodne riešením problémov Maorov na Novom Zélande – stretnutia rodinného kruhu boli uzákonené v roku 1989 ako rodinné právo²⁷. Následne sa týmto modelom riešenia problémov detí inšpirovali ďalšie krajiny:

Írsko - časť II Zákona o deťoch²⁸, ktorá definuje Stretnutia rodinného kruhu ako formu pomoci pre deti, ktoré potrebujú špeciálnu starostlivosť a ochranu, do ktorej je zapojené dieťa, rodičia alebo zákonný zástupca, detský zástupca ad litem, stanovený súdom (írske špecifikum), kľúčoví rodinní príslušníci, pracovník sociálneho oddelenia a akákoľvek osoba, ktorá by mohla byť prínosom, či už pre blízky vzťah s dieťaťom, jeho rodičmi alebo odbornú expertízu. Tieto osoby pod vedením koordinátora na základe návrhu súdu alebo sociálneho oddelenia riešia situáciu dieťaťa a jeho rodiny.

Holandsko²⁹ – kde sa používa termín konferencia Eigen Kraft, čo v preklade znamená "vlastná sila" a vyjadruje pranie posilniť starostlivosť rodičov o svoje

deti, zdôrazňuje zodpovednosť rodiny pri riešení svojich problémov a schopnosť rodiny riešiť problémy.

Stretnutia rodinného kruhu je možné definovať ako proces vytvorenia, realizácie, monitorovania a hodnotenia *plánu pomoci*, ktorý pripravili rodičia/osoba, ktorá sa osobne stará o dieťa/, spolu s členmi rodiny, blízkymi osobami dieťaťa a ďalšími osobami, ktoré patria do sociálneho prostredia dieťaťa pod vedením nezávislého koordinátora v súčinnosti s orgánom sociálnoprávnej ochrany dieťaťa.

V rámci tohto procesu blízke osoby dieťaťa preberajú zodpovednosť za rozhodnutia, týkajúce sa najlepšieho záujmu dieťaťa a svojpomocne a diskusiou vytvárajú plán pomoci tak, aby sa realizovalo právo dieťaťa na zachovanie jeho identity, rodinného prostredia a vzťahov s blízkymi osobami. Zúčastneným je poskytnutý dôverný čas pre rodinu. Plán pomoci, ktorý je vytvorený, musí byť bezpodmienečne odsúhlasený všetkými zúčastnenými, a musí splniť minimálne požiadavky, stanovené orgánom sociálnoprávnej ochrany detí. Stáva sa záväzným a realizuje sa pod dohľadom koordinátora.

Tento model predstavuje posun v spôsobe myslenia, a zodpovedá predstave sociálnej starostlivosti, profitujúcej z prístupu, ktorý je stimulujúci, aktivujúci a orientovaný na riešenie problémov.

27 Zákon o deťoch, mladistvých a ich rodine, Nový Zéland, 1989

28 Zákon o deťoch, Írsko, 2001, preklad Úsmev ako dar

29 Zákon o sociálnej starostlivosti detí, novela 2013 (33 684)

Záver

Z predloženej analýzy vyplýva, že existuje rozdiel medzi legislatívou, ktorá je v zmysle medzinárodných princípov naklonená ochrane rodiny a praxou, ktorá aj z výsledkov výskumu ukazuje, že nie všetky legislatívne predpoklady sú naplnené.

Preto návrhy v tejto oblasti budú zamerané na zosúladenie legislatívy a praxe, ale tiež aj na zavedenie tých legislatívnych návrhov, ktoré napomôžu ochrane prirodzeného rodinného prostredia dieťaťa a umožnia preventívne predchádzať vynímaniu detí z pôvodnej biologickej rodiny.

3. NAPLNENIE POTREBY VZŤAHOVEJ VÄZBY DIEŤAŤA V PODMIENKACH CDR - VÝSKUMNÁ ČASŤ

3.1 Cieľ výskumu

Cieľ výskumu so zberom vlastného empirického materiálu bol úzko naviazaný na hlavné aktivity projektu **Naplnenie práva dieťaťa na kontakt s rodinou a naplnenie potreby blízkej osoby v prostredí náhradnej starostlivosti na Slovensku:**

1. Monitoring – analýza existujúceho stavu problematiky a napĺňania legislatívy Slovenskej republiky pri zabezpečovaní vzťahu klienta k blízkej osobe, monitoring aktivít verejných inštitúcií (detské domovy, ÚPSVaR, ...).

2. Hodnotenie – sledovanie vzťahu medzi realizáciou práva detí podľa súčasnej legislatívy a reálnou vzťahovou väzbou detí s blízkymi osobami.

3. Návrh riešení – optimalizácia verejných politík vedúcich k skvalitneniu a kvantitatívnemu zvýšeniu dostupnosti blízkej osoby pre klienta, podporená závermi empirického bádania.

So zreteľom obsahovo naplniť uvedené aktivity bol projektový výskum primárne nastavený ako kvantitatívny (štatistické spracovanie dát z výskumnej vzorky definovanej a vyberanej podľa

dostupných kritérií s cieľom imitovať reálne podiely a s možnosťou zovšeobecňovať závery pozorovania na celú skúmanú populáciu v rámci celého Slovenska), realizovaný prostredníctvom online dotazníkov a doplnený kvalitatívnym zberom empirického materiálu v prostredí fokusových skupín pre prehĺbenie a lepšie vysvetlenie poznatkov vyplývajúcich z predchádzajúcich kvantitatívnych analýz.

Pre dosiahnutie výskumného cieľa projektu boli výskumné nástroje zamerané na nasledovné **hlavné oblasti:**

- *anamnéza minulosti a súčasnej situácie dieťaťa* (informácie prevažne objektívneho charakteru – poskytnuté odborným personálom CDR)
- *diagnostika vzťahovej väzby* (prostredníctvom štandardizovaného psychologického testu)
- *prijatie a odpustenie rodičom* (informácie subjektívneho charakteru – poskytnuté priamo deťmi v náhradnej starostlivosti v adolescentnom veku)

3.2 Výskumný nástroj pre zber kvantitatívnych dát

Zber kvantitatívnych dát prebiehal prostredníctvom dvoch on-line dotazníkov, prvý anamnestický a druhý vzťahový. Oba dotazníky boli administrované prostredníctvom internetových odkazov. Každý participant mal svoj unikátny depersonalizovaný kód, ktorý bolo potrebné zadať na začiatku oboch dotazníkov a vďaka ktorému bolo možné spojiť anamnestický dotazník so vzťahovým a predísť strate informácií, pričom bola zaručená anonymita respondentov. Výhodou kódov tiež bolo, že dotazníky nemuseli byť vyplnené naraz alebo hneď po sebe. Online zber dotazníkov umožňoval v reálnom čase sledovať aktuálne počty respondentov, ktorí dotazník práve vyplňali, či počty respondentov a celkový čas dotazníkov, ktoré neboli odoslané. Všetky odoslané dotazníky sa automaticky ukladali na server, z ktorého bolo možné exportovať všetky doposiaľ zozbierané záznamy, čo umožňovalo priebežne sledovať nielen celkové počty respondentov, ale taktiež podiely ich kľúčových demografických charakteristík, na základe ktorých dostávali anketári v teréne inštrukcie umožňujúce vyberať respondentov tak, aby ich celkový súbor čo najviac imitoval demografické charakteristiky skúmanej populácie.

Anamnestický dotazník

Prvým bol anamnestický dotazník pozostávajúci z 37 otázok týkajúcich sa anamnestického pozadia participanta

a informácií o vybraných premenných, ktorých súvislosť s prevládajúcim typom vzťahového správania participantov sme sa rozhodli skúmať. Tento dotazník vyplňal príslušný psychológ, vychovávateľ, sociálny pracovník alebo iný odborný zamestnanec Centra pre deti a rodiny, ktorý participanta pozná. Uvedené informácie boli neskôr použité na získanie kľúčových informácií o premenných vplývajúcich typ vzťahového správania dieťaťa. Anamnestický dotazník bol vyvinutý odbornými pracovníkmi projektu, pričom vychádzal z dotazníkov predchádzajúcich výskumov, ktorých znenie otázok, varianty odpovedí a škál boli v minulosti overené viacnásobným zberom – výskum „Ohrozená rodina na Slovensku“.

Z celkových 37 otázok anamnestického dotazníka bolo:

- 26 uzavretých otázok (z čoho 3 viacnásobné)
- 5 polouzavretých otázok (z čoho 3 viacnásobné)
- 6 otvorených otázok (z čoho 4 viacnásobné)

Dotazník vzťahovej väzby a odpustenia

Druhý dotazník začínal 20-položkovým diagnostickým nástrojom pre vzťahovú väzbu ECR-R doplnený o sety otázok zameraných na odpustenie. V prípade ECR-R dotazníka ide o univerzálnu štandardizovanú skrátenú formu z do-

tazníka *The Experiences in Close Relationships-Revised (ECR-R) Questionnaire*, Fraley, R. C., Waller, N. G., & Brennan, K. A. (2000), Wilkinson, R. B. (2011), ktorého slovenský preklad zabezpečil profesor Hašto. Otázky ohľadom škálovania a skórovania dotazníka sme preberali aj priamo s autorom dotazníka, R. B. Wilkinsonom, PhD. (20-položkovú verziu v anglickom znení validizoval R.B.Wilkinson vo svojej štúdii v roku 2011).

Štúdium nedávnej literatúry svedčí o kvalite dotazníka ECR-R, s ktorým v zahraničí existujú populačné štúdie (Busonera et al., 2014; Ehrental, Dinger, Schauenburg, 2006) a klinické štúdie (Kooiman et al., 2013; MacDonald, Berlow, Thomas, 2013), ale zatiaľ absentujú reprezentatívne vzorky.

V našom prostredí bol validovaný nástroj na Slovensku (Gugová, Heretik, Hajdúk, 2014; Rozvadský-Gugová, Heretik, 2011) a prvý reprezentatívny výskum ECR-R sa na vzorke 1000 respondentov uskutočnil v Českej republike (Kaščáková et al., 2016). Výsledkom štúdie bola validácia českého dotazníka *Prožívání blízkých vztahů* (ECR-R-16) v skrátenej verzii so 16 položkami.

Za 20-položkovým ECR-R diagnostickým testom nasledoval odbornými pracovníkmi novo vytvorený dotazník odpustenia dieťaťa, ktorý vychádzal

z predchádzajúcich empirických bádání M. Vadrnu. Zameraný bol na otázku odpustenia a zmierenia dieťaťa so svojimi rodičmi a inými blízkymi osobami, a získané informácie boli použité na koreláciu s vzťahovým správaním dieťaťa a na poukázanie dôležitosti odpustenia v kontexte vzťahových vzorcov dieťaťa. Oba tieto dotazníky boli ako celok vyplňané jednotlivými participantmi – deťmi umiestnenými v CDR vo veku 13 až 22 rokov prostredníctvom internetových odkazov.

Z celkových 44 otázok dotazníka vzťahovej väzby a odpustenia bolo:

- 32 uzavretých otázok (z čoho 20 ECR-R)
- 7 polouzavretých otázok (z čoho 1 viacnásobná)
- 5 otvorených otázok

Výskumný nástroj pre zber kvalitatívnych dát

Dizajn projektového výskumu dotváral kvalitatívny výskumný prístup realizovaný prostredníctvom *fokusových skupín*, ktorý nasledoval 2 mesiace po uzavretí kvantitatívneho zberu dát so zámerom prehĺbenia a lepšieho vysvetlenia poznatkov vyplývajúcich z predchádzajúcich kvantitatívnych analýz.

3.3 Spracovanie zozbieraných dát

Párovanie a agregovanie záznamov z oboch dotazníkov

Ako uvádzame vyššie pri popise výskumných nástrojov, zber kvantitatívnych dát vyžadoval pred vyplnením samotného dotazníka (anamnestického aj vzťahovej väzby) uvedenie depersonalizovaného kódu (napr.: 1021/11, 8042/04), ktorý zabezpečoval anonymitu respondentov a súčasne pomocou ktorého bolo možné párovanie a následné agregovanie oboch záznamov do jedného dátového súboru (celkovo sme tak priamo zaznamenali 198 premenných u každého respondenta). Párovanie dotazníkov prebiehalo nielen na základe zhody kódov, ale aj za pomoci ďalších zaznamenaných položiek: číslo, dátum a čas záznamu, prípadne pohlavie a vek. Vďaka týmto pomocným identifikátorom bolo možné nachádzať zhodu pre párovanie oboch dotazníkov aj v situácii pokiaľ

boli vstupné depersonalizované kódy chybné zadané. Samozrejme, k spárovaniu dotazníkov v týchto prípadoch mohlo dôjsť až v situácii keď došlo k overeniu zhody a oprave vstupného kódu na základe kontaktovania anketára (depersonalizované kódy obsahovali prvok na identifikáciu anketára, ktorý zabezpečil vyplnenie príslušného anamnestického dotazníka). V situácii kedy nebolo možné dosiahnuť alebo overiť úplnú zhodu vstupných kódov dotazníkov, tieto dotazníky ostali nespárované, resp. neagregované. Celkovo tak bolo spárovaných 480 záznamov od respondentov, pričom z dôvodu nezahody kódov ostalo u oboch dotazníkov 14 záznamov nespárovaných, resp. neagregovaných v záverečnom dátovom súbore.

Obr. č.1: príklad párovania záznamov z oboch dotazníkov

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
332	ANAMNESTICKÝ DOTAZNÍK							VZŤAHOVÁ VÄZBA A ODPUSTENIE		
333	114		17 muž	2002	2019-04-25 11:31:38	6021/16	6021/16	2019-04-25 11:47:45	133	
334	256		16 muž	2002	2019-05-20 09:30:39	6021/17	6021/17	2019-05-20 09:51:59	254	
335	292	20	3 muž	2003	2019-06-05 09:26:18	6041/01	6041/01	2019-06-05 13:51:54	292	
336	432		15 žena	2001	2019-06-24 14:25:43	6051/02	6051/02	2019-06-25 13:17:17	440	
337	433		12 žena	2004	2019-06-24 14:29:52	6051/03	6051/03	2019-06-25 13:10:11	439	
338	434		13 žena	2001	2019-06-24 14:37:04	6051/05	6051/05	2019-06-25 08:16:18	437	
339	431		6 žena	2003	2019-06-24 13:17:58	6051/10	✗			
340							✗6051/13	2019-06-27 14:03:18	448	
341	342	144	muž	2005	2019-06-10 13:49:23	6061/01	6061/01	2019-06-10 14:07:09	342	
342	367		6 muž	2004	2019-06-12 13:40:36	6061/02	6061/02	2019-06-12 13:54:43	367	
343	371		11 žena	2003	2019-06-12 14:14:58	6061/03	6061/03	2019-06-12 14:21:42	369	
344	372		3 muž	2004	2019-06-12 14:37:47	6061/04	6061/04	2019-06-12 14:52:16	371	
345	373		8 žena	2000	2019-06-12 15:20:43	6061/05	6061/05	2019-06-12 15:01:50	372	
346	400		12 muž	2004	2019-06-19 11:43:52	6071/01	6071/01	2019-06-19 10:48:38	395	
347	401		13 muž	2003	2019-06-19 15:05:46	6071/02	6071/02	2019-06-19 14:00:08	396	
348	407		15 žena	2002	2019-06-19 18:47:48	6071/03	6071/03	2019-06-19 18:34:03	403	
349	405		2 žena	2002	2019-06-19 17:40:59	6071/04	6071/04	2019-06-19 17:23:36	401	
350	406		3 žena	2002	2019-06-19 18:19:47	6071/05	6071/05	2019-06-19 17:59:43	402	
	kódy spolu spárované nespárované všetky odpovede anamnéza všetky odpovede vzťahová väzba									

V dotazníku ECR-R sa vypočítava osobitne skóre pre škálu úzkostnosti a pre škálu vyhýbavosti. Počet všetkých položiek je 20. Respondenti svoje odpovede zaznamenávajú na 7 – bodovej Likertovej škále (1 – úplne nesúhlasím až 7 – úplne súhlasím). Párne položky tvoria škálu úzkosti a nepárne škálu vyhýbavosti. Niektoré položky sú skórované reverzne, to znamená, že pred začatím vyhodnocovania ich bolo treba preskórovať, t.j. odpoveď 1 zmeniť na 7 a opačne. Po preskórovaní sa vypočíta skóre pre škálu úzkosti a pre škálu vy-

hýbavosti tak, že v oboch prípadoch sa sčítajú všetky odpovede pre všetky položky patriace do škály a delia sa počtom týchto položiek. Participant pri vyplňaní dotazníka posudzuje svoje pocity, zaznamenáva ako prežíva vo všeobecnosti vzťahy voči ľuďom vo svojom živote:

- položky 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20 tvoria škálu úzkostnosti týkajúcej sa vzťahovej väzby
- položky 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19 tvoria škálu vyhýbavosti týkajúcej sa vzťahovej väzby

Obr. č.2: 20-položková slovenská verzia dotazníka The Experiences in Close Relationships-Revised (ECR-R) Questionnaire

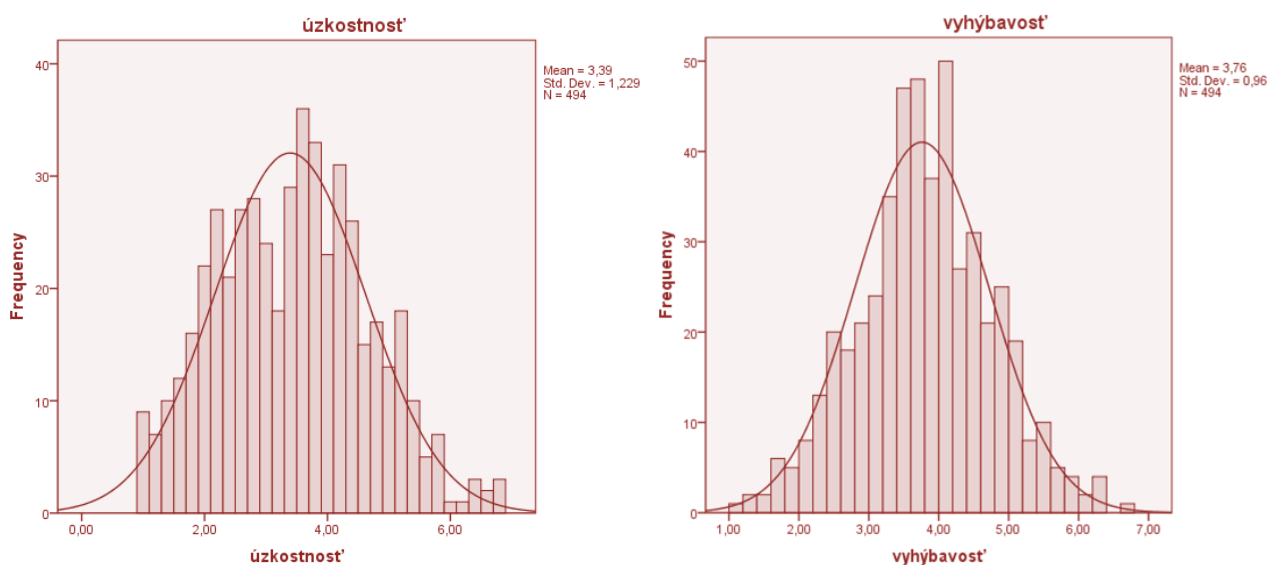
	úplne nesúhlasím							úplne súhlasím							
1. Radšej nedávam druhým najavo, ako sa cítim v hĺbke svojej duše.	1	2	3	4	5	6	7								
2. Často sa trápim tým, že ma moji blízki ľudia v skutočnosti nemilujú.	1	2	3	4	5	6	7								
3. Je pre mňa ťažké dovoliť si spoliehať sa na druhých.	1	2	3	4	5	6	7								
4. Trápim sa tým, že druhým na mne nebude rovnako veľmi záležať, ako mne na nich.	1	2	3	4	5	6	7								
5. Blízkosť druhých ľudí je mi veľmi príjemná.	1	2	3	4	5	6	7								reverzná položka
6. Niekedy ľudia zmenia svoje city voči mne bez zjavného dôvodu.	1	2	3	4	5	6	7								
7. Obyčajne je pre mňa ľahké hovoriť o svojich problémoch a starostiach s druhými ľuďmi.	1	2	3	4	5	6	7								reverzná položka
8. Moja túžba po veľkej blízkosti niekedy ľudí odstraší.	1	2	3	4	5	6	7								reverzná položka
9. Pomáha mi, keď sa v čase núdze obrátim na druhých.	1	2	3	4	5	6	7								
10. Moje vzťahy s druhými vo mne vyvolávajú pochybnosti o sebe samom/sebe samej.	1	2	3	4	5	6	7								
11. Som nervózny/a, keď sa so mnou druhí príliš zblížia.	1	2	3	4	5	6	7								
12. Keď prejavím svoje city druhým ľuďom, obávam sa, že by voči mne nepociťovali rovnaké city.	1	2	3	4	5	6	7								
13. Je pre mňa ľahké spoliehať sa na druhých ľudí.	1	2	3	4	5	6	7								reverzná položka
14. Obávam sa, že ak niekto zistí, aký/aká som, nebude sa jej/mu páčiť, kto v skutočnosti som.	1	2	3	4	5	6	7								
15. Je pre mňa pomerne jednoduché zblížiť sa s druhými ľuďmi.	1	2	3	4	5	6	7								reverzná položka
16. Vyvádza ma z miery, ak od druhých ľudí nedostávam lásku a podporu, akú potrebujem.	1	2	3	4	5	6	7								
17. Rád/rada zdieľam svoje osobné myšlienky a pocity s druhými ľuďmi.	1	2	3	4	5	6	7								reverzná položka
18. Dosť sa trápim mojimi vzťahmi.	1	2	3	4	5	6	7								
19. Cítim sa príjemne, keď sa spolieham na druhých ľudí.	1	2	3	4	5	6	7								reverzná položka
20. Mám pocit, že sa druhí so mnou nechcú až tak zblížiť, ako by som si to priaľ.	1	2	3	4	5	6	7								

Štatistické spracovanie zozbieraných dát

Na spracovanie a štatistické vyhodnotenie získaných dát bol použitý analytický softvér IBM SPSS Statistics. Spôľahlivosť merania vyššie uvedeného 20-položkového diagnostického nástroja podporujú hodnoty vnútornej konzistencie nameraných položiek dotazníka, ktoré dosahovali nadlimitné hladiny Crombachovho alfa pri úzkostnosti $\alpha = 0,803$ a pri vyhýbavosti $\alpha = 0,626$. Prakticky dôsledok tohto konštatovania je, že bez akýchkoľvek ďalších prehodnocovaní adekvátnosti jednotlivých položiek sme mohli pristúpiť k štandardnému indexovému spracovaniu všetkých desiatich párnych položiek, vďaka čomu sme vypočítali *novú* premennú - celkovú mieru úzkostnosti a tiež všetkých desiatich nepárnych položiek, vďaka čomu sme získali novú premennú - celkovú mieru vyhýbavosti.

Distribúcia dvoch novo vytvorených indexových premenných – miery úzkostnosti a vyhýbavosti, ktoré možno označiť za kľúčové premenné pre ďalšie analytické spracovanie a vyhodnotenie výskumného zámeru, bola vyhodnotená pomocou histogramov a ich normalita bola overená a potvrdená aplikáciou Kolmogorov-Smirnovho testu (K-S test dosahoval signifikanciu pri miere úzkostnosti $p = 0,180$ a pri miere vyhýbavosti $p = 0,301$). Vzhľadom na tieto hodnoty, ktoré potvrdzujú, že obe premenné spĺňali predpoklady normálneho rozdelenia, sme pri ďalšom spracovávaní dát aplikovali parametrické testy (t-test, ANOVA test) pre testovanie rozdielov v získanom skóre úzkostnosti a vyhýbavosti triedenom na základe vybraných kategórií populácie.

Graf č. 1: Histogram s krivkou znázorňujúcou normálnu distribúciu indexovo vytvorených premenných – miery úzkostnosti a vyhýbavosti

Štýly vzťahovej väzby

Bartholomew a Horowitz (1991), autori Relationships questionnaire (RQ), popísali 4-kategoriálny model, ktorý pomáha prepojiť kategoriálne a dimenzionálne modely. Kategórie rôznych štýlov vzťahovej väzby predstavujú kombinácie extrémnych pozícií na dimenziách vzťahovej úzkostnosti a vyhýbavosti, ktoré sa zároveň vzťahujú na model self a model druhých konceptualizovaný Bowlbom (2010).

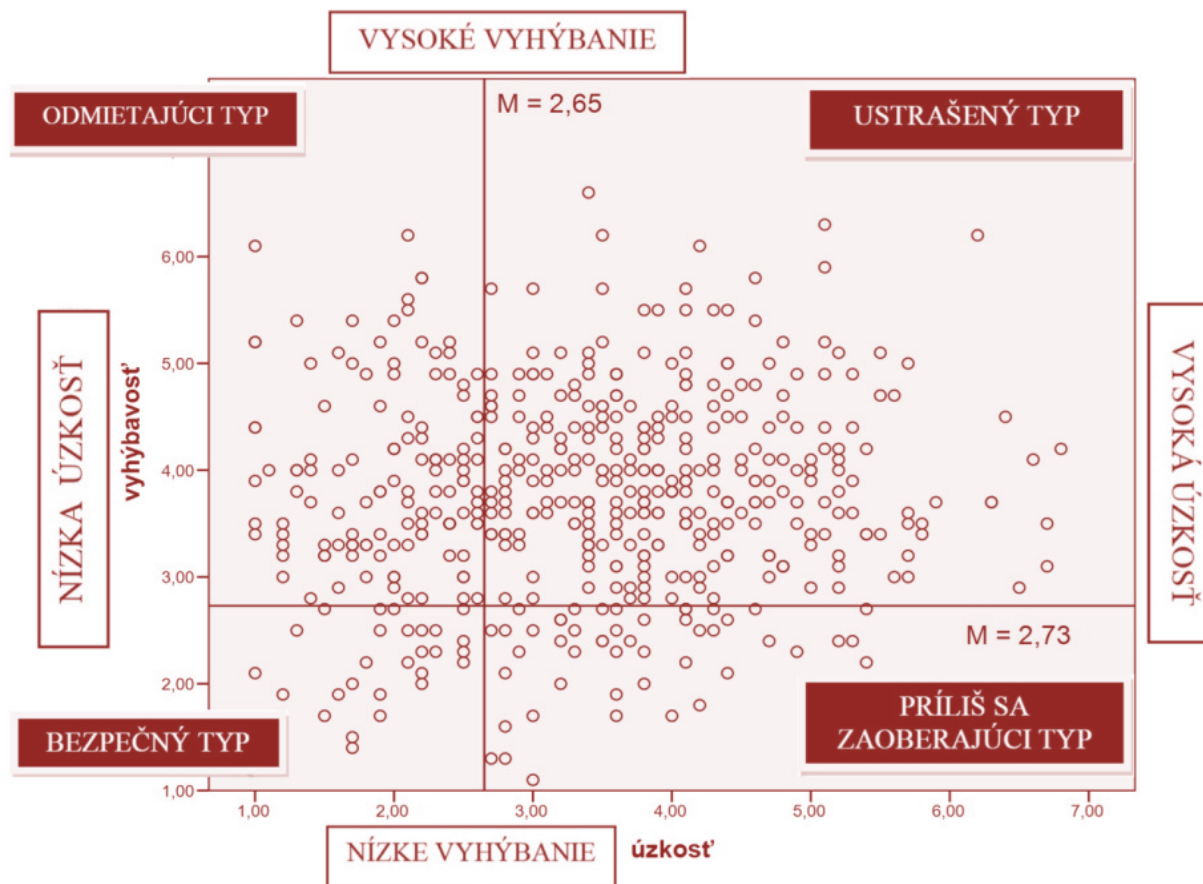
Štýly vzťahovej väzby možno určiť viacerými spôsobmi (Hašto a kol, 2018). Jednak podľa priemerného skóre na oboch vzťahových dimenziách, podľa ktorého boli v prvom kroku dichotomizované obe dimenzie a potom kombináciou vysokých a nízkych hodnôt boli určené štyri vzťahové štýly. Rovnakým postupom možno určiť vzťahové štýly podľa mediánov nadobudnutého skóre oboch premenných – úzkostnosť a vyhýbavosť. Tieto postupy pre definovanie štýlov vzťahovej väzby založené na nameraných a indexovo spracovaných skóre úzkostnosti a vyhýbavosti však platia pre reprezentatívne výbery celých populácií regiónov a krajín.

V našom prípade, však z hľadiska rodinných a osobných vzťahov venujeme pozornosť veľmi špecifickej populácii – detí v CDR v adolescentnom veku. Preto sme definovanie štýlov vzťahovej

väzby v našom výskume ukotvili v hodnotách noriem sledovaných v bežnej populácii, ktoré sú pre nami skúmanú populáciu najbližšie z hľadiska veku. V dostupnej empirickej literatúre nachádzame niekoľko existujúcich noriem, ktoré vyplývajú z vyššie definovaných výpočtov zo standardizovaných zberov na reprezentatívnych vzorkách veľkých populácií regiónov a krajín, tie však v niektorých prípadoch, buď pochádzajú z geograficky vzdialených regiónov – Severná Amerika, Austrália, Čína (R.B.Wilkinson 2019) alebo nevyužívajú rozsahovo identický set diagnostických otázok – napr. 16-položkový text aplikovaný pri reprezentatívnom zbere v Českej republike (Hašto a kol, 2018).

Na základe dôkladného zváženia a testovania sme pre definovanie a kategorizovanie štýlov vzťahových väzieb v našom výskume nakoniec akceptovali globálne platné hodnoty noriem od Wilkinsona pre populáciu, ktorá vekovo veľmi blízka našej skúmanej populácii, pričom uvedené normy súčasne platia pre identický 20-položkový diagnostický test *The Experiences in Close Relationships-Revised* (ECR-R) *Questionnaire*. Grafická prezentácia výsledkov je uvedená v grafe č.2 a ich popis v nasledujúcej kapitole.

Graf č. 2: Typy vzťahových väzieb na základe noriem od Wilkonsona

Aj keď podľa horeuvedených kritérií bolo možné na základe Wilkinsonových noriem jednotlivých respondentov zaradiť do jednotlivých kategórií, primárne sme pri všetkých výskumných analýzach využívali predovšetkým presne namerané a indexovo spracované celkové skóre úzkostnosti a vyhýbavosti, ktorých hodnoty sme následne porovnávali podľa jednotlivých faktorov a sledovali vo vzťahu k iným premenným. Zaradenie respondentov do jed-

notlivých kategórií sme využili vo väčšine prípadov len ako ilustračné zobrazenie podielov typov vzťahových väzieb v nami skúmanej populácii, uvedomujúc si obmedzenia, ktoré so sebou prinášajú typológie a tiež normatívne definovanie ich kategórií, ktoré nezohľadňuje reálny stav, kedy veľká časť respondentov vykazuje hraničné skóre úzkostnosti resp. vyhýbavosti ako, prípadne skóre veľmi blízke hraniciam definovanými normami.

Aplikované štatistické metódy:

Univariačná analýza:

- frekvenčné tabuľky (početnosti, percentá, valídne a kumulatívne percentá)
- grafy (koláčové, histogramy, stĺpcové kumulatívne, krabíčkové, bodové)
- základné charakteristiky polohy a variability (aritmetický priemer, medián, modus, štandardná odchýlka)

Bivariačná a multivariačná analýza:

- korelačné koeficienty (Pearsonov korelačný koeficient, Spearmanovo ρ), Cramerovo V, Eta koeficient
- testovanie rozdielov (t-test, ANOVA test)

Všetky aplikované testy a koeficienty boli vyhodnocované s akceptovanou signifikanciou na hladine $\min p < 0,05$

Závisle a nezávisle premenné

Závisle premenné

- 20 položkový diagnostický test ECR-R so škálou 1 - 7
- Celková miera úzkostnosti a vyhýbavosti (skóre)

Závisle premenné aj nezávisle premenné (pri niektorých analýzach)

- Pocity voči rodičom pri vyňatí
- Pocit viny a zodpovednosti
- Hodnotenie vzťahu k rodičom a naopak vnímanie vzťahu rodičov k dieťaťu (z pohľadu dieťaťa)
- Odpustenie rodičom
- Prežívanie procesu odpustenia
- Kto im pri procese odpustenia pomáhal
- Čo bolo najťažšie odpustiť
- Psychická diagnóza dieťaťa, užívanie liekov
- Kontakt s biologickou rodinou a širšou rodinou
- Ako vníma kontakt s rodinou
- Najbližšia a kľúčová osoba pre naplnenie potreby blízkej osoby

Nezávisle premenné

- Základné charakteristiky pohlavie, vek, vek pri vyňatí, počet súrodencov, akceptácia dieťaťa počas tehotenstva a pri narodení, kraj, počet premiestnení atď.

- Dôvod vyňatia z biologickej rodiny
- Umiestnenie dieťaťa do CDR

Základný a výberový súbor

V rámci predvýskumu sme na vzorke 67 respondentov overili výskumné nástroje a znenia otázok. Následne bol samotný výskum realizovaný vyškolenými administrátormi v apríli až júli 2019.

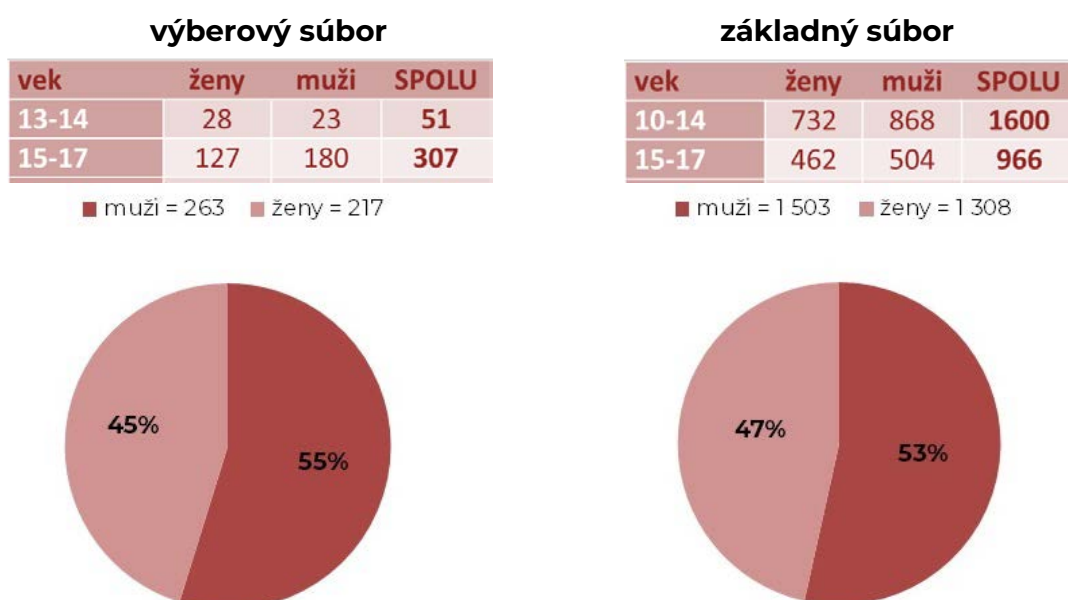
Výberový súbor N=480 (počet spárovaných kompletne vyplnených dotazníkov)

Vo všeobecnosti bol považovaný za výberový súbor skupina 480 resp., u ktorých boli oba dotazníky spárované do jedného kompletného záznamu respondenta (celkovo sme priamo zaznamenali 198 premenných). Pri analýzach, u ktorých postačovali kompletné záznamy aspoň jedného z oboch dotazníkov sme pracovali so vzorkou 494 resp. (14 nespárovaných záznamov).

Základný súbor N=2811 počet k 31.12.2019 na základe výkazov ÚPSVaR (CDR-program)

Pre podporu možnosti zovšeobecnenia našich výsledkov uvádzame tiež základné charakteristiky výberového súboru v porovnaní s charakteristikami základného súboru - skúmanej populácie, pričom vychádzame z dostupných údajov pre koniec roka 2019.

Graf č.3: Počty na základe veku a pohlavia – porovnanie výberový a základný súbor

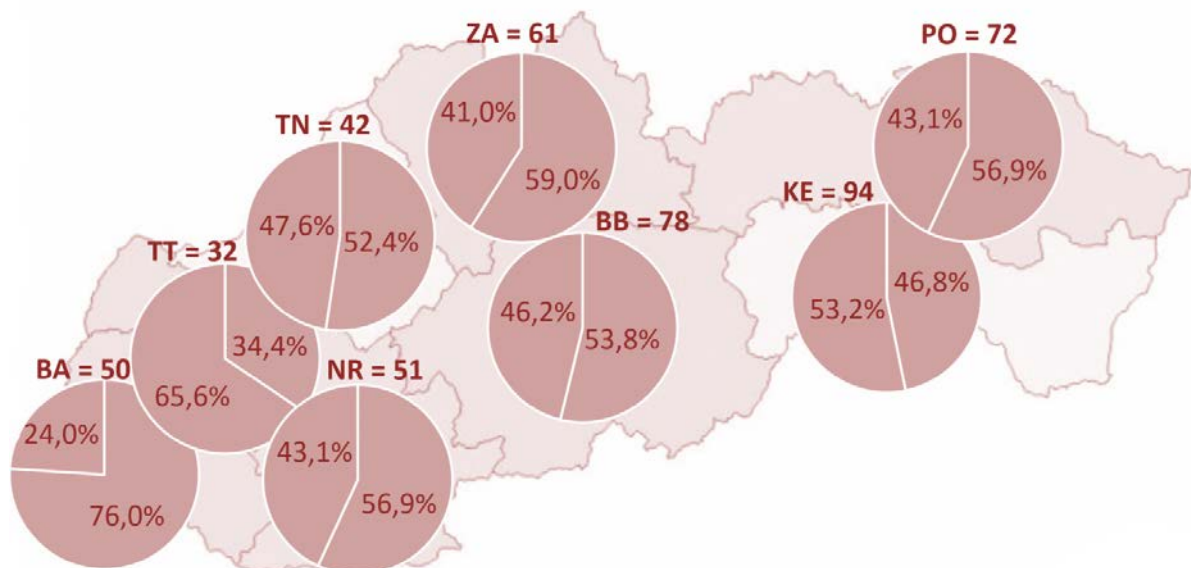

Z hľadiska veľkosti výberového súboru vo vzťahu k základnému súboru možno predpokladať, že prezentované výsledky možno zovšeobecňovať na minimálne 95% skúmanej populácie s intervalom spoľahlivosti max 5%

Graf č. 4: Počty a podiely respondentov (480 – kompletne spárovaných dotazníkov) rozdelených podľa krajov

	početnosť	podiel (v %)
Bratislavský kraj	50	10,4
Trnavský kraj	32	6,7
Nitriansky kraj	51	10,6
Trenčiansky kraj	42	8,8
Banskobystrický kraj	78	16,3
Žilinský kraj	61	12,7
Prešovský kraj	72	15,0
Košický kraj	94	19,6
SPOLU	480	100,0

Graf č. 5: Podiely podľa pohlavia respondentov v jednotlivých krajoch (480 – kompletne spárovaných dotazníkov)

ZDROJE:

- Bowlby, J. (2010): Vazba. Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem. Praha, Portál.
- Busonera, A., Martini, P., Zavattini, G. C., Santona, A. (2014): Psychometric properties of an Italian version of The Experiences in Close Relationships Revised (ECR-R) scale. *Psychological Reports*-114, 3, 785-801.
- Ehrental, J. C., Dinger, U., Schauenburg, H. (2006): First result of the evaluation of a German-language version of the interdependency survey „Experiences in Close Relationships-Revised“ (ECR-R). *Psychotherapie Psychosomatik Medizinische Psychologie*, 56, 2, 85-85.
- Fraley, R. C., Waller, N. G., & Brennan, K. A. (2000). An item response theory analysis of self-report measures of adult attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(2), 350-365.
- Fraley, R. C., Shaver, P. R. (2000): Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions. *Review of General Psychology*, 4, 2, 132-154.
- Gugová, G. R., Heretik, A., Hajdúk, M. (2014): Psychometric properties of the Slovak version of Experiences in Close Relationships-Revisited (ECR-R) on general adult sample. *Studia psychologica*, 56, 1, 37-37.
- Hao, J., Chan, R. C. K., & Wilkinson, R. B. (2019). A Cross-Cultural Examination of the Experiences in Close Relationships — Revised — General Short Form (ECR-RGSF) in an Australian and a Chinese Sample. *Journal of Relationships Research*, 10. doi:10.1017/jrr.2019.8
- Hašto J., Kaščáková N., Fürstová J., Poláčková Šolcová I., Vacková K.A., Heveriová M., Tavel P. (2018). Dotazník prožívání blízkých vztahů (ECR-R) a sociodemografické rozdíly vo vzťahovej úzkostnosti a vyhýbavosti. *Československá psychologie 2018, vol. LXII, Supplement 1*
- Kaščáková, N., Husárová, D., Hašto, J., Kolarčík, P., Šolcová, I. P., Gecková, A. M., Tavel, P. (2016): Validation of a 16-Item short form of the Czech version of the Experiences in Close Relationships Revised Questionnaire in a representative sample. *Psychological Reports*, 119, 3, 804-825.
- Kooiman, C. G., Klaassens, E. R., Lugt, J. Q. v. H., Kamperman, A. M. (2013): Psychometrics and validity of the Dutch Experiences in Close Relationships-Revised (ECRr) in an outpatient mental health sample. *Journal of Personality Assessment*, 95, 2, 217-224.
- MacDonald, K., Berlow, R., Thomas, M. L. (2013): Attachment, affective temperament, and personality disorders: A study of their relationships in psychiatric outpatients. *Journal of Affective Disorders*, 151, 3, 932-941.
- Mikulincer, M., Shaver, P. R. (2010): Attachment in adulthood. Structure, dynamics and change. New York, Guilford Press.
- Rozvadský-Gugová, G., Heretik, A. (2011): Gender differences in attachment styles using Slovak version of the Experiences in Close Relationships-Revised (ECR-R). *Acta Technologica Dubnicae*, 1, 2, 29-36.
- Wilkinson, R. B. (2011). Measuring attachment dimensions in adolescents: Development and validation of the Experiences in Close Relationships—Revised—General Short Form. *Journal of Relationships Research*, 2(1), 53-62.
- Slovenský preklad: prof MUDr.Jozef Hašto, PhD., Mgr. Matúš Bieščad, PhD. a MUDr.Natália Kaščáková

4. VÝSLEDKY VÝSKUMU

V tejto kapitole prezentujeme najzaujímavejšie výsledky výskumu, ktorý mal za cieľ odpovedať na otázku: „Aká je vzťahová realita detí vyrastajúcich bez rodičov?“ **Záverom poukazujeme na najvýznamnejšie rozdiely v týchto oblastiach:**

- rozdiely na základe pohlavia,
- rozdiely podľa toho, koľko malo dieťa rokov, keď bolo vyňaté z biologickej rodiny,
- korelácia medzi počtom zariadení ústavnej starostlivosti a úzkosťou resp. vyhýbavosťou,
- rozdiely na základe tehotenstva,
- rozdiely na základe toho, či dieťa dlhodobo užíva predpísané lieky,
- rozdiely na základe toho, či dieťa má alebo nemá určenú diagnózu,
- rozdiely podľa toho, ako reaguje dieťa na kontakt s matkou,
- rozdiely podľa toho, ako reaguje dieťa na kontakt s otcom,
- rozdiely podľa toho, či dieťa udržiava pravidelný osobný kontakt mimo centra pre deti a rodiny,
- rozdiely podľa toho, ako dieťa vnímalo ťažkosti v rodine pred vyňatím,
- rozdiely podľa toho, ako dieťa hodnotí správanie rodičov pred vyňatím,
- rozdiely podľa toho, či dieťa pociťovalo pocit viny za situáciu alebo nie,
- rozdiely podľa toho, ako dieťa hodnotí vzťah k otcovi,
- rozdiely podľa toho, ako dieťa hodnotí vzťah matky k nemu,
- rozdiely podľa toho, či niekto pomáhal obnoviť vzťah k rodičom, alebo nie,
- rozdiely podľa toho, ako dieťa vníma možnosť odpustenia rodičom,
- rozdiely podľa toho, čo dieťa vníma ako najťažšie pri odpustení rodičom.

4.1 Štýly väzobného správania u detí v rámci Slovenska

V úvode prezentujeme základný výsledok a teda, aké štýly väzobného správania, resp. aký typ vzťahovej väzby sme u našich respondentov namerali (graf 1 – graf 5) spolu s popisom jednot-

livých štýlov väzobného správania. Príkladáme zároveň prehľady rozdelené na západné, stredné a východné Slovensko (graf 6 – graf 9).

4.1.1 Štýly väzobného správania namerané u detí

Najväčší podiel detí (takmer 60%) má utvorený **ustrašený – dezorganizovaný štýl** väzobného správania. Najväčší podiel respondentov s týmto typom väzobného správania bolo zaznamenaných v Trnavskom kraji (75%) a najmenší v Žilinskom kraji (51,6%).

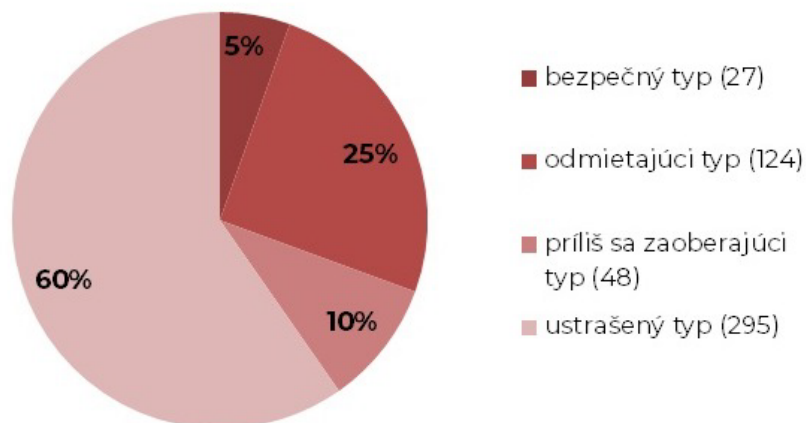
Vyhýbavý štýl (odmietajúci typ) väzobného správania bol nameraný u 25% respondentov, pričom najväčší podiel respondentov bol v Trenčianskom kraji (33%) a najmenší v Trnavskom kraji (18,8%).

Úzkostný štýl väzobného správania (príliš sa zaoberajúci) bol zaznamenaný u takmer 10% respondentov, pričom najväčší podiel respondentov bol

v Košickom kraji (14,7%) a najmenší v Bratislavskom kraji (4%).

Len 5% respondentov vykazuje **bezpečný štýl** väzobného správania. Napriek tomu, že rozdiely medzi jednotlivými regiónmi nie sú štatisticky významné, poukazujeme na to, že situácia je najalarmujúcejšia na západe. Najväčší podiel respondentov (9,7%) je v Žilinskom kraji. Nasleduje Prešovský a Košický kraj, potom Bratislavský a ostatné kraje Stredného Slovenska. Najmenší podiel respondentov s bezpečnou vzťahovou väzbou je v Trnavskom a v Nitrianskom regióne. Hodnoty v týchto regiónoch sú dokonca nulové.

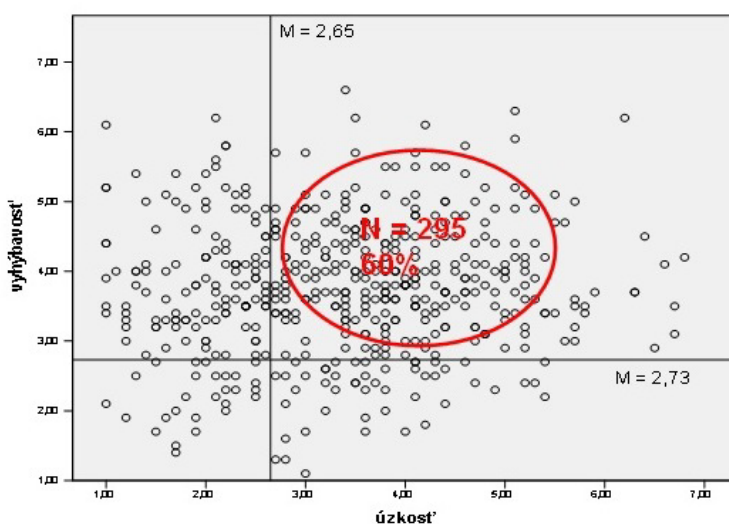
Graf 1 / Finálne namerané štýly väzobného správania u detí v rámci Slovenska

4.1.2 Popis jednotlivých štýlov väzobného správania

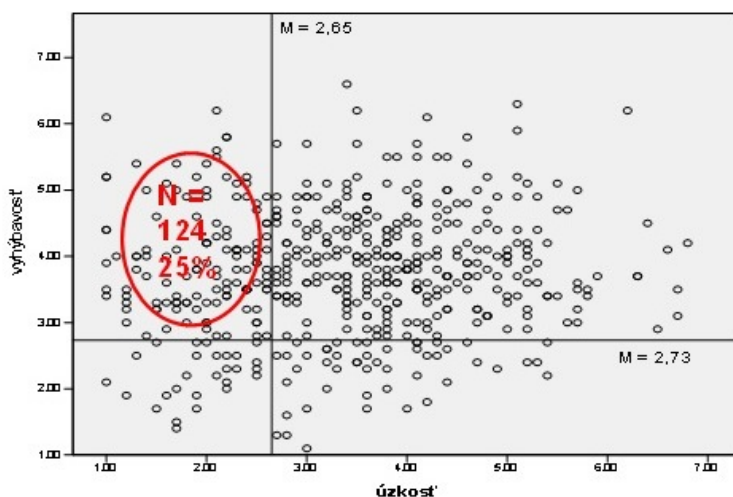
Jedinci s **ustrašeným (fearful) vzťahovým štýlom** majú kombináciu vysokej úzkosti aj vyhýbavosti, vyznačujú sa negatívnym modelom self i druhých, prežívajú pocity zníženej sebahodnoty, druhých považujú za nedôveryhodných, a očakávajú od iných skôr ublíženie a odmietanie; **ich vzťahové správanie je charakterizované striedavo hyperaktiváciou a deaktiváciou** (prehľad v Fraley, Shaver, 2000; Mikulincer, Shaver, 2010)

Graf 2 / USTRAŠENÝ – DEZORGANIZOVANÝ ŠTÝL VÄZOBNÉHO SPRÁVANIA

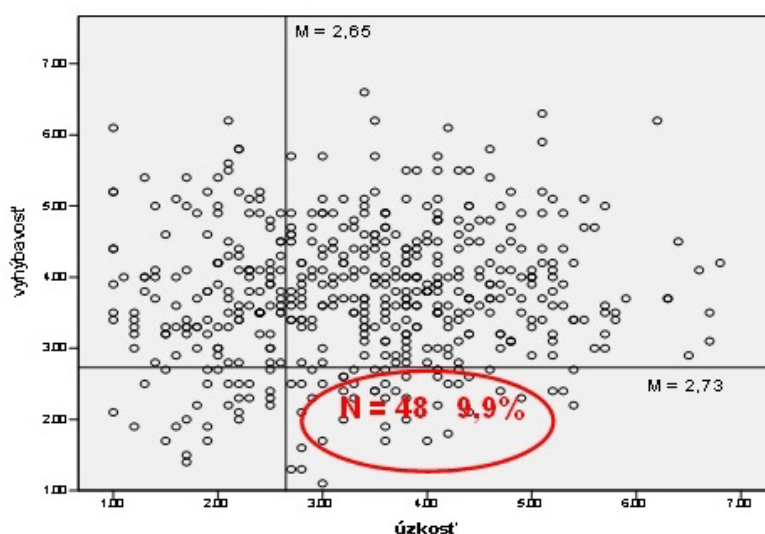
Jedinci s **vyhýbavým (dismissing) vzťahovým štýlom** majú vysoké skóre vyhýbavosti a nízke skóre úzkosti; vyznačujú sa pozitívnym modelom self a negatívnym modelom druhých, prežívajú diskomfort pri väčšej blízkosti a túžia udržať si emocionálny odstup, je pre nich dôležité cítiť sa nezávislo a spoliehať sa na seba, nie na druhých. **Ich vzťahové správanie je v deaktivovanom mode.**

Graf 3 / VYHÝBAVÝ ŠTÝL VÄZOBNÉHO SPRÁVANIA

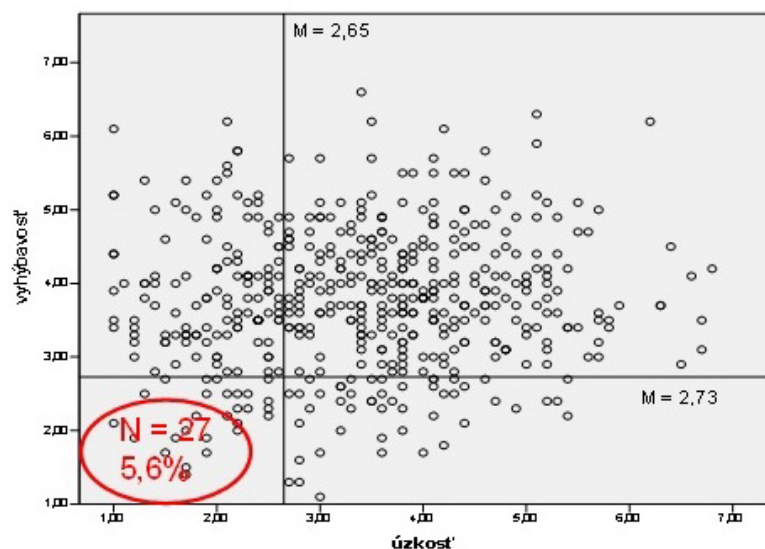
Jedinci s **úzkostným - zapleteným (preoccupied) vzťahovým štýlom** majú vysoké skóre vzťahovej úzkostnosti a nízku vyhýbavosť, vyznačujú sa negatívnym modelom self (pocitmi zníženej sebahodnoty), a pozitívnym modelom druhých, majú silnú túžbu získať blízkosť k druhým, úzkostne monitorujú dostupnosť druhých a používajú stratégie charakterizované excesívnym znovuuisťovaním o dostupnosti druhých. **Ich vzťahové správanie je v hyperaktivovanom mode.**

Graf 4 / ÚZKOSTNÝ ŠTÝL VÄZOBNÉHO SPRÁVANIA

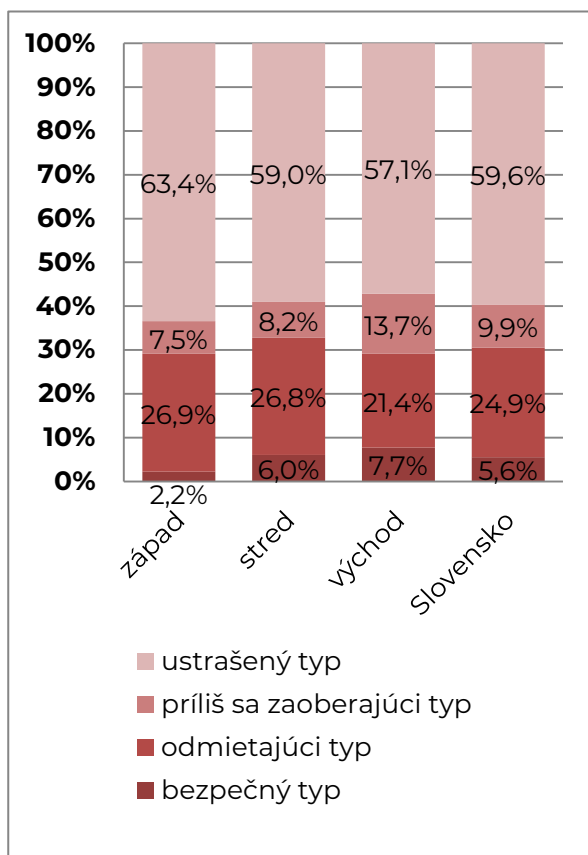

Jedinci s **bezpečným (secure) vzťahovým štýlom** majú relatívne nízke skóre v oboch dimenziách, vyznačujú sa pozitívnym modelom self (majú pocit vlastnej sebahodnoty) a pozitívnym modelom druhých (majú pocit, že druhí sú dôveryhodní a vnímaví).

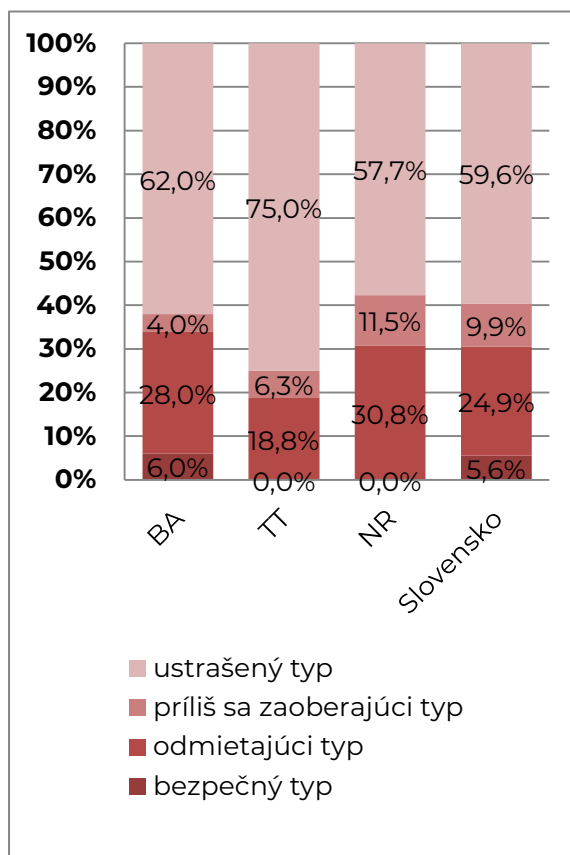
Graf 5 / BEZPEČNÝ ŠTÝL VÄZOBNÉHO SPRÁVANIA

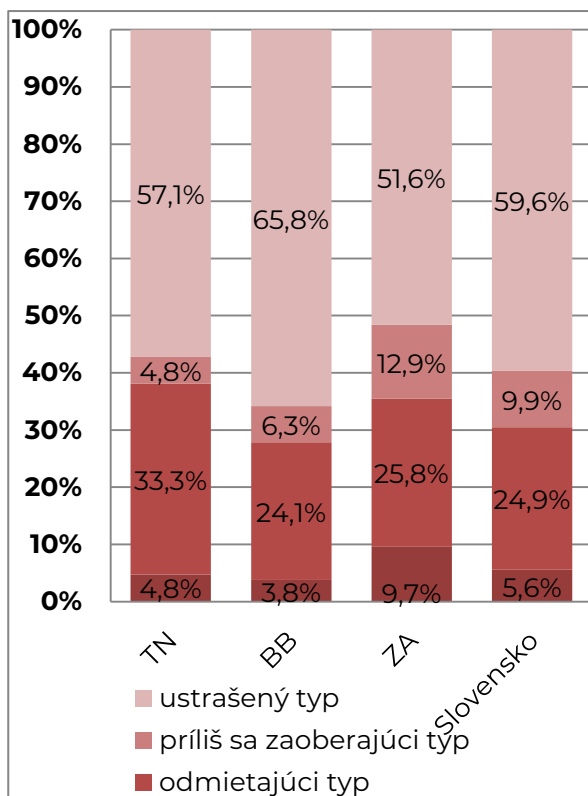
Graf 6 / Prehľad za jednotlivé regióny

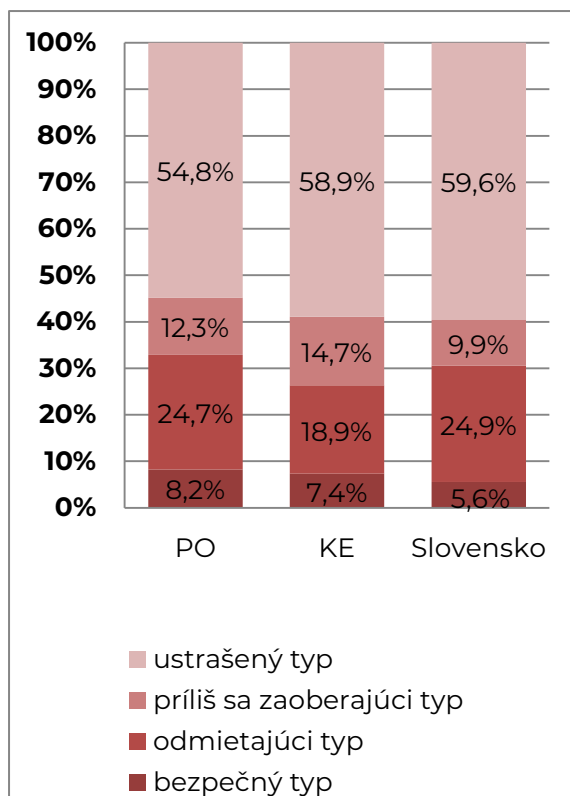
Graf 7 / Západné Slovensko

Graf 8 / Stredné Slovensko

Graf 9 / Východné Slovensko

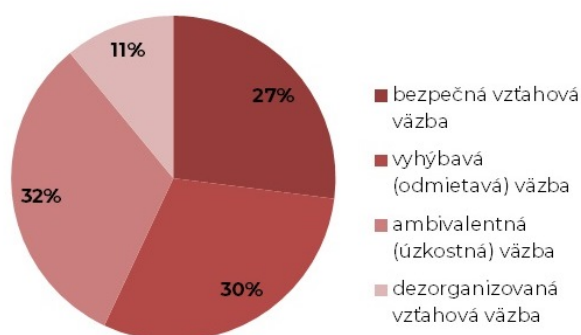

4.1.3 Rozdiely medzi sebahodnotením detí a mladých ľudí v CDR a odhadom typu vzťahovej väzby u detí zamestnancami CDR

Zaujímavým výsledkom je, že odhad dospelých o type vzťahovej väzby u detí a sebahodnotenie detí ukazuje významné rozdiely.

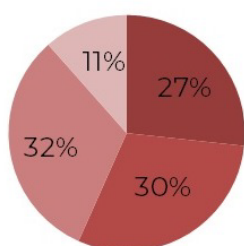
V otázke zameranej na väzobné správanie detí, dospelí uviedli, že 27% detí má vytvorenú bezpečnú vzťahovú väzbu, naše výsledky zaznamenali tento štýl väzobného správania u 5% detí. Dezorganizovaná vzťahová väzba prevažuje podľa nich u 11% detí, avšak naše výsledky zaznamenali tento typ u takmer 60% respondentov. Dospelí takisto uviedli, že u 32 % detí prevažuje ambivalentná (úzkostná) vzťahová väzba (naše výsledky zaznamenali tento typ u 10% detí) a 30 % detí, podľa nich, vykazuje vyhýbavú (odmietavú) vzťahovú väzbu (my sme namerali 25%).

Graf 10 / Aký typ väzobného správania podľa Vášho názoru u dieťaťa prevažuje?

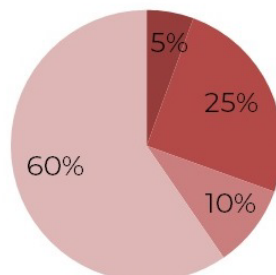
Graf 11 / Ako poznáme svet našich detí? / Porovnaný odhad vs. Výsledky diagnostiky (Slovensko)

Aký typ väzobného správania podľa Vášho názoru u dieťaťa prevažuje?

- bezpečná vzťahová väzba
- vyhýbavá (odmietavá) vzťahová väzba
- ambivalentná (úzkostná) vzťahová väzba
- dezorganizovaná vzťahová väzba

Typy vzťahových väzieb na základe noriem od Wilkinsona

- bezpečná vzťahová väzba
- vyhýbavá (odmietavá) vzťahová väzba
- ambivalentná (úzkostná) vzťahová väzba
- dezorganizovaná vzťahová väzba

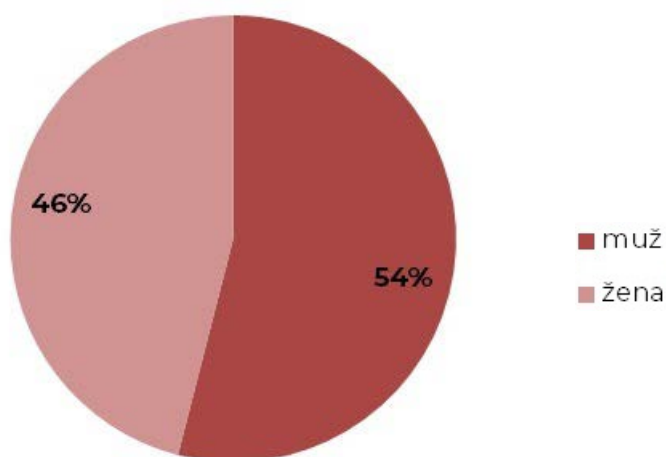
4.2 Charakteristika respondentov a rozdiely vo vybraných premenných

4.2.1 Pohlavie a vek respondentov

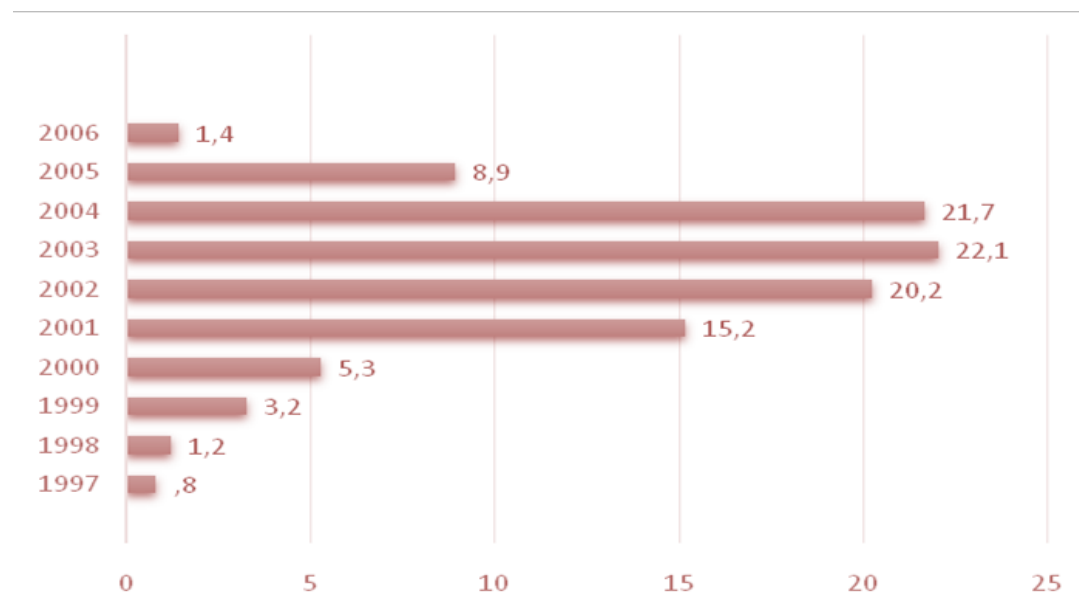
Z celkového počtu respondentov participujúcich na výskume bolo 54% chlapcov a 46% dievčat. V porovnaní s výskumami týkajúcich sa kontextu vyňatia detí z prirodzeného prostredia v rokoch 2006-2010 a v rokoch 2010-2013 sa potvrdil vyšší počet vyňatých chlapcov ako dievčat (Mikloško a kol., 2011 a Mikloško a kol., 2013).

Najviac respondentov (viac ako 60%) bolo vo veku 15-17 rokov. Nasledujú 18-roční v zastúpení 15,2% a 14-roční v zastúpení takmer 9%. Najmladší respondenti mali 13 rokov, najstarší 22 rokov. Ako sme spomínali, uvedené vekové rozpätie bolo zvolené zámerne, vzhľadom ku zvolenej metodike výskumu.

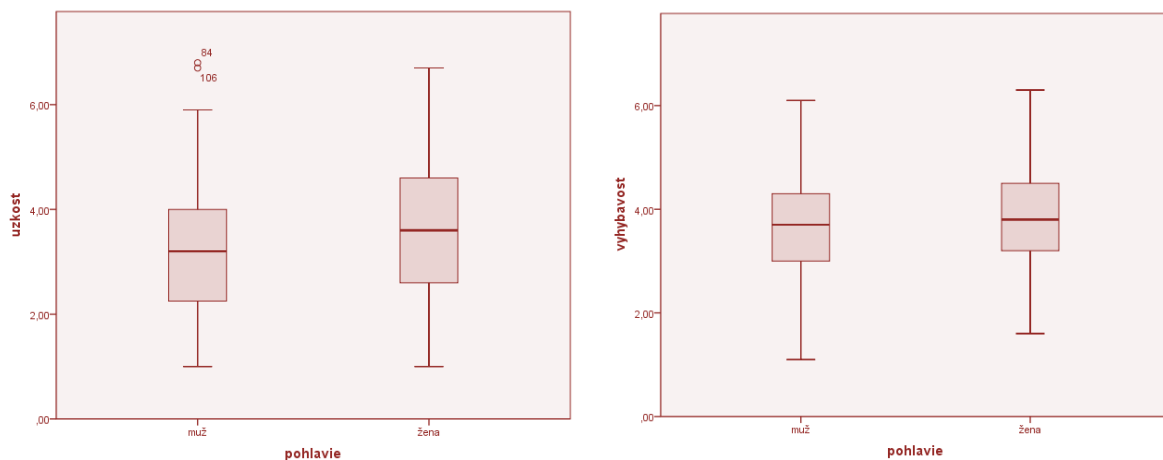
Graf 12/ Pohlavie

Graf 13 / Vek respondentov

Obr. 1 Rozdiely podľa pohlavia

Tabuľka 1

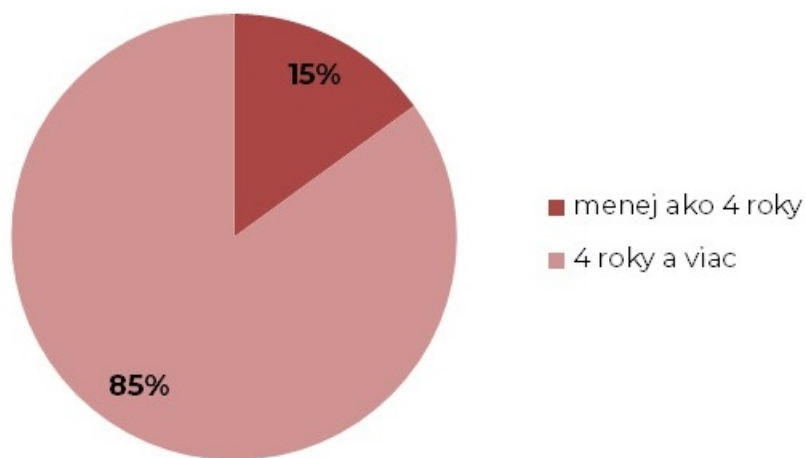
	pohlavie	N	priemer	medián	štand. odchylka	sig.
úzkosť	muž	263	3.2095	3.2000	1.18213	0,000
	žena	217	3.6138	3.6000	1.26568	
vyhýbavosť	muž	263	3.6719	3.7000	.97713	0,044
	žena	217	3.8465	3.8000	.90467	

Pri pohľade na tab. 1 môžeme sledovať, že priemerné skóre úzkosti aj vyhýbavosti sme zaznamenali vyššie u žien než u mužov. Priemerné skóre vyhýbavosti žien ($M=3,85$) je 0,18 bodu vyššie než priemerné skóre vyhýbavosti mužov ($M=3,67$), pričom tento rozdiel možno považovať za štatisticky významný ($t\text{-test}=-2,015$; $p<0,05$). Tiež upozorňujeme na to, že u niektorých mužov sme zaznamenali aj podstatne nižšie extrémne skóre vyhýbavosti. Následne, môžeme sledovať ešte väčší rozdiel v zaznamenaných hodnotách úzkosti, keď priemerné skóre úzkosti žien ($M=3,61$) je o 0,40 bodu vyššie než priemerné skóre úzkosti mužov ($M=3,21$), pričom tento rozdiel tiež potvrdzujeme s vyššou hladinou štatistickej významnosti ($t\text{-test}=-3,612$; $p<0,001$). Na krabíčkovom grafe (obr.1) môžeme spozorovať vyššie extrémne skóre úzkosti práve u žien, čo možno tiež interpretovať tak, že u žien na rozdiel u mužov existuje určitá skupina, ktorá sa vyznačuje relatívne vysokou mierou úzkosti vzhľadom na ostatné sledované prípady v skúmanej populácii. Výsledky výskumu prinášajú zistenia, že ženy vykazujú vyššiu úzkosť ako muži.

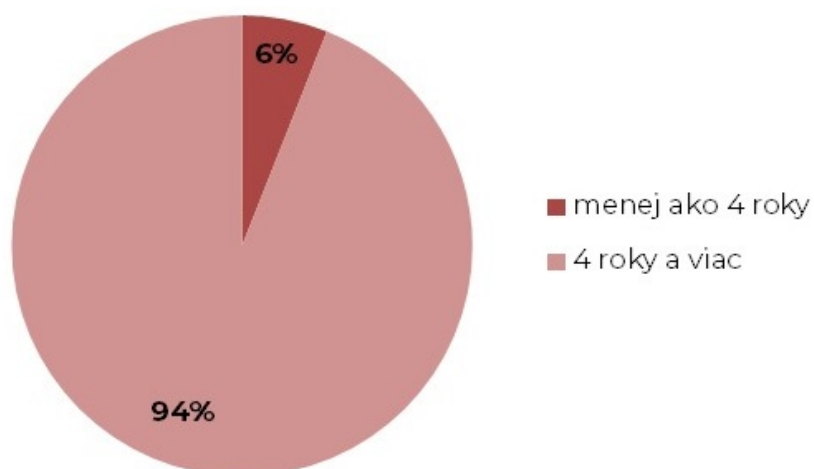
4.2.2 Vek detí v čase vyňatia z biologickej rodiny a vek dieťaťa v čase umiestnenia do konkrétneho zariadenia (detského domova)

Je pozitívnym výsledkom, že vo veku menej ako 4 roky bolo vyňatých 15 % detí, vo veku viac ako 4 roky ich bolo vyňatých 85 % detí. V čase príchodu do konkrétneho detského domova malo 6 % detí menej ako 4 roky a 94 % detí bolo starších ako 4 roky.

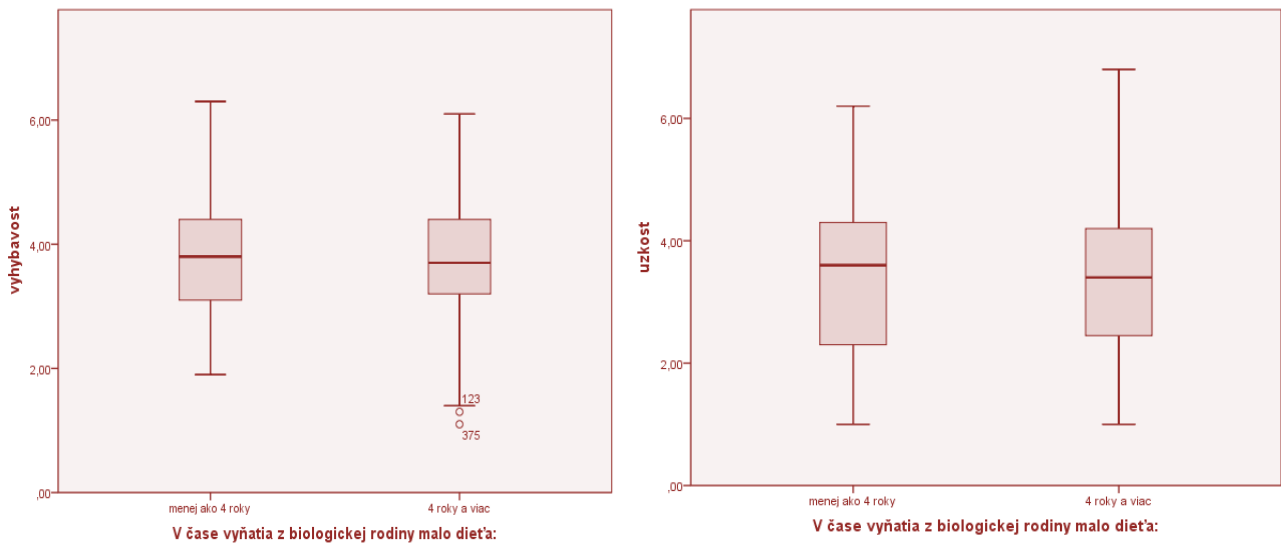
Graf 14 / Vek dieťaťa v čase vyňatia z rodiny

Graf 15/ Vek umiestnenia dieťaťa do konkrétneho zariadenia

Obr. 2 Rozdiely podľa toho, koľko malo dieťa rokov, keď bolo vyňaté z biologickej rodiny

Tabuľka 2

	V čase vyňatia z biologickej rodiny malo	N	Mean	Median	Std. Deviation	sig.
uzkost	menej ako 4 roky	73	3.3959	3.6000	1.30111	,978
	4 roky a viac	407	3.3916	3.4000	1.22544	
vyhybavost	menej ako 4 roky	73	3.8288	3.8000	1.04900	,446
	4 roky a viac	407	3.7369	3.7000	,92955	

Tabuľka 3 / Korelácia medzi rokom vyňatia z rodiny a úzkosťou resp. vyhybavosťou

		uzkost	vyhybavost
Koľko rokov malo dieťa v čase vyňatia z biologickej rodiny?	Pearson Correlation	-.041	.074
	Sig. (2-tailed)	.411	.134
	N	410	410

Pri pohľade na obr. 2 a tab. 2 sledujeme, že rozdiely v zaznamenaných hodnotách úzkosti a vyhybavosti porovnávaných podľa toho v akom veku bolo dieťa vyňaté z biologickej rodiny nie sú tak výrazne odlišné ako tomu bolo v porovnávaní podľa pohlavia. To, že sledujeme naozaj relatívne malé rozdiely v priemerných hodnotách vyhybavosti alebo úzkosti potvrdzuje aj výsledok aplikovaného t-testu na základe, ktorého nemožno označiť oba rozdiely za štatisticky významné ($p < 0,05$). Pričom však netreba zabudnúť na iné zaujímavé zistenie, že priemerné skóre úzkosti aj vyhybavosti je v oboch prípadoch vyššie u detí, ktoré boli vyňaté z biologických rodín vo veku menšom než 4 roky (úzkosť, $M=3,396$; vyhybavosť, $M=3,829$). U detí, ktoré boli vyňaté

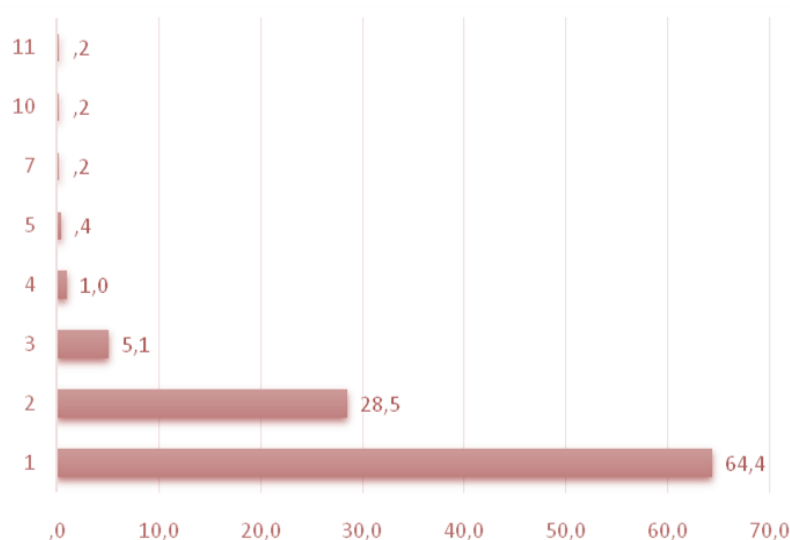
zo svojich biologických rodín, keď mali 4 a viac rokov môžeme sledovať o 0,09 bodu nižšie priemerné skóre vyhýbavosti ($M=3,737$) a len o 0,004 bodu nižšie skóre úzkosti ($M=3,392$). Napriek týmto pozorovaniám, môžeme na základe vyššie prezentovaného grafu tiež pozorovať, že u detí, ktoré boli vyňaté zo svojich biologických rodín vo veku 4 a viac rokov existujú určité skupiny detí, ktoré majú relatívne nízke extrémne skóre vyhýbavosti a relatívne vysoké extrémne skóre úzkosti vzhľadom na ostatné sledované prípady v skúmanej populácii. Zaujímavé zistenia prinášajú výsledky, ktoré objasňuje koeficient korelácie. Medzi rokom vyňatia dieťaťa z biologickej rodiny a hodnotami skóre úzkosti ($r=-0,041$, $p>0,05$) resp. vyhýbavosti ($r=0,074$, $p>0,05$) sa nepotvrdil žiaden výraznejší a štatisticky signifikantný vzťah.

4.2.3 Počet zariadení, v ktorých bolo dieťa umiestnené a premiestňovanie dieťaťa v rámci jedného zariadenia

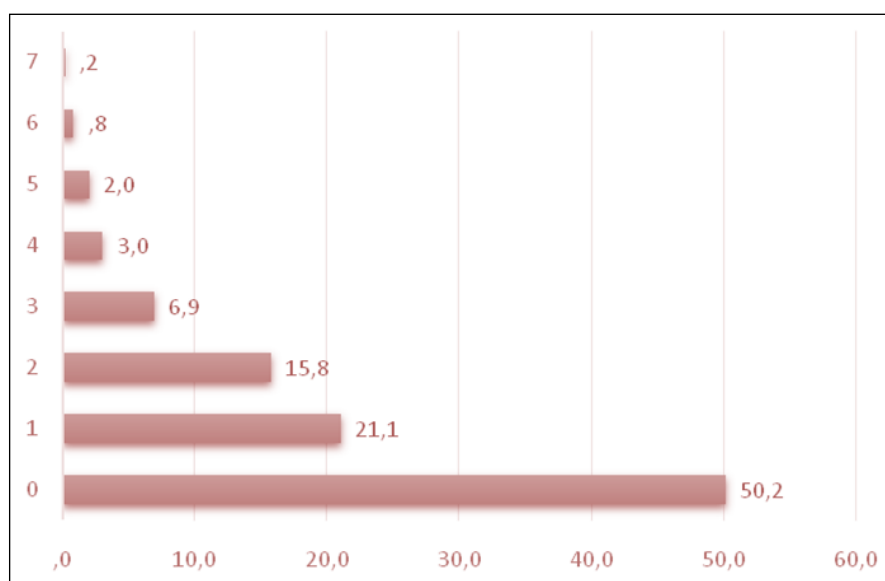
Z výsledkov výskumu môžeme pozorovať, že **35,6%** detí bolo umiestnených v 2 a viac zariadeniach, pričom 64,4 % detí bolo doteraz umiestnených v 1 zariadení, 28,5 % detí bolo doteraz umiestnených v 2 zariadeniach, avšak viac ako 7% detí vystriedalo 3 a viac zariadení, pričom v niektorých prípadoch sa bavíme o 7, 10, 11 zariadeniach!

Alarmujúcim je aj výsledok premiestňovania detí v rámci jedného zariadenia. Síce viac ako polovica detí nebola premiestnená ani jedenkrát, **48,8%** detí bolo v rámci zariadenia premiestnených. Takmer 30% detí bolo premiestnených v rámci jedného zariadenia 2 a viackrát, pričom v niektorých prípadoch išlo až o 6-7 premiestnení. Na základe našich empirických skúseností sa domnievame sa, že pokojne mohlo ísť o premiestňovanie v rámci viacerých profesionálnych náhradných rodín, prípadne viacerých samostatných skupín, ktoré môžu byť umiestnené v rôznych mestách. Aj keď by však išlo „len“ o premiestnenie v rámci jednej budovy potvrdzuje sa, že na deti má premiestnenie negatívny dopad a zakaždým je potrebné zvažovať ako je zabezpečená ich vzťahová istota a stabilita.

Graf 16 / V kolkých zariadeniach ÚS bolo dieťa doteraz umiestnené?

Graf 17 / Počet premiestnení dieťaťa v rámci jedného zariadenia

Tabuľka 4 / Korelácia medzi počtom zariadení ÚS a úzkosťou resp. vyhybavosťou

		úzkosť	vyhybavosť
V koľkých zariadeniach ústavnej starostlivosti bolo dieťa doteraz umiestnené?	Pearson Correlation	.073	.047
	Sig. (2-tailed)	.108	.306
	N	480	480

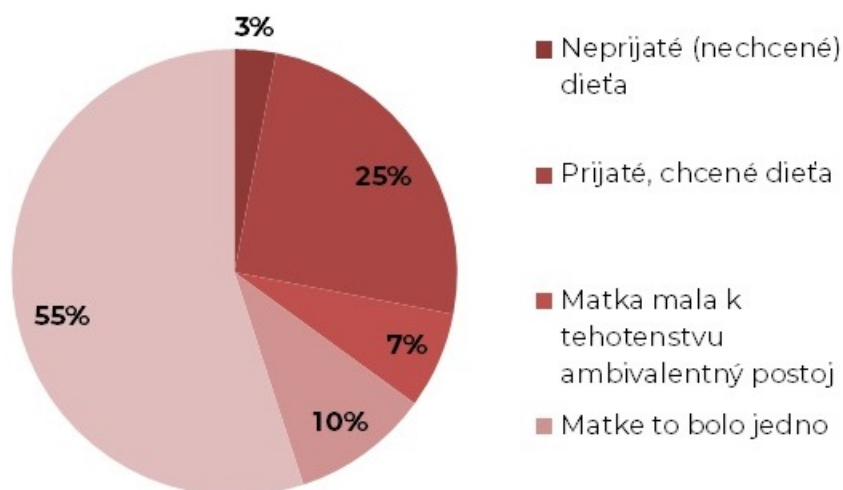
Obdobné zistenia predstavujeme v tabuľke č.4, v ktorej je vyjadrený koeficient korelácie medzi počtom zariadení ústavnej starostlivosti, v ktorých dieťa bolo umiestnené a hodnotami skóre úzkosti ($r=0,073$, $p>0,05$) resp. vyhybavosti ($r=0,047$, $p>0,05$). Môžeme konštatovať, že umiestnenie dieťaťa aj do jedného zariadenia mu spôsobuje približne rovnakú mieru úzkosti a vyhybavosti akú vykazujú deti, ktoré vyrastali vo viacerých zariadeniach.

4.2.4 Priebeh tehotenstva a typ pôrodu

V rámci realizácie výskumu, sme sa zamerali aj na priebeh tehotenstva a typ pôrodu, nakoľko dnes už je v odbornej verejnosti známe, že prenatálne obdobie a typ pôrodu má značný vplyv na neskorší vývin dieťaťa. Viac ako 55% respondentov uviedlo, že nemajú vedomosť o tom, aký priebeh tehotenstva mali matky detí a 25 % detí bolo prijatých, chcených. „Len“ 3 % detí sa narodili ako neprijaté, nechcené deti. V prípade

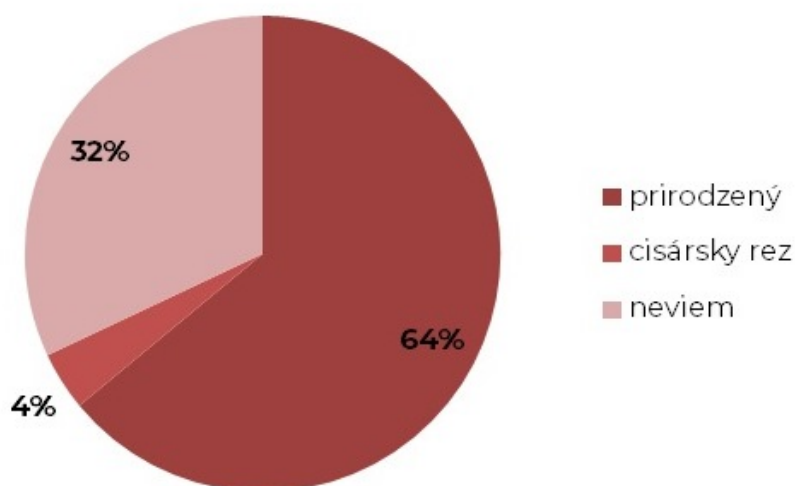
10 % ďalších detí bolo ich matke jedno, že sa narodili a k 7 % detí mali matky ambivalentný postoj. Pripomíname však, že ide o subjektívne hodnotenie respondentov.

Graf 18 / Podľa Vašich vedomostí tehotenstvo dieťaťa prebehlo:

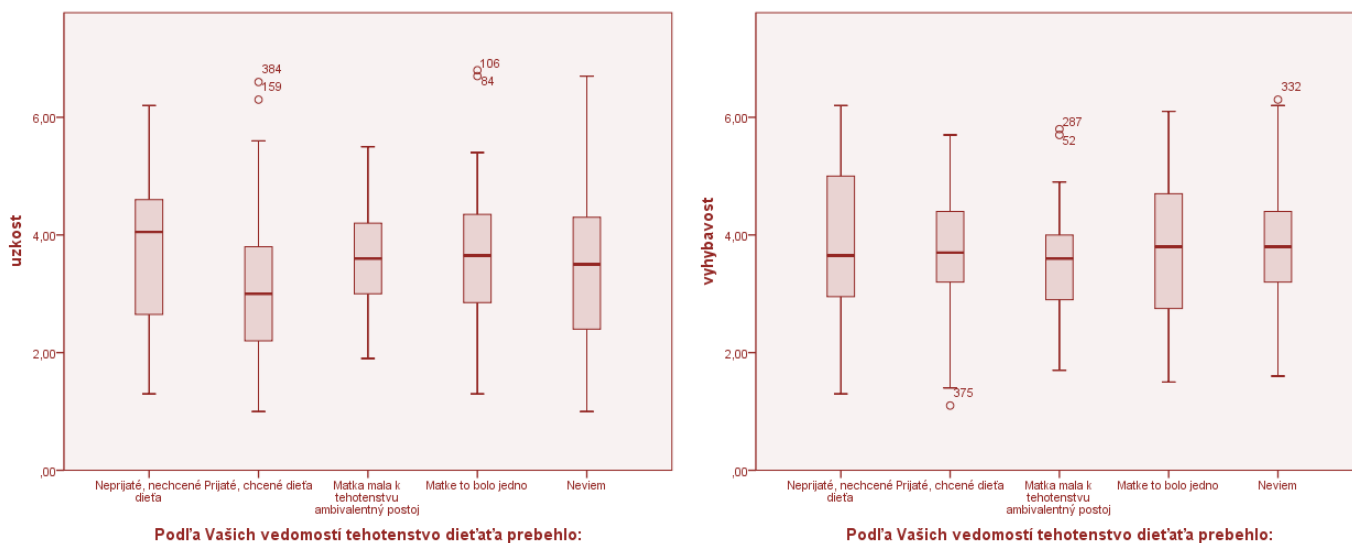

Za prirodzený označilo pôrod dieťaťa 64 % respondentov. Ďalších 32 % respondentov sa nevedelo vyjadriť k typu pôrodu a 4 % uviedli ako typ pôrodu cisársky rez.

Graf 19/ Typ pôrodu

Obr. 3 / Rozdiely na základe tehotenstva

Tabuľka 5

		N	Mean	Std. Deviation	sig
úzkosť	Neprijaté, nechcené dieťa	16	3.8000	1.42455	,008
	Prijaté, chcené dieťa	117	3.0658	1.16443	
	Matka mala k tehotenstvu ambivalentný postoj	33	3.6152	.97022	
	Matke to bolo jedno	48	3.6729	1.21072	
	Neviem	266	3.4331	1.26469	
	Total	480	3.3923	1.23584	
vyhýbavosť	Neprijaté, nechcené dieťa	16	3.8063	1.29536	,737
	Prijaté, chcené dieťa	117	3.7359	.91156	
	Matka mala k tehotenstvu ambivalentný postoj	33	3.5364	.91029	
	Matke to bolo jedno	48	3.7688	1.08474	
	Neviem	266	3.7774	.92223	
	Total	480	3.7508	.94809	

Význam skutočností, či dieťa bolo pred jeho narodením prijaté alebo neprijaté, resp. chcené či nechcené jasne demonštrujú vyššie uvedená tabuľka. Výrazné rozdiely podľa toho ako bolo očakávané dieťa prijaté môžeme sledovať predovšetkým v hodnotách skóre úzkostlivosti, kde sú sledované rozdiely štatisticky významné ($p < 0,01$), pričom najnižšie skóre sledujeme u tých detí, ktoré boli prijaté, resp. chcené ($M = 3,066$) a naopak najvyššie u tých detí, ktoré boli neprijaté, nechcené ($M = 3,800$). Tento rozdiel je zrejmý aj pri pohľade na vyššie uvedený krabičkový graf (obr. 3), pri priamom porovnaní krabičiek prijatých a neprijatých detí, pričom práve u neprijatých detí (aj spolu s tými, ktorí uvideli odpoveď neviem – viac ako 55% odpo-

vedí) môžeme sledovať relatívne vysoké extrémne hodnoty úzkostlivosti. Význam toho, že bolo dieťa chcené, resp. prijaté potvrdzujú aj párové štatistické testy, kde sú rozdiely v úzkostlivosti medzi prijatými a ostatnými kategóriami detí vo všetkých prípadoch štatisticky významné ($p < 0,05$) – pozri nižšie uvedenú tabuľku párových porovnaní.

Tabuľka 6 / Štatistické párové testy – hodnoty vyhýbavosti (podľa toho ako bolo dieťa očakávané)

(I) tehotenstvo dieťaťa	(J) Podľa Vašich vedomostí tehotenstvo dieťaťa prebehlo:	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
Neprijaté, nechcené dieťa	Prijaté, chcené dieťa	.73419	.32601	.025
	Matka mala k tehotenstvu ambivalentný postoj	.18485	.37260	.620
	Matke to bolo jedno	.12708	.35308	.719
	Neviem	.36692	.31484	.244
Prijaté, chcené dieťa	Neprijaté, nechcené dieťa	-.73419	.32601	.025
	Matka mala k tehotenstvu ambivalentný postoj	-.54934	.24108	.023
	Matke to bolo jedno	-.60710	.20965	.004
	Neviem	-.36727	.13568	.007
Matka mala k tehotenstvu ambivalentný postoj	Neprijaté, nechcené dieťa	-.18485	.37260	.620
	Prijaté, chcené dieťa	.54934	.24108	.023
	Matke to bolo jedno	-.05777	.27658	.835
	Neviem	.18207	.22574	.420
Matke to bolo jedno	Neprijaté, nechcené dieťa	-.12708	.35308	.719
	Prijaté, chcené dieťa	.60710	.20965	.004
	Matka mala k tehotenstvu ambivalentný postoj	.05777	.27658	.835
	Neviem	.23983	.19181	.212
Neviem	Neprijaté, nechcené dieťa	-.36692	.31484	.244
	Prijaté, chcené dieťa	.36727	.13568	.007
	Matka mala k tehotenstvu ambivalentný postoj	-.18207	.22574	.420
	Matke to bolo jedno	-.23983	.19181	.212

Na druhej strane, aj keď sledujeme určité rozdiely v skóre vyhýbavosti podľa toho ako bolo očakávané dieťa prijaté, tieto rozdiely sú veľmi malé, resp. nie sú štatisticky významné ($p > 0,05$). Aj keď opäť sledujeme najvyššie hodnoty úzkostlivosti u neprijatých, resp. nechcených detí ($M=3,806$), hodnoty u ostatných kategórii nie sú výrazne nižšie. Pričom najnižšiu hodnotu úzkostlivosti pozorujeme u detí, u ktorých bolo vnímané tehotenstvo ambivalentne – nejednoznačne ($M=3,536$). Relatívne nízky význam toho, ako bolo dieťa očakávané pre hodnoty vyhýbavosti potvrdzujú aj párové štatistické testy, kde rozdiely v skóre vyhýbavosti medzi dvojicami všetkých kategórii detí nie sú ani v jednom prípade štatisticky významné ($p > 0,05$) – pozri nižšie uvedenú tabuľku párových porovnaní.

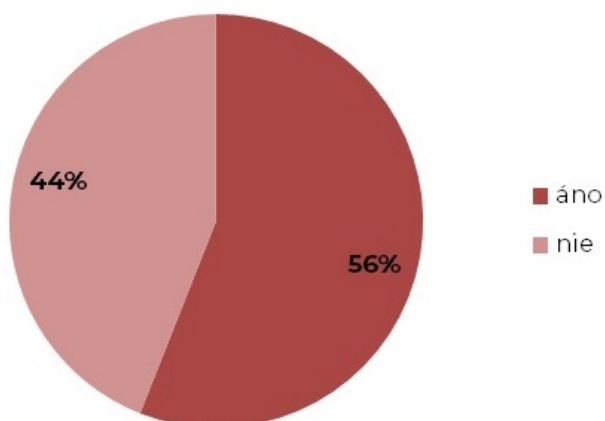
Tabulka 7 / Štatistické párové testy - hodnoty vyhýbavosti (podľa toho, ako bolo dieťa očakávané)

(I) tehotenstvo dieťaťa	(J) Podľa Vašich vedomostí tehotenstvo dieťaťa prebehlo:	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
Neprijaté, nechcené dieťa	Prijaté, chcené dieťa	.07035	.25324	.781
	Matka mala k tehotenstvu ambivalentný postoj	.26989	.28943	.352
	Matke to bolo jedno	.03750	.27427	.891
	Neviem	.02881	.24456	.906
Prijaté, chcené dieťa	Neprijaté, nechcené dieťa	-.07035	.25324	.781
	Matka mala k tehotenstvu ambivalentný postoj	.19953	.18727	.287
	Matke to bolo jedno	-.03285	.16285	.840
	Neviem	-.04155	.10540	.694
Matka mala k tehotenstvu ambivalentný postoj	Neprijaté, nechcené dieťa	-.26989	.28943	.352
	Prijaté, chcené dieťa	-.19953	.18727	.287
	Matke to bolo jedno	-.23239	.21485	.280
	Neviem	-.24108	.17535	.170
Matke to bolo jedno	Neprijaté, nechcené dieťa	-.03750	.27427	.891
	Prijaté, chcené dieťa	.03285	.16285	.840
	Matka mala k tehotenstvu ambivalentný postoj	.23239	.21485	.280
	Neviem	-.00869	.14899	.953
Neviem	Neprijaté, nechcené dieťa	-.02881	.24456	.906
	Prijaté, chcené dieťa	.04155	.10540	.694
	Matka mala k tehotenstvu ambivalentný postoj	.24108	.17535	.170
	Matke to bolo jedno	.00869	.14899	.953

4.2.5 Vnímanie etnicity

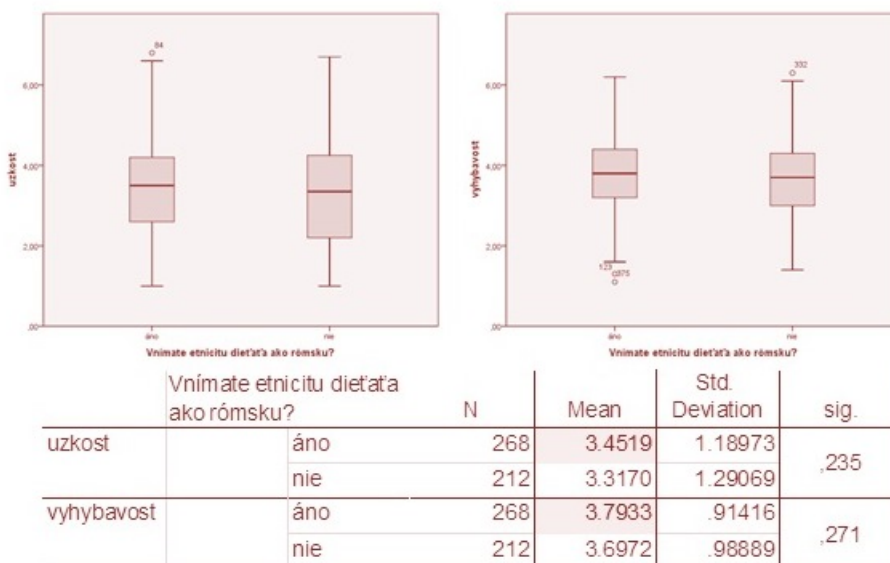
V rámci našich výskumov, vždy skúmame aj etnicitu dieťaťa, resp. či je jeho etnicita vnímaná ako rómska alebo nie. Uvedomujeme si, že pre niekoho to môže pôsobiť diskriminačne, avšak robíme to so zámerom pomôcť deťom, v prípade, že by sa ukázali markantné rozdiely súvisiace práve s ich etnicitou. Na otázku, či vnímajú respondenti etnicitu dieťaťa ako rómsku, 56 % z nich uviedlo odpoveď „áno“ a 44 % uviedlo odpoveď „nie“. V rámci výsledkov nás prekvapilo, že u detí, ktoré vykazovali znaky rómskej etnicity stúpala úzkostná vzťahová väzba (obr. 4).

Graf 20 / Vnímate etnicitu dieťaťa ako rómsku?

Obr. 4

Rozdiely na základe etnicity

4.2.6 Udržiavanie kontaktov po vyňatí dieťaťa z rodiny

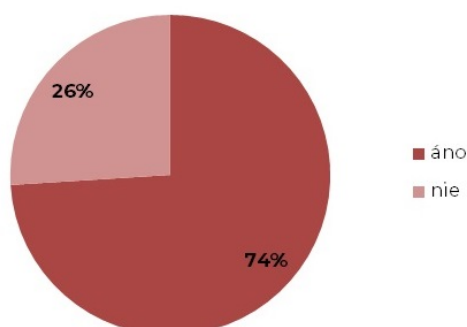
V uvedenej oblasti sme sa informovali na dva typy kontaktov. V prvom prípade nás zaujímala možnosť dieťaťa udržiavať aspoň jeden dlhodobý, neprerušovaný, blízky, pevný vzťah s pravidelne sa opakujúcim kontaktom. V druhom prípade sme sa pýtali na udržiavanie pravidelného, osobného kontaktu detí mimo prostredia CDR, avšak nemalo ísť o rodinný kontakt.

Z nášho pohľadu je smutné, že až štvrtina, konkrétne 124 detí, nemalo možnosť udržiavať po vyňatí aspoň jeden dlhodobý, neprerušovaný, blízky, pevný vzťah s pravidelne sa opakujúcim kontaktom. Respondenti uviedli, že 74 % detí túto možnosť malo.

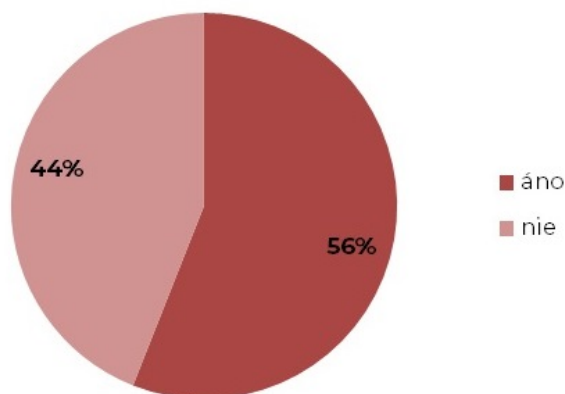
Pravidelný osobný kontakt okrem rodiny má 56 % detí, ďalších 44 % detí nemá kontakt s nikým mimo prostredia centra (ak sa nebavíme o rodine).

Aj vzhľadom k vekovému zloženie respondentov považujeme tento výsledok za alarmujúci.

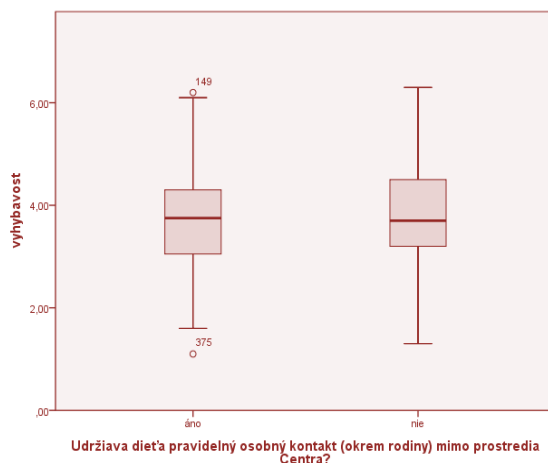
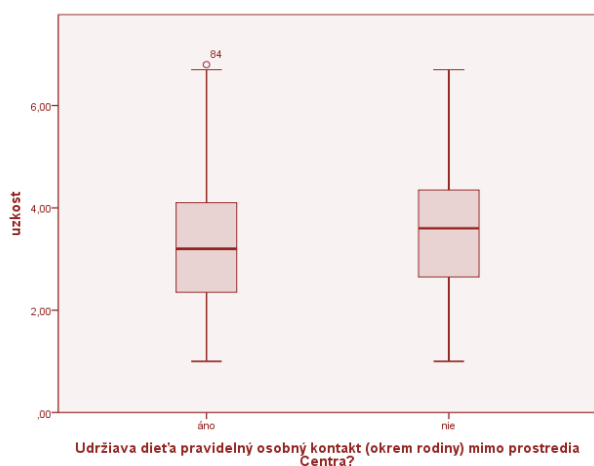
Graf 21 / Malo dieťa možnosť udržiavať po vyňatí aspoň jeden dlhodobý, neprerušovaný, blízky, pevný vzťah s pravidelne sa opakujúcim kontaktom?

Graf 22 / Udržiava dieťa pravidelný osobný kontakt (okrem rodiny) mimo prostredia Centra?

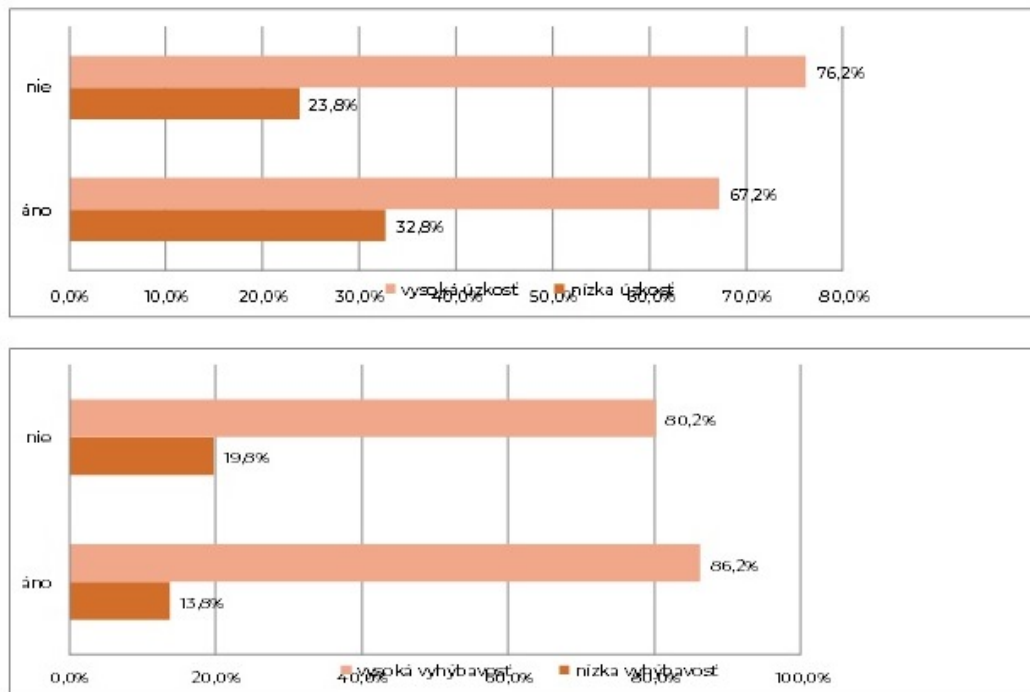

Obr. 5 / Rozdiely podľa toho, či dieťa udržiava pravidelný osobný kontakt mimo CDR

		Udržiava dieťa pravidelný osobný kontakt (okrem rodiny) mimo prostredia Centra?	N	Mean	Std. Deviation	sig.
uzkosc	áno		268	3.2724	1.24434	,017
	nie		212	3.5439	1.21101	
vyhybavost	áno		268	3.7075	.93749	,260
	nie		212	3.8057	.96073	

Norma úzkosti a vyhýbavosti / možnosť udržiavať po vyňatí aspoň jeden dlhodobý, neprerušený, blízky, pevný vzťah s pravidelne sa opakujúcim kontaktom

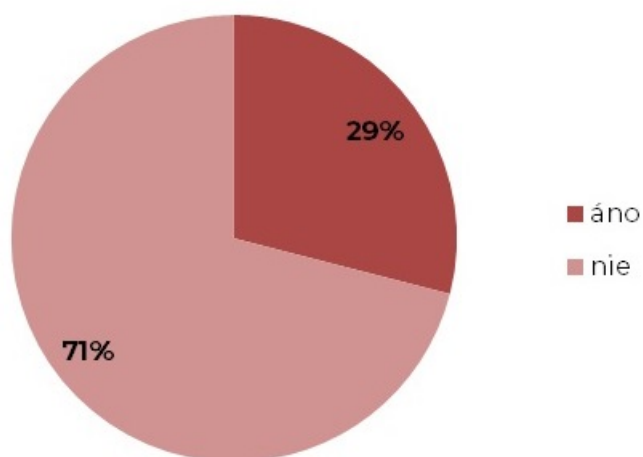
Výsledky v tabuľke poukazujú na významný rozdiel ($p < 0,05$) pri skúmaní úzkosti u participantov: detí, ktoré majú kontakt s nejakou osobou mimo CDR, vykazujú o 0,272 bodu menšiu úzkosť ($M = 3,272$), ako deti, ktoré kontakt s nikým nemajú ($M = 3,544$). Toto zistenie korešponduje so zisteniami Minarovičovej (2009), ktorá poukazuje na význam blízkej, vzťahovej osoby pre dieťa, ktoré vyrastá v ústavnej starostlivosti. Podobne, u detí, ktoré majú kontakt s nejakou osobou mimo CDR pozorujeme o 0,098 bodu nižšie aj hodnoty vyhýbavosti, avšak v tomto prípade nejde o štatisticky signifikantný rozdiel ($p > 0,05$).

4.2.7 Dlhodobé užívanie liekov od psychiatra a stanovenie psychiatrickej diagnózy

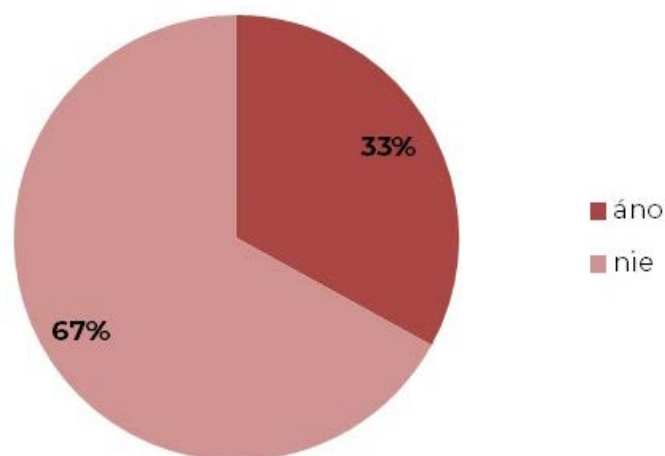
Na základe odpovede respondentov sme získali údaj, ktorý vypovedá o tom, že 33% detí má stanovenú psychiatrickú diagnózu a 29% detí dlhodobo užíva lieky predpísané psychiatrom. Napriek tomu, že ide o tému presahujúcu náš výskum, tento údaj nás zaujímal z dôvodu nastavenia metodiky.

Alarmujúci je však výsledok, ktorý opäť potvrdzuje, že takmer tretina detí má stanovenú psychiatrickú diagnózu, pričom najväčší podiel týchto detí je v Žilinskom kraji (50%) a najmenší v Košickom kraji (18%). Podiel respondentov v ostatných krajoch je nasledovný: Bratislavský – 41,5%, Trnavský – 37,5%, Nitriansky – 26%, Trenčiansky – 40,5%, Banskobystrický – 35%, Prešovský – 27%.

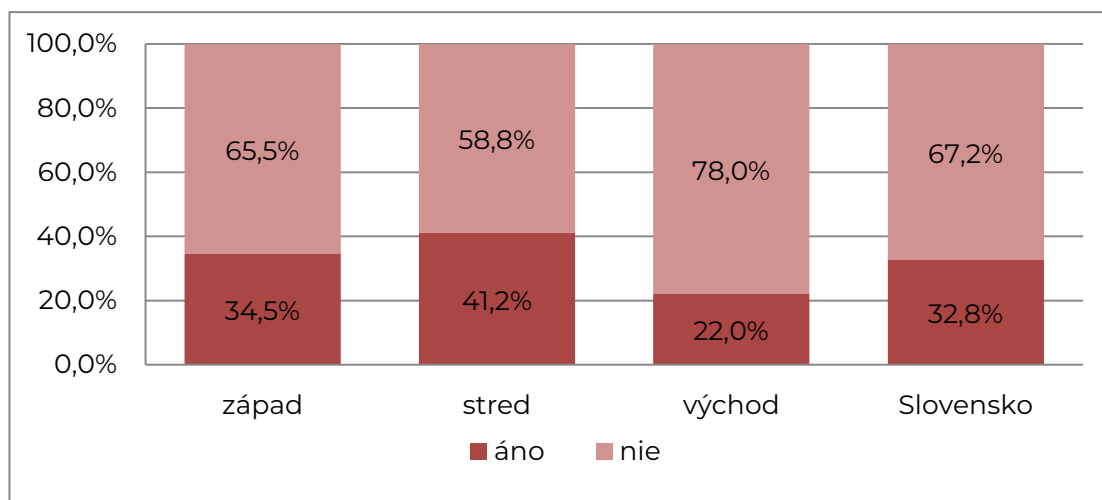
Graf 23 / Užíva dieťa dlhodobé lieky, ktoré predpísal psychiater?

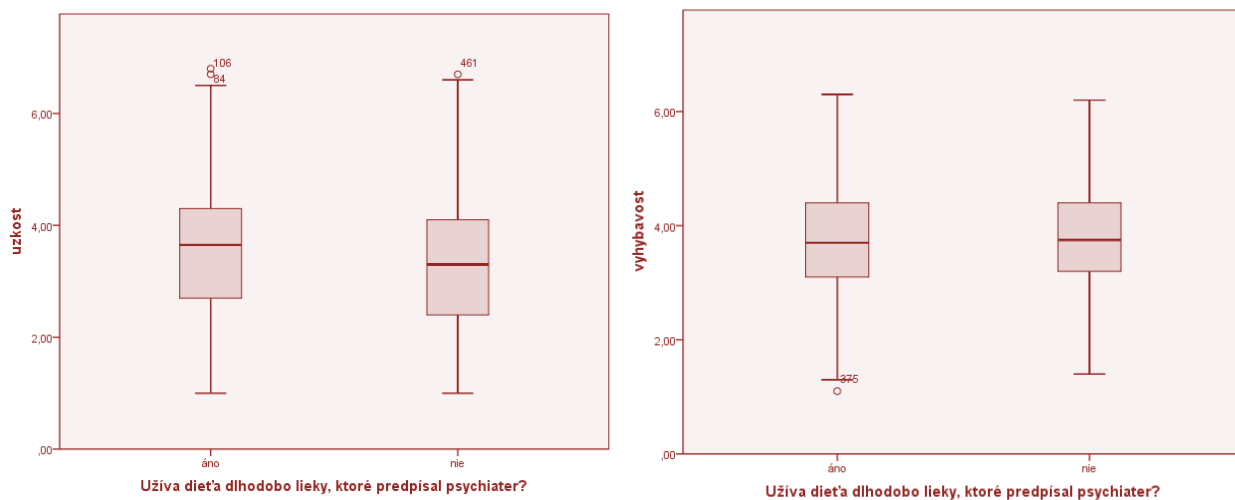
Graf 24 / Má dieťa stanovenú psychiatrickú diagnózu?

Graf 25

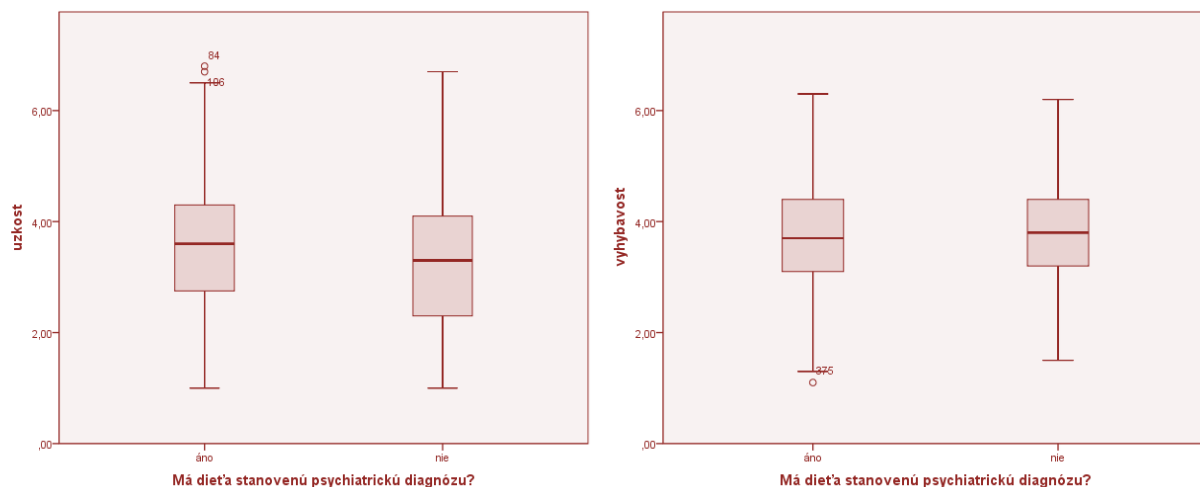

Obr. 6 / Rozdiely na základe toho, či dieťa dlhodobo užíva predpísané lieky

	Užíva dieťa dlhodobo lieky, ktoré predpísal psychiater?		N	Mean	Std. Deviation	sig.
uzkost	áno		138	3.5949	1.27956	,022
	nie		342	3.3105	1.21008	
vyhybavost	áno		138	3.7710	1.00125	,767
	nie		342	3.7427	.92717	

Obr. 7 / Rozdiely na základe toho, či dieťa má alebo nemá určenú diagnózu

	Má dieťa stanovenú psychiatrickú diagnózu?	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
úzkost	áno	159	3.5774	1.25031	,021
	nie	321	3.3006	1.22019	
vyhýbavosť	áno	159	3.7535	,99504	,966
	nie	321	3.7495	,92554	

V obr. 6 a obr. 7 môžeme pozorovať vyššie hodnoty úzkosti aj vyhýbavosti u detí, ktoré dlhodobo užívajú lieky, resp. mali stanovenú určitú diagnózu, pričom štatistická významnosť rozdielov sa potvrdila len v prípade nameraných hodnôt úzkosti. Deti, ktoré dlhodobo užívali predpísané lieky ($M=3,595$; $N=138$ participantov, t.j. takmer 1/3 z celkového počtu skúmaných detí) dosahovali o 0,284 bodu vyššie skóre úzkosti v porovnaní s deťmi bez dlhodobého užívania liekov ($M=3,311$). Podobne, deti, ktoré mali stanovenú psychickú diagnózu ($M=3,577$) dosahovali o 0,277 bodu vyššie skóre úzkosti v porovnaní s deťmi bez stanovenej psychickej diagnózy ($M=3,300$). V prípade nameraných hodnôt vyhýbavosti sú rozdiely podstatne menšie ($p>0,05$), presnejšie o 0,029 bodu väčšie skóre bolo namerané u detí, ktoré dlhodobo užívali predpísané lieky a o 0,004 bodu väčšie skóre u detí so stanovenou psychickou diagnózou – čo je skutočne zanedbateľný rozdiel.

4.2.8 Sociálna dedičnosť – nariadenie ústavnej starostlivosti v minulosti nad matkou

V prípade 11 % detí bola v minulosti nad ich biologickou matkou nariadená ústavná starostlivosť. 64 % detí majú matky, nad ktorými nebola v minulosti nariadená ústavná starostlivosť. Respondenti ďalej uviedli, že u 25 % detí nie je možné túto skutočnosť zistiť. Až 19% detí v rámci Prešovského kraja má matku, nad ktorou bola v minulosti nariadená ústavná starostlivosť. Najmenší podiel týchto detí je v Banskobystrickom kraji (3,6%).

Na priloženom obrázku (tabuľka 8) môžeme vidieť, že u detí, nad ktorých matkou bola v minulosti nariadená ústavná starostlivosť prevažuje úzkosť.

Tabuľka 8

	Bola nad matkou v minulosti nariadená ústavná starostlivosť?	N	Mean	Std. Deviation	sig.
úzkosť	áno	48	3.5375	1.27156	0.397
	nie	310	3.3739	1.23890	
vyhybavosť	áno	48	3.5500	.79225	0.114
	nie	310	3.7823	.96229	

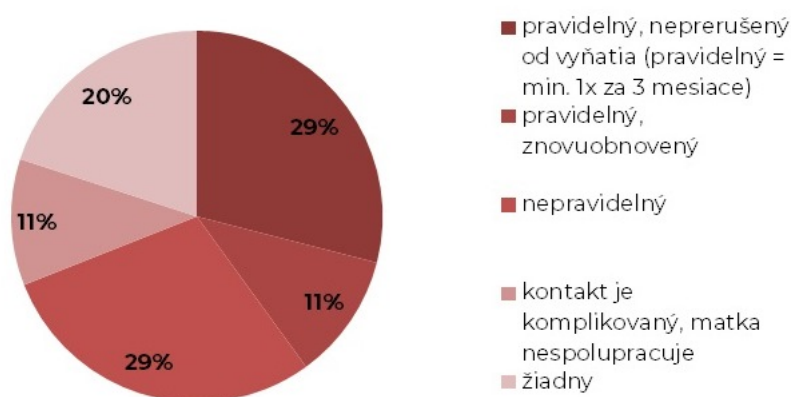
Graf 26 / Bola nad matkou v minulosti nariadená ústavná starostlivosť?

4.2.9 Kontakt s matkou

Zaujímavý výsledok sme získali pri otázke, či deti udržiavajú kontakt s matkou. Pravidelný, neprerušovaný kontakt od vyňatia (pravidelný kontakt znamená kontakt min. raz za 3 mesiace) má 29% detí. Rovnaký počet detí má s matkou nepravidelný kontakt. Ďalších 20 % detí nemá s matkou žiadny kontakt. 11 % respondentov identifikovalo pravidelný, znovuobnovený kontakt a u ďalších 11 % detí je kontakt s matkou komplikovaný – matka nespolupracuje.

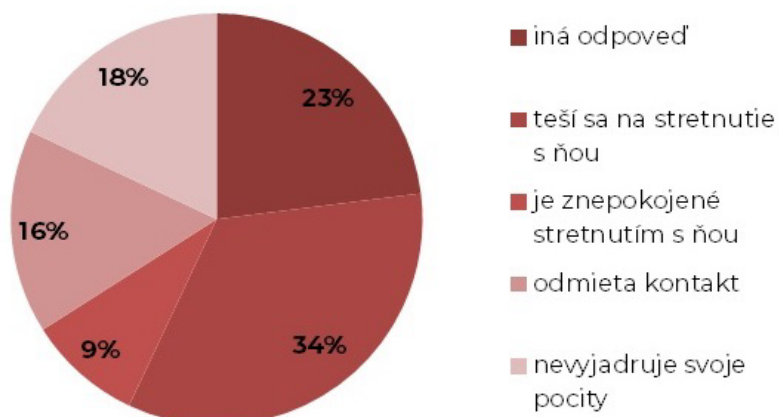
Graf 27 / Kontakt s matkou

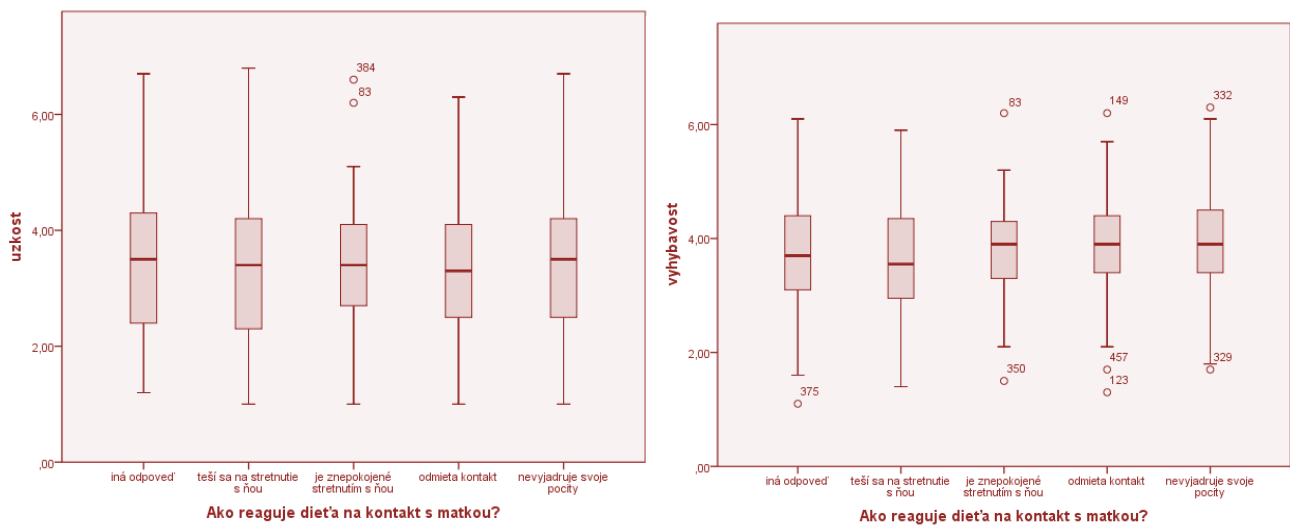
4.2.10 Reakcia na kontakt s matkou

Respondenti uviedli, že 34 % detí vyjadruje radosť zo stretnutia s matkou, tešia sa na stretnutie s ňou. Zaujímavým výsledkom je získaný údaj, že až 18 % detí nevyjadruje svoje pocity. 16 % detí odmieta kontakt s matkou a 9 % prejavuje znepokojenie zo stretnutia s ňou. Ostatných 23 % detí uviedlo inú odpoveď (v 56 prípadoch je matka nebohá, 30 detí kontakt s matkou neudržiava, dve deti udržiavajú len písomný kontakt cez sociálne siete a 25 detí má ambivalentné pocity – tešia sa, ale sa aj hnevajú, trápia sa, majú o ňu obavy, vyčítajú matke danú situáciu..). Dvaja respondenti označili, že deti sa síce na matku tešia ale viac sa tešia na otca a bratov.

Graf 28 / Ako reaguje dieťa na kontakt s matkou?

Obr. 8 / Rozdiely podľa toho, ako reaguje dieťa na kontakt s matkou

		N	Mean	Std. Deviation	sig.	correl 2-4 sig.
uzkost	iná odpoveď	114	3.4781	1.29374	,862	,002
	teší sa na stretnutie s ňou	160	3.3313	1.19181		
	je znepokojené stretnutím s ňou	41	3.4049	1.27219		,978
	odmieta kontakt	79	3.3291	1.19927		
	nevyjadruje svoje pocity	86	3.4442	1.27276		
	Total	480	3.3923	1.23584		
vyhybavost	iná odpoveď	114	3.7140	.96017	,386	,114
	teší sa na stretnutie s ňou	160	3.6513	.95680		
	je znepokojené stretnutím s ňou	41	3.8415	.88345		,057
	odmieta kontakt	79	3.8367	.93359		
	nevyjadruje svoje pocity	86	3.8628	.95721		
	Total	480	3.7508	.94809		

Zaujímavé zistenia môžeme pozorovať porovnaním početnosti jednotlivých odpovedí na otázku, ako dieťa reaguje na kontakt s matkou. Jedna tretina participantov (160) uviedla, že sa teší na stretnutie s matkou, čo možno považovať za veľmi pozitívny postoj detí, v ktorom sa môže odrážať prirodzená láska a túžba detí za matkou.

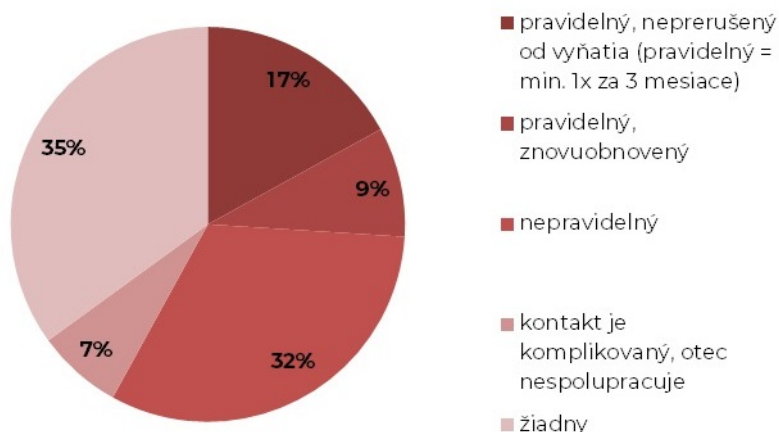
Zvýšenú pozornosť je potrebné venovať aj zisteniu, že 86 participantov, ktorí sa správajú voči matke vyhybavo, nevyjadruje voči nej svoje pocity. Takéto správanie detí možno odôvodniť rôzne – deti môžu prežívať protichodné pocity voči matke, môžu byť sklúčené situáciou, s ktorou si sami nedokážu pomôcť, hnevajú sa na matku resp. túžia po kontakte s ňou, ale obávajú sa ďalšieho sklamania. Taktiež relatívne vysoký počet participantov (79) odmieta kontakt s matkou a 114 participantov, ktorí prežívajú úzkosť, vykázalo najvyšší aritmetický priemer pri možnosti „iná odpoveď“.

Čo sa však týka rozdielov v nameraných hodnotách úzkosti medzi jednotlivými kategóriám vyjadrujúcimi kontakt s matkou môžeme konštatovať, že sú veľmi malé a prakticky zanedbateľné, pričom sa celkom jasne nepreukázala štatistická signifikancia ($p>0,05$). Pri pohľade na hodnoty vyhýbavosti, však už môžeme sledovať, že u detí, ktoré sa tešia na stretnutie s matkou zaznamenávame nižšie skóre vyhýbavosti ($M=3,651$) v porovnaní s tými, ktoré kontakt odmietajú ($M=3,837$), sú znepokojené stretnutím s ňou ($M=3,842$) alebo svoje pocity nevyjadrujú ($M=3,863$), kde zaznamenávame celkovo najvyššie skóre vyhýbavosti. Avšak, aj v prípade skóre vyhýbavosti nemôžeme považovať sledované rozdiely za štatisticky významné ($p>0,05$), čo platí aj v prípadne vzájomného štatistického párového porovnávaní jednotlivých kategórií odpovedí.

4.2.11 Kontakt s otcom

Rozdielne výsledky sme získali pri otázke ohľadom kontaktu dieťaťa s otcom. Až 35 % detí nemá s otcom žiadny kontakt a 32 % detí má nepravidelný kontakt. 17 % detí má s otcom pravidelný neprerušovaný kontakt od vyňatia (pravidelný kontakt znamenal kontakt min. raz za 3 mesiace). Pravidelný znovuoobnovený kontakt je zaznamenaný u 9 % detí a v prípade 7 % detí je kontakt s otcom komplikovaný - otec nespolupracuje.

Graf 29 / Kontakt s otcom

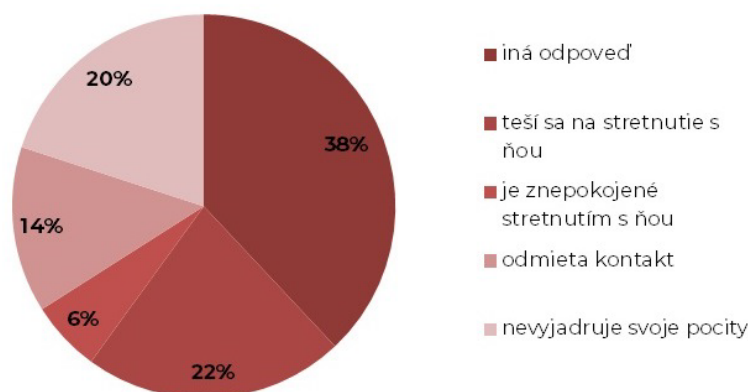

4.2.12 Reakcia na kontakt s otcom

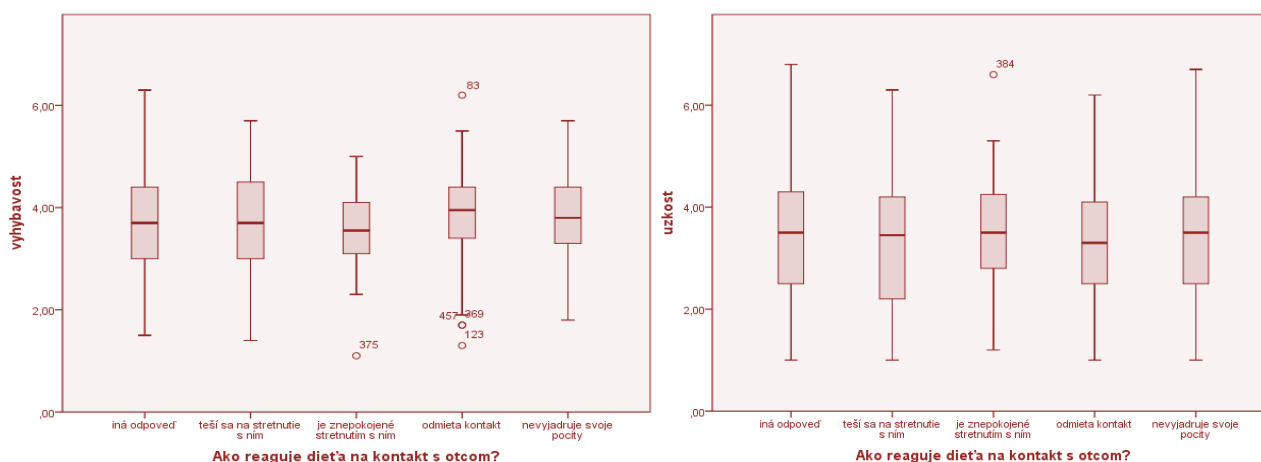
Podľa vyjadrenie respondentov, 22 % detí sa teší na kontakt s otcom. Až 20 % detí nevyjadruje svoje pocity a ďalších 14 % odmieta kontakt s otcom. 6 % detí je znepokojené zo stretnutím s ním. K reakcii na kontakt s otcom bola u 38 % detí uvedená iná odpoveď. Z toho 72 detí má otca nebohého, ďalších 72 detí sa s otcom nestretáva

a nemajú žiadny kontakt, 26 detí svojho otca nepozná, nemajú ho určeného. Ambivalentný postoj má k otcovi 17 detí, aj sa na neho tešia, ale zároveň sa hnevajú, majú z neho obavy, cítia rešpekt, strach, hádajú sa. Len telefonický a písomný kontakt uviedli dvaja respondenti a jeden uviedol, že dieťa sa za otca hanbí.

Graf 30 / Ako reaguje dieťa na kontakt s otcom?

Obr. 9 / Rozdiely podľa toho, ako reaguje dieťa na kontakt s otcom

		N	Mean	Std. Deviation	sig.	correl 2-4 sig.
uzkosť	iná odpoveď	185	3.4427	1.23836	,939	,002
	teší sa na stretnutie s ním	108	3.3352	1.26346		
	je znepokojené stretnutím s ním	28	3.4536	1.29828		,977
	odmieta kontakt	66	3.3258	1.21216		
	nevyjadruje svoje pocity	93	3.3871	1.21747		
	Total	480	3.3923	1.23584		
vyhybavosť	iná odpoveď	185	3.7297	1.00522	,641	,060
	teší sa na stretnutie s ním	108	3.7046	,98847		
	je znepokojené stretnutím s ním	28	3.5821	,83447		,397
	odmieta kontakt	66	3.8379	,91614		
	nevyjadruje svoje pocity	93	3.8355	,83700		
	Total	480	3.7508	,94809		

Považujeme za dôležité venovať pozornosť aj výsledkom, ktoré vypovedajú o reakciách detí na kontakt s otcom. Pri participantoch, ktorí prežívali úzkosť, bol najvyšší aritmetický priemer dosiahnutý pri odpovedi „je znepokojené stretnutím s ním“ ($M=3,454$). Participant, ktorí odmietali kontakt s otcom, vykazovali najnižšie hodnoty úzkostlivosti ($M=3,326$), avšak naopak, hodnoty vyhýbavosti ($M=3,838$) sme sledovali najvyššie s porovnaním s ostatnými kategóriami odpovedí. Najnižšie hodnoty vyhýbavosti sme sledovali u respondentov, ktorí pri kontakte s otcom boli týmto stretnutím znepokojení ($M=3,582$). Treba však zdôrazniť, že už pri pohľade na sledované hodnoty sledujeme relatívne veľmi malé rozdiely, a podobne ako sme sledovali pri hodnotách úzkosti a vyhýbavosti súvislosti s kontaktom s matkou, tak aj tu jasne konštatovať, že sledované rozdiely nie sú štatisticky významné ($p>0,05$).

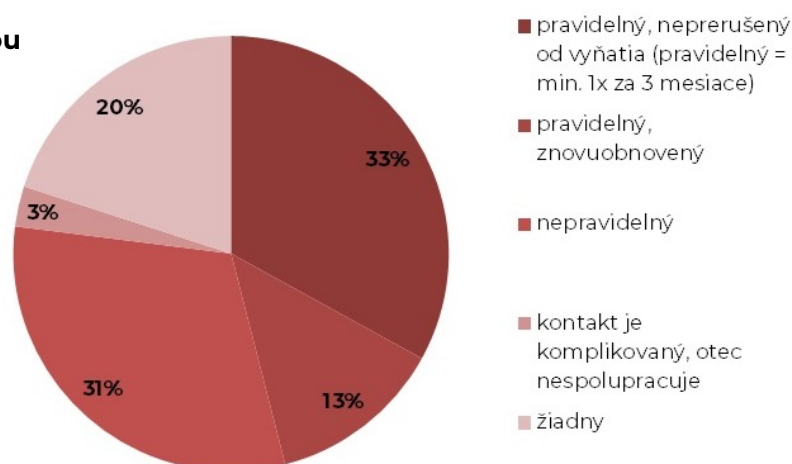
4.2.13 Kontakt so širšou rodinou

Podobné výsledky ako v otázke kontaktu s matkou sme zaznamenali pri otázke kontaktu so širšou rodinou. 33 % detí má pravidelný neprerušovaný kontakt od vyňatia (pravidelný kontakt znamenal kontakt min. raz za 3 mesiace). 31 % detí má so širšou rodinou nepravidelný kontakt. Povzbudzujúcim zistením je, že ďalších 13 % detí má pravidelný, znovuobnovený kontakt. Najčastejšie respondenti označili v prípadoch kontaktov so širšou rodinou súrodencov – 194 krát (dospelých, nevlastných, umiestnených v inom zariadení alebo, ktorí ostali doma), potom starých rodičov – 179 krát (vrátane prababiek, pradedkov, prípadne partnerov ich starých rodičov), ďalej širšiu rodinu ako sú strýkovia, tety, bratranci a sesternice (162 krát), krstných rodičov (19 krát) a iných ako sú nevlastný otec, pestúni, rodinní známi, životní partneri ich súrodencov (15 krát).

U 20 % detí nie je zaznamenaný žiadny kontakt so širšou rodinou. V prípade 3 % detí je kontakt so širšou rodinou komplikovaný, nakoľko širšia rodina nespolupracuje.

Výsledky poukazujú na to, že čím pravidelnejší a kontinuálnejší kontakt malo dieťa so širšou rodinou tým deti vykazovali nižšiu mieru úzkosti.

Graf 31 / Kontakt so širšou rodinou

Graf 32

4.2.14 Koho dieťa označuje za svoju najbližšiu osobu

Výskum poukázal na to, že súrodenci majú v živote dieťaťa kľúčové postavenie. Viac ako 57% detí označilo súrodencov za najbližšiu osobu v živote dieťaťa.

Tabuľka 9

súrodenec v CDR	161	33.7%
matka	138	28.9%
súrodenec mimo CDR	113	23.6%
vychovávateľ CDR v jeho skupine	65	13.6%
otec	61	12.8%
stará mama	36	7.5%

profesionálny rodič	24	5.0%
teta	20	4.2%
iné dieťa v CDR	12	2.5%
starý otec	11	2.3%
krstný rodič	10	2.1%
spolužiak	9	1.9%
vychovávateľ inej skupiny	8	1.7%
iný pracovník CDR	8	1.7%
nemám takúto informáciu	8	1.7%
strýko	6	1.3%
nikoho	6	1.3%
tréner	4	0.8%
spriatelená (tútorská) rodina	4	0.8%
iný príbuzný	3	0.6%
učiteľ	3	0.6%
bývalý zamestnanec CDR	3	0.6%
riaditeľ CDR	2	0.4%
rodinný priateľ	1	0.2%
sused	1	0.2%
potencionálna náhradná rodina	1	0.2%

4.2.15 Počet súrodencov a spoločný život na samostatnej skupine

Z celkového počtu detí len 4% nemajú súrodencov, pričom najväčšie zastúpenie detí (15,6%) má 3 súrodencov. Problematika súrodeneckých skupín je naďalej veľmi aktuálna a v kontexte nášho výskumu je táto téma veľmi kľúčová.

Spoločné umiestnenie v jednej samostatnej skupine a tým pádom spoločný život aspoň s časťou súrodencov sa týkalo 54 % detí. 20 % detí bolo umiestnených aspoň s časťou súrodencov, ale už nie sú.

Prekvapivý je výsledok, že 26 % detí bolo umiestnených na skupine bez súrodenca.

4.2.16 Kľúčový vzťah pre naplnenie potreby blízkej osoby dieťaťa

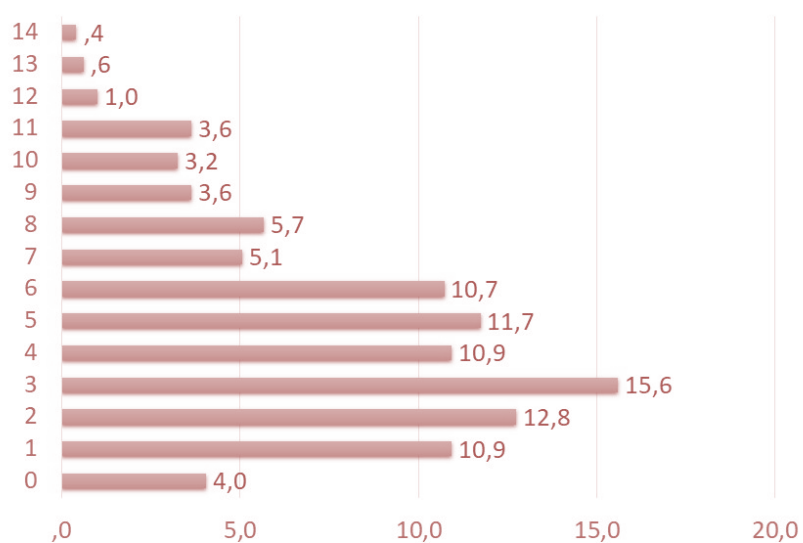
Nasledujúca tabuľka potvrdzuje pohľad detí, nakoľko aj dospelí označili, že najdôležitejšími osobami pre deti sú ich súrodenci, nasleduje matka, vychovávateľ(ka) a otec.

matka	162	33.7%
súrodenec v CDR	145	30.1%
súrodenec mimo CDR	111	23.1%
vychovávateľ CDR v jeho skupine	77	16.0%
otec	69	14.3%
stará mama	42	8.7%
profesionálny rodič	29	6.0%
teta	21	4.4%
starý otec	13	2.7%
iný pracovník CDR	13	2.7%
neviem sa vyjadriť	13	2.7%
krstný rodič	10	2.1%
vychovávateľ inej skupiny	10	2.1%
iné dieťa v CDR	9	1.9%
učiteľ	6	1.2%
dieťa zatiaľ nemá takúto blízku vzťahovú osobu	6	1.2%
strýko	5	1.0%
spolužiak	5	1.0%
spriatelená rodina z obce	4	0.8%
bývalý zamestnanec CDR	4	0.8%
iný príbuzný	1	0.2%

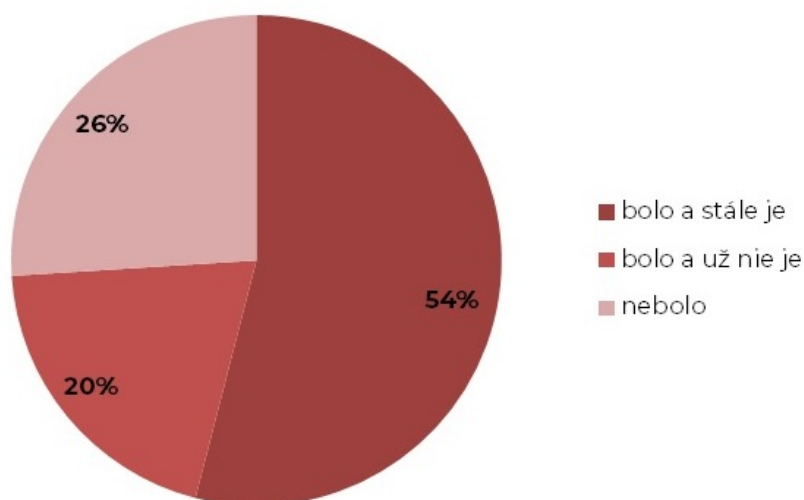
rodinný priateľ	1	0.2%
sused	1	0.2%
dlhodobá tútorská rodina	1	0.2%
riaditeľ CDR	1	0.2%

Graf 33

Uveďte počet súrodencov dieťaťa (v %):

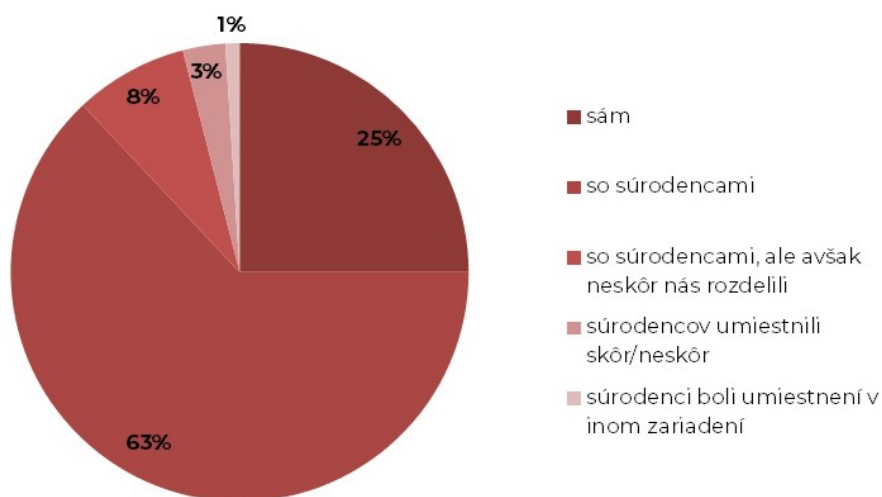
Graf 34 / Bolo a je dieťa aspoň s častou súrodencov na jednej samostatnej skupine?

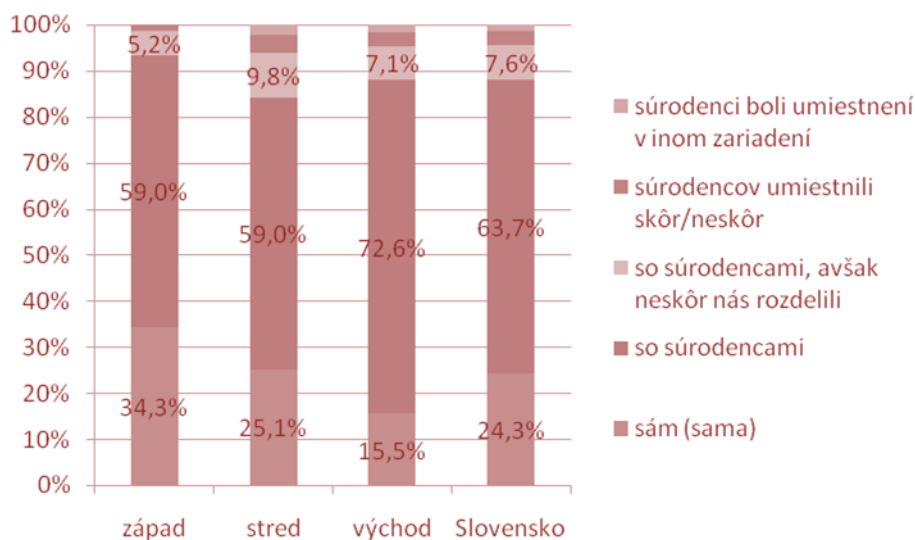
4.2.17 Umiestnenie bez súrodencov alebo so súrodencami

Viac ako 63 % detí bolo umiestnených spolu so súrodencami a necelých 25 % detí bolo umiestnených bez súrodencov. Ďalších 8 % detí uviedlo, že boli umiestnení so súrodencami, avšak neskôr ich rozdelili. 3 % detí uviedli, že ich súrodenci boli umiestnení skôr alebo neskôr a 1 % detí uviedlo, že súrodenci boli umiestnení v inom zariadení. Treba zdôrazniť, že medzi jednotlivými regiónmi existujú v tejto oblasti štatisticky významné rozdiely. Najväčší podiel detí, ktoré boli vyňaté spolu so súrodencami je v Prešovskom kraji (takmer 80%). V Bratislavskom kraji bolo 52% detí vyňatých samých.

Graf 35 / Boli ste umiestnený sám (sama) alebo s Vašími súrodencami?

Graf 36

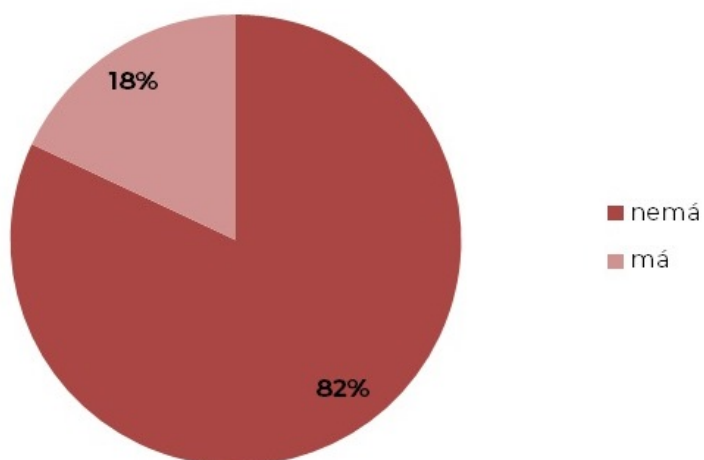
Graf 37

4.2.18 Dlhodobý, neprerušný, pevný vzťah s pravidelne sa opakujúcim kontaktom aspoň s jedným zo súrodencov

Veľmi pozitívnym zistením výskumu bolo, že až 82 % detí má dlhodobý, neprerušný, pevný vzťah s pravidelne sa opakujúcim kontaktom aspoň s jedným zo súrodencov. Treba však podotknúť, že 18 % detí takýto vzťah so súrodencom nemá.

Graf 38 / Má dieťa dlhodobý, neprerušný, pevný vzťah s pravidelne sa opakujúcim kontaktom aspoň s jedným zo súrodencov?

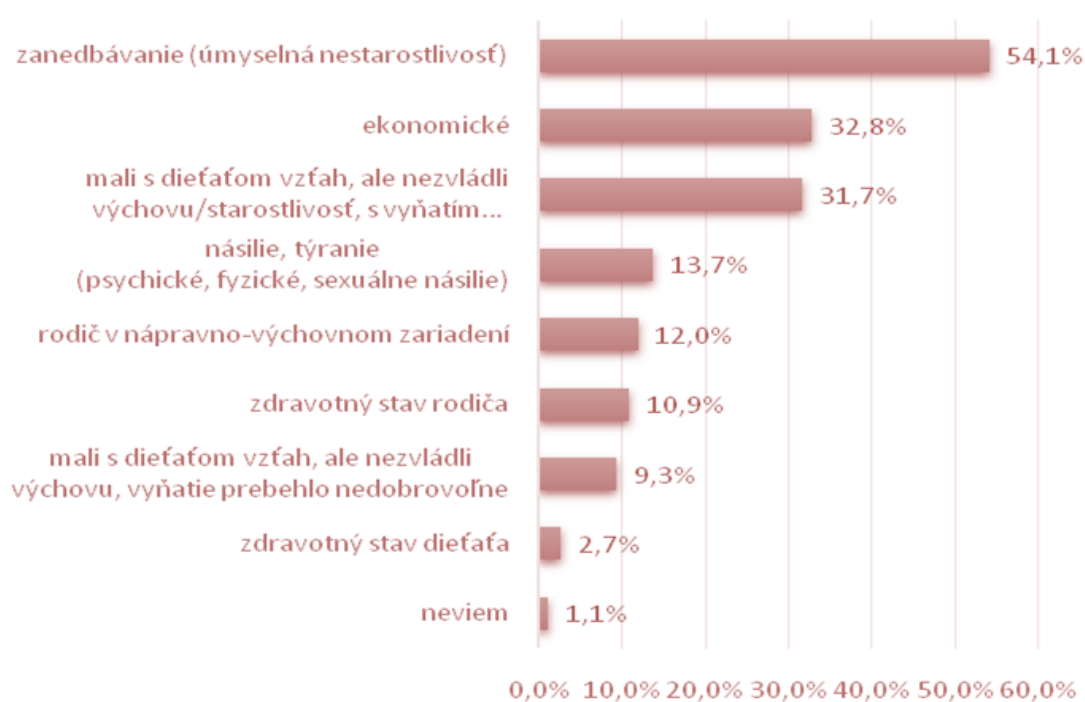

4.2.19 Dôvody vyňatia na strane rodičov

Pri uvedenej otázke mali respondenti možnosť zvoliť viac odpovedí. Najčastejšie sa vyskytujúcim dôvodom na strane rodičov bolo zanedbávanie dieťaťa (úmyselná ne-starostlivosť) - 54,1 % detí. Ekonomické dôvody boli zastúpené v 32,8 % detí. Až 31,7 % detí malo rodičov, ktorí s nimi mali vzťah, ale nezvládli výchovu/starostlivosť a s vyňatím dieťaťa súhlasili. Násilie a týranie (psychické, fyzické a sexuálne násilie) bolo dôvodom vyňatia u 13,7 % detí. U 12 % detí bolo identifikované ako dôvod vyňatia dieťaťa z rodiny odsúdenie rodiča na umiestnenie do nápravno-výchovného zariadenia. V prípade 10,9 % detí bol dôvodom na vyňatie zdravotný stav rodiča; v prípade ďalších 9,3 % detí rodičia mali s dieťaťom vzťah, ale nezvládli výchovu a vyňatie prebehlo nedobrovoľne. Zdravotný stav dieťaťa ako dôvod vyňatia bol zastúpený u 2,7 % detí a odpoveď „neviem“ sa týkala 1,1 % detí.

Na grafe priloženom grafe môžeme vidieť, že skóre vyhýbavosti je viac menej konštantné bez ohľadu na vek vyňatia (výraznejšie kleslo pri veku vyňatia v 17 rokoch). Môžeme konštatovať, že vyňatie dieťaťa z rodiny mu spôsobuje traumu bez ohľadu na vek, v ktorom ku nemu došlo.

Graf 39 Dôvody vyňatia (na strane rodičov)

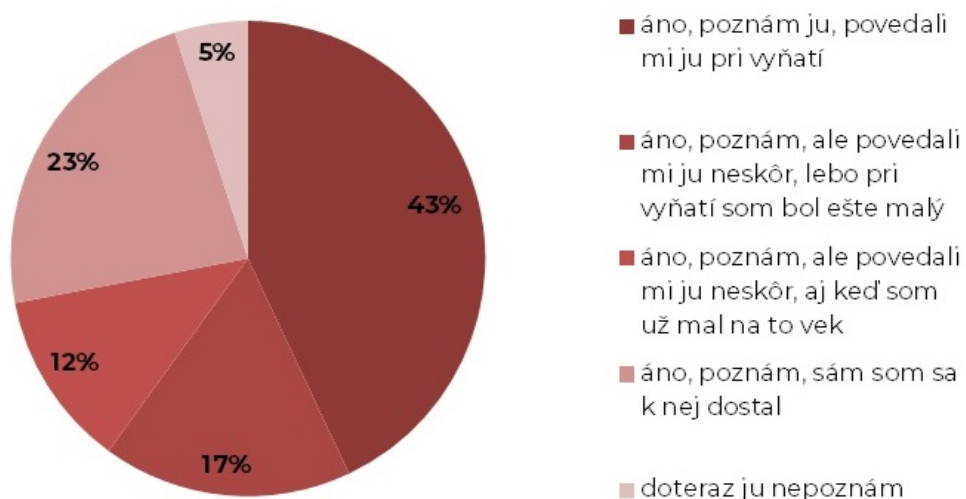
Graf 40 / Skóre úzkosti a vyhýbavosti podľa veku

4.2.20 Poznanie príčin umiestnenia

I keď je toto hodnotenie veľmi subjektívne a bolo by vhodné urobiť hlbšiu analýzu (čiastočne sme sa na to detí pýtali, vid' nasledujúci bod 2.21), tak na základe našich empirických skúseností musíme konštatovať, že situácia v tejto oblasti sa zlepšuje, nakoľko 95% respondentov odpovedalo, že pozná príčinu svojho umiestnenia. Avšak len 43 % poznalo príčinu svojho vyňatia hneď pri vyňatí. 23 % detí príčinu vyňatia pozná, ale sami sa k nej „dostali“- získali informácie. Ďalších 17 % detí príčinu umiestnenia pozná, ale povedali im ju až neskôr, keď boli starší. lebo pri vyňatí boli ešte malí. 12 % detí príčinu umiestnenia pozná, ale povedali im ju až neskôr, napriek tomu, že „vek“ na to mali už aj pri vyňatí.

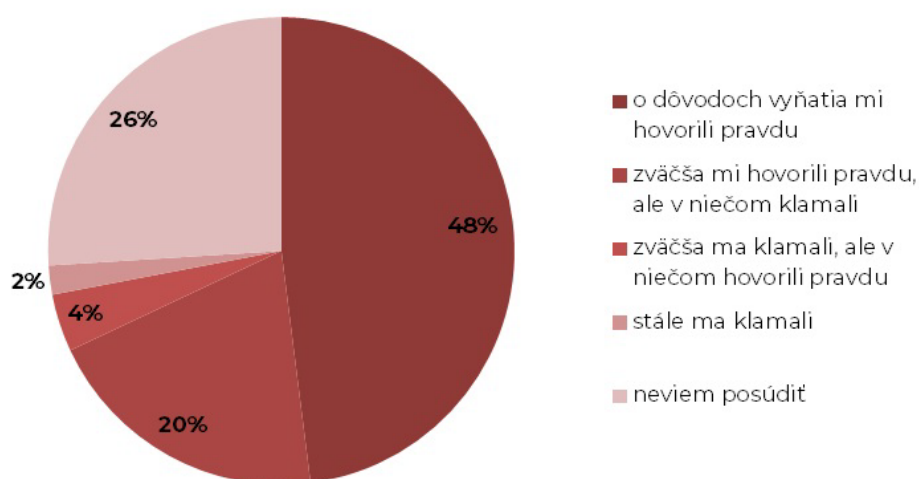
Graf 41 / Poznali ste príčinu Vášho umiestnenia?

4.2.21 Vnímanie dôvodov vyňatia

Len 48% detí uviedlo, že im o dôvodoch vyňatia hovorili pravdu. 26 % detí nevie posúdiť, či im dôvody vyňatia boli primerane vysvetlené. Ďalších 20 % detí uviedlo, že im zväčša hovorili pravdu, ale v niečom im klamali a naopak 4 % detí uviedli, že zväčša ich klamali, ale v niečom im hovorili pravdu. 2 % detí uviedli, že ich stále klamali.

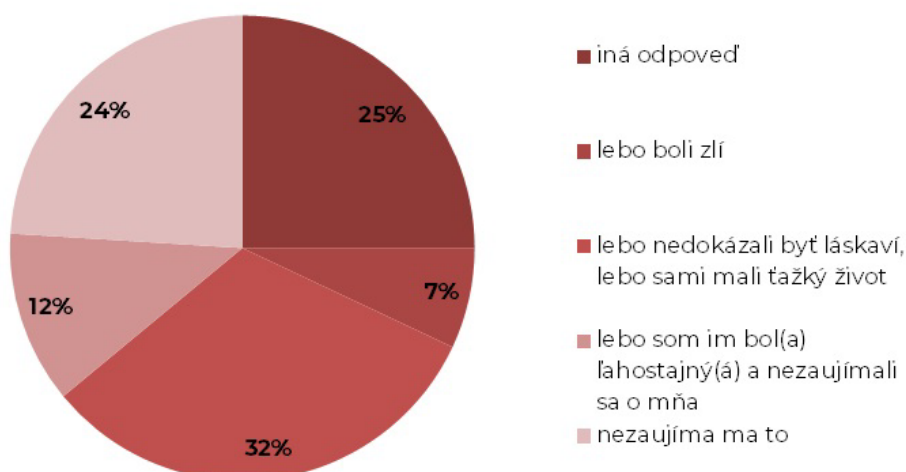
Graf 42 / Ako ste vnímali dôvody Vášho vyňatia?

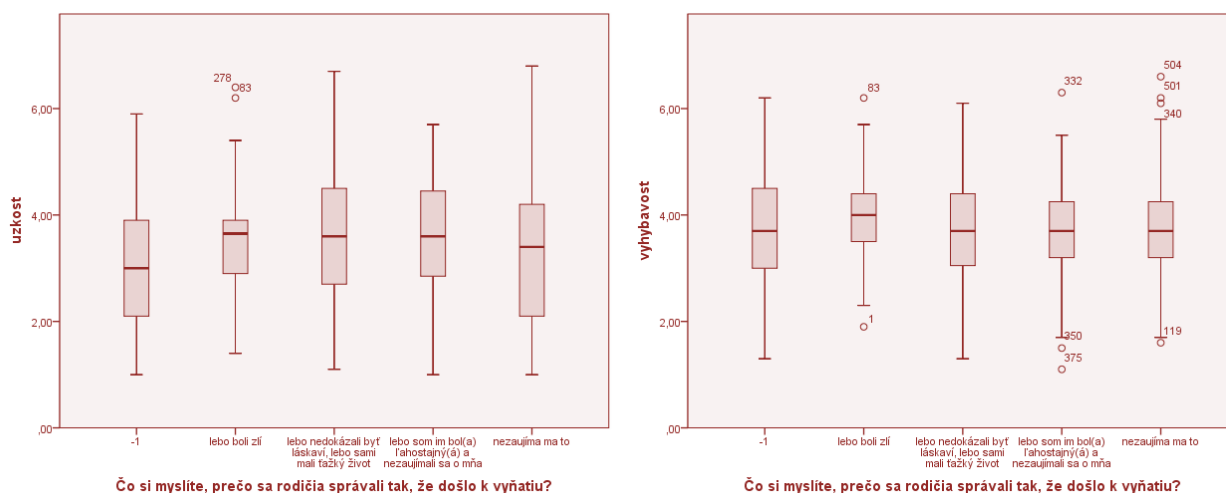
4.2.22 Dôvody na strane rodičov

K otázke, čo si myslia deti - prečo sa rodičia správali tak, že došlo k ich vyňatiu, 32% uviedlo odpoveď, že rodičia nedokázali byť láskaví, lebo sami mali ťažký život. Ďalších 24 % uviedlo, že ich to nezaujíma. 12 % detí uviedlo, že boli pre rodičov ľahostajní a nezaujímali sa o ich a 7 % detí uviedlo odpoveď „lebo boli zlí“. Inú odpoveď označilo 25 % detí. Najčastejšie odpovede, ktoré v tomto prípade odznali boli alkoholizmus rodičov (19), smrť jedného z rodičov (12), ekonomické dôvody (12). Zaujímavé je, že deti často (25) označili seba ako dôvod, prečo museli ísť do domova „som feťák“, „bola to moja chyba“, „problém bol na mojej strane“, „nerobil som, čo chceli“, „bola som chorá“, „ja som sa správal zle, nie rodičia“. Takisto často odznali odpovede „neviem“ alebo „nepamätám si“.

Graf 43 / Čo si myslíte, prečo sa rodičia správali tak, že došlo k vyňatiu?

Obr. 10 / Rozdiely podľa toho, ako dieťa hodnotí správanie rodičov pred vyňatím

Tabuľka 10

		N	Mean	Std. Deviation	ANOVA sig.
uzkost	iná odpoveď	125	3.0768	1.16779	,001
	lebo boli zlí	32	3.6156	1.09695	
	lebo nedokázali byť láskaví, lebo sami mali ťažký život	159	3.6000	1.14499	
	lebo som im bol(a) ľahostajný(á) a nezaujímal sa o mňa	59	3.6373	1.07750	
	nezaujíma ma to	119	3.2639	1.41982	
	Total	494	3.3921	1.22942	
vyhybavost	iná odpoveď	125	3.7112	1.04767	,737
	lebo boli zlí	32	3.9219	.94074	
	lebo nedokázali byť láskaví, lebo sami mali ťažký život	159	3.7289	.91460	
	lebo som im bol(a) ľahostajný(á) a nezaujímal sa o mňa	59	3.7271	.93049	
	nezaujíma ma to	119	3.8244	.95234	
	Total	494	3.7597	.96046	

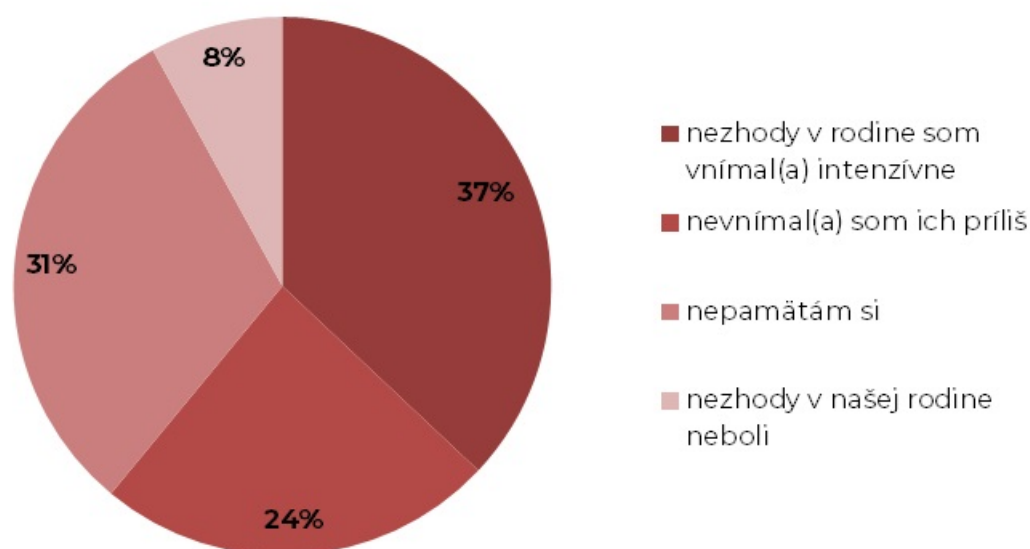
Výsledky odpovedí participantov s rôznymi hodnoteniami správania rodičov sa významne líšia v úzkosti, nie však vo vyhýbavosti. Významné zastúpenie má označenie „iná odpoveď“ (s priemernou hodnotou úzkosti 3,0768 a vyhýbavosti 3,7112), v rámci ktorého participanti prezentovali vlastné vnímania správania sa rodičov pred vyňatím. Vysoké zastúpenie odpovede „nezaujíma ma to“ (s relatívne nízkymi hodnotami úzkosti, $M=3,2639$, nie však vyhýbavosti $M=3,8244$) dáva podnet k zamysleniu, či participanti len proklamujú nezaujem zamyslieť sa nad správaním sa rodičov z dôvodu, nakoľko ich nechcú kritizovať, resp. prestať idealizovať.

Vysoký počet respondentov uviedol aj odpoveď, že rodičia nedokázali byť láskaví, lebo sami mali ťažký život, čo opäť môže znamenať tendenciu participantov ospravedlňovať správanie svojich rodičov.

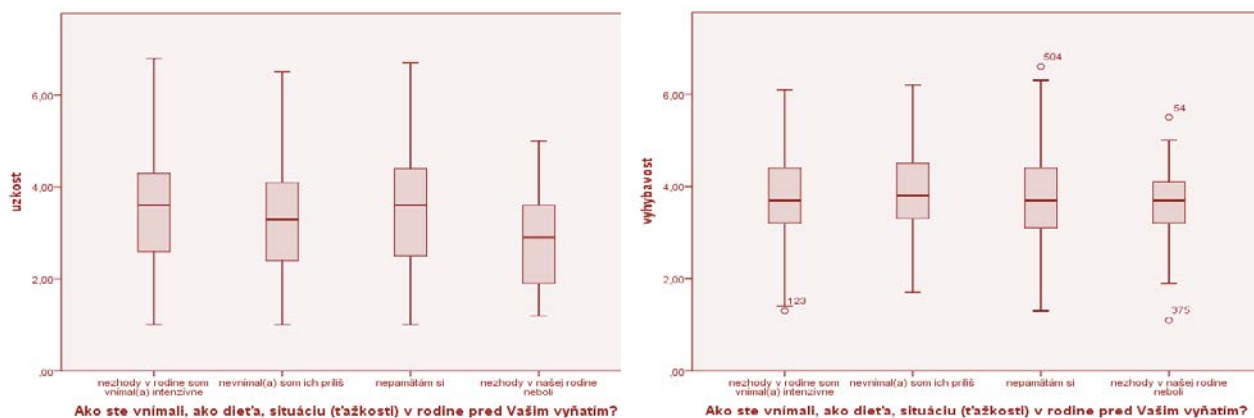
4.2.23 Vnímanie situácie (ťažkosti) v rodine pred vyňatím

Intenzívne vnímanie nezhôd v rodine identifikovalo 37 % detí; ďalších 31 % uviedlo, že si situáciu v rodine nepamätá. 24 % detí sa vyjadrilo, že nezhody v rodine príliš nevnímali a 8 % uviedlo, že nezhody v ich rodine neboli.

Graf 44 / Ako ste vnímali, ako dieťa, situáciu (ťažkosti) v rodine pred Vaším vyňatím?

Obr. 11 / Rozdiely podľa toho, ako dieťa vnímalo ťažkosti v rodine pred vyňatím

		N	Mean	Std. Deviation	ANOVA sig.	correl (bez3) sig.
úzkosť	nezhody v rodine som vnímal(a) intenzívne	183	3.4956	1.14823	,006	-0.173
	nevnímal(a) som ich príliš	117	3.2855	1.22891		
	nepamätám si	153	3.5033	1.32051		
	nezhody v našej rodine neboli	41	2.8195	1.07639		
	Total	494	3.3921	1.22942		0.001
vyhýbavosť	nezhody v rodine som vnímal(a) intenzívne	183	3.7251	.96841	,690	0.003
	nevnímal(a) som ich príliš	117	3.7880	.90193		
	nepamätám si	153	3.8124	1.01049		
	nezhody v našej rodine neboli	41	3.6366	.91070		
	Total	494	3.7597	.96046		0.955

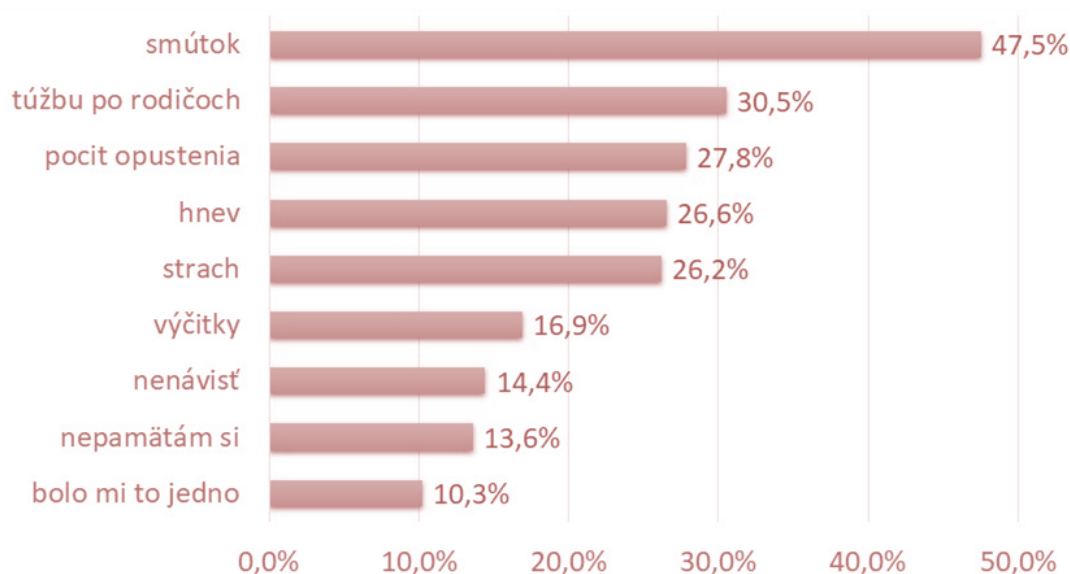
Pri skúmaní rozdielov podľa toho, ako dieťa vnímalo ťažkosti v rodine pred vyňatím, sme zaznamenali vo výpovediach participantov štatisticky významné výsledky len v prípade hodnôt úzkosti ($p < 0,01$), kde môžeme taktiež sledovať aj relatívne slabý korelačný vzťah (Spearmanov $\rho = 0,173$) úzkosti v súvislosti s nie veľmi ideálnou škálou hodnotení ťažkostí v rodine pred vyňatím. Na základe tohto pozorovania môžeme konštatovať, že čím vnímali deti ťažkosti v rodine pred vyňatím intenzívnejšie, tým vyššie hodnoty úzkosti vykazujú, pričom riziko, že toto tvrdenie nie je platné je menšie ako 0,1%. Najvyššie hodnoty úzkosti ($M=3,5033$), ale aj vyhýbavosti ($3,8124$) vykazovali participant, ktorí si ťažkosti v rodine pred vyňatím nepamätali (153 participantov) a ďalej nasleduje s nižšími hodnotami úzkosti skupina participantov, ktorí nezhody v rodine vnímali intenzívne. V poradí tretiu skupinu tvorili participant, ktorí nezhody v rodine príliš nevnímali a nakoniec najmenšiu úzkosť vyjadrila skupina participantov, ktorí uviedli, že nezhody v ich rodine neboli (pričom ide o súčasne aj o najmenšiu skupinu detí, ktorá tvorí len približne 8% všetkých respondentov, $N=41$). Zvlášť stojí za zmienku aj to, že pri tejto skupine sledujeme aj veľmi malé hodnoty štandardnej odchýlky, ale hlavne výrazne nižší výskyt extrémne vysokých ale aj nízkych hodnôt úzkosti ale aj vyhýbavosti, čo znamená, že ide o relatívne konzistentný výskyt, resp.

deti v tejto skupine sú si navzájom viac podobné. Našu pozornosť, však, zvlášť upútala skupina participantov, ktorí vykazujú najvyššiu úzkosť (ale aj vyhýbavosť), hoci uviedli, že si nehody v rodine nepamätajú. Domnievame sa, že títo participanti buď vytesnili negatívne spomienky na obdobie pred vyňatím z rodiny, alebo skutočne subjektívne nevnímali nehody v rodine a nedokážu sa o to viac vyrovnáť so situáciou, že boli z biologickej rodiny vyňatí.

4.2.24 Pocity voči rodičom po vyňatí

Smútok ako dominantný pocit voči rodičom po vyňatí uviedlo 47,5 % detí. Túžbu po rodičoch ako v poradí druhý najčastejšie sa vyskytujúci pocit uviedlo 30,5 % detí. Pociť opustenia identifikovalo 27,8 % detí; hnev 26,6 % detí a strach 26,2 % detí. Výčitky pociťovalo 16,9 % detí a nenávisť 14,4 % detí. Odpoveď „nepamätám si“ vyjadrilo 13,6 % detí a odpoveď „bolo mi to jedno“ vyjadrilo 10,3 % detí.

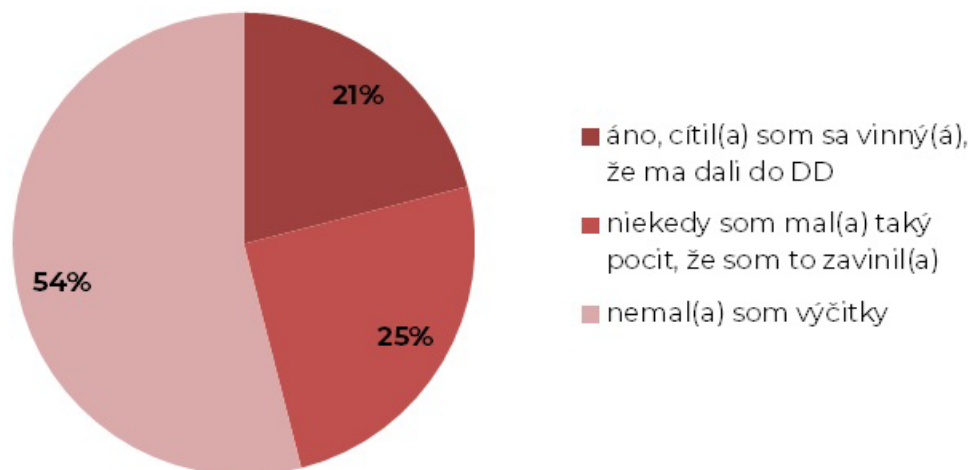
Graf 45 / Aké pocity ste prežívali voči Vaším rodičom po vyňatí?

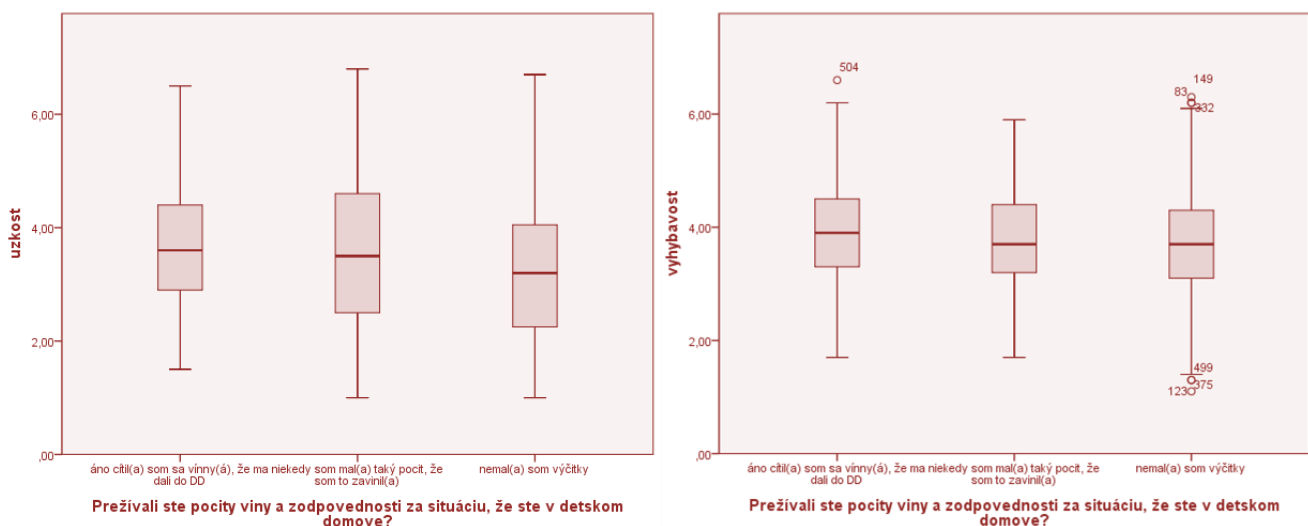
4.2.25 Pocity viny a zodpovednosti za situáciu

Ďalším smutným zistením je výsledok, že 46% respondentov cítilo niekedy vinu, za stav, že boli z rodiny vyňatí.

Graf 46 / Prežívali ste pocity viny a zodpovednosti za situáciu, že ste v detskom domove?

Obr. 12 / Rozdiely podľa toho, či dieťa pociťovalo pocit viny za situáciu alebo nie

Tabuľka 11

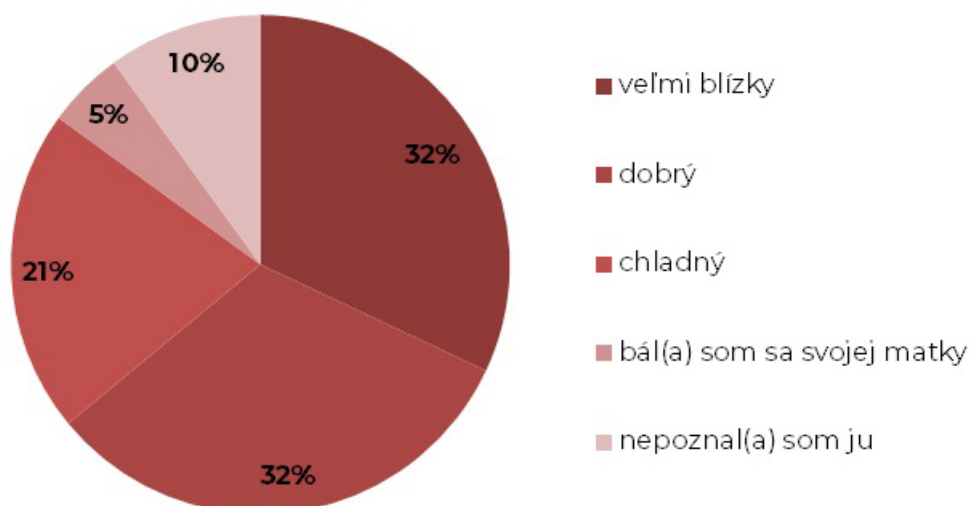
		N	Mean	Std. Deviation	ANOVA sig.	correl
uzkosc	áno cítil(a) som sa vinný(á), že ma dali do DD	105	3.6714	1.13194	,001	-0.166
	niekedy som mal(a) taký pocit, že som to zavinil(a)	121	3.5669	1.24983		
	nemal(a) som výčitky	268	3.2037	1.22865		
	Total	494	3.3921	1.22942		
vyhybavost	áno cítil(a) som sa vinný(á), že ma dali do DD	105	3.8848	.94683	,312	-0.062
	niekedy som mal(a) taký pocit, že som to zavinil(a)	121	3.7455	.94296		
	nemal(a) som výčitky	268	3.7172	.97285		
	Total	494	3.7597	.96046		

Pri skúmaní rozdielov podľa toho, či dieťa pociťovalo pocit viny za to, že bolo vyňaté zo svojej rodiny sme zaznamenali vo výpovediach participantov štatisticky významné výsledky len v prípade hodnôt úzkosti ($p < 0,001$), kde môžeme taktiež sledovať aj relatívne slabý korelačný vzťah (Spearmanov $\rho = 0,166$) úzkosti v súvislosti s nie veľmi ideálnou škálou hodnotení pocitu viny u dieťaťa. Na základe tohto pozorovania môžeme konštatovať, že čím si deti viac pripisovali vinu za stav, tým vyššie hodnoty úzkosti vykazujú, pričom riziko, že toto tvrdenie nie je platné je menšie ako 0,1%. Deti, ktoré tvrdia, že nemajú pocit viny tvoria nadpolovičnú väčšinu všetkých respondentov (54,3%; $N=268$) Podobné tendencie sledujeme aj pri hodnotách vyhýbavosti (najvyššie hodnoty vyhýbavosti u detí s pocitom viny $M=3,8848$), avšak, rozdiely a tiež veľmi slabý korelačný koeficient nie sú štatisticky signifikantné ($p > 0,05$). Tieto pocity môžu úzko súvisieť s faktom, či poznali príčinu svojho umiestnenia. Ako uvádza Vadrna (2018), domnievame sa, že hoci väčšina detí poznala príčinu svojho umiestnenia, obviňovali seba za vzniknutú situáciu, rodičov si idealizovali a ospravedlňovali ich správanie.

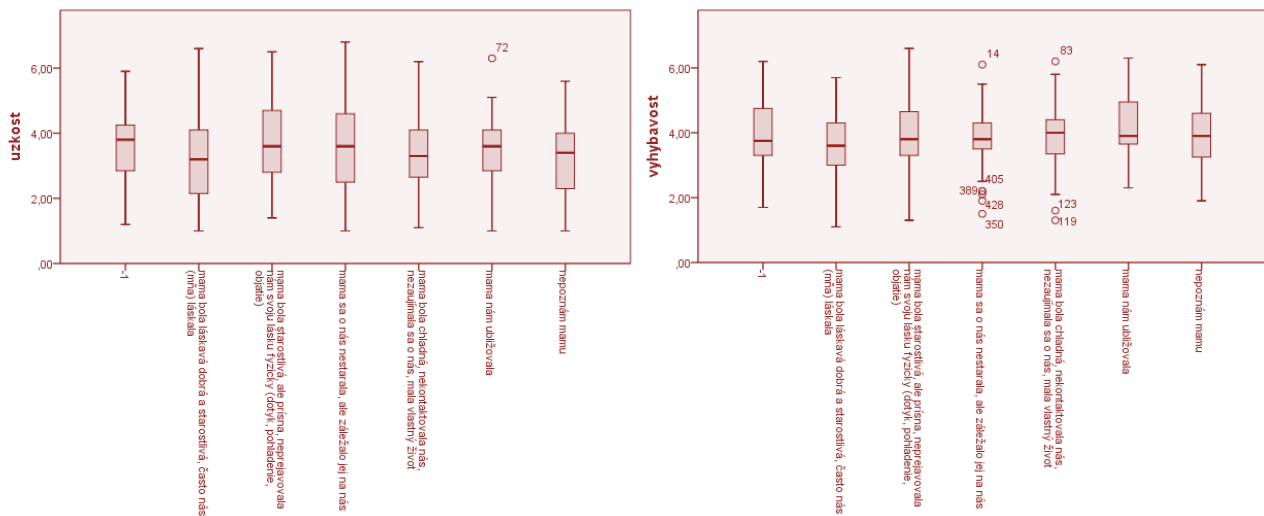
4.2.26 Vzťah s matkou

Veľmi blízky vzťah s matkou identifikovalo 32 % respondentov, rovnako 32 % ďalších identifikovalo dobrý vzťah s matkou. Chladný vzťah s matkou uviedlo 21 % respondentov a 10 % uviedlo, že matku nepoznali. 5 % respondentov uviedlo, že sa báli svojej matky.

Graf 47 / Aký ste mali vzťah s matkou?

Obr. 13 / Rozdiely podľa toho, ako dieťa hodnotí vzťah matky k nemu

Tabuľka 12

		N	Mean	Std. Deviation	ANOVA sig.	correl (bez1a7) sig.
úzkosť	iná odpoveď	32	3.6000	1.16508	,013	0.110
	mama bola láskavá dobrá a starostlivá, často nás (mňa) láskala	187	3.1668	1.22666		
	mama bola starostlivá, ale prísna, neprejavovala nám svoju lásku fyzicky (dotyk, pohladenie, objaty)	67	3.7597	1.20064		
	mama sa o nás nestarala, ale záležalo jej na nás	95	3.5716	1.29579		
	mama bola chladná, nekontaktovala nás, nezaujímala sa o nás, mala vlastný život	59	3.3424	1.06580		
	mama nám ubližovala	19	3.4947	1.25099		
	nepoznám mamu	35	3.2429	1.23748		
	Total	494	3.3921	1.22942		0.023
vyhybavosť	iná odpoveď	32	3.8344	1.12697	,080	0.134
	mama bola láskavá dobrá a starostlivá, často nás (mňa) láskala	187	3.5904	.92997		
	mama bola starostlivá, ale prísna, neprejavovala nám svoju lásku fyzicky (dotyk, pohladenie, objaty)	67	3.9030	1.01249		
	mama sa o nás nestarala, ale záležalo jej na nás	95	3.8200	.80220		
	mama bola chladná, nekontaktovala nás, nezaujímala sa o nás, mala vlastný život	59	3.8153	1.01384		
	mama nám ubližovala	19	4.1263	1.09942		
	nepoznám mamu	35	3.8657	1.00935		
	Total	494	3.7597	.96046		0.006

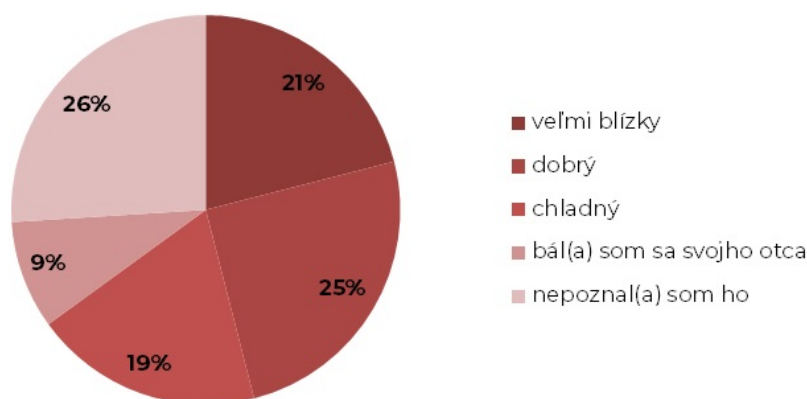
Vo výsledkoch z vyššie uvedeného obrázka môžeme konštatovať štatisticky významný rozdiel v úzkosti medzi uvedenými skupinami detí. Najvyššiu úzkosť sme zaznamenali u participantov, ktorí uviedli, že „mama bola starostlivá, ale prísna, neprejavovala nám svoju lásku fyzicky“ ($M=3,7597$). Taktiež zvýšená úzkosť sa prejavovala u participantov, ktorí uviedli možnosť „inej odpovede“ ($M=3,600$) ako aj ambivalentné vyjadrenie, že „mama sa o nás nestarala, ale záležalo jej na nás“ ($M=3,5716$). Naopak, najnižšie hodnoty úzkosti ($M=3,1668$), ale aj vyhýbavosti ($M=3,5904$) môžeme sledovať u detí, ktoré opisujú vzťah k matke slovami „mama bola láskavá, dobrá a starostlivá, často nás (mňa) láskala“. Aj v tomto prípade môžeme sledovať trend, podľa ktorého, čím deti hodnotia vzťah matky pozitívnejšie (ako láskavejšiu a starostlivejšiu), tým sú

hodnoty úzkosti (Spearmanov $\rho = 0,110$, $p < 0,05$) a vyhýbavosti nižšie (Spearmanov $\rho = 0,134$, $p < 0,01$). Sila týchto korelačných vzťahov je však veľmi malá). Najvyššiu vyhýbavosť sme pozorovali u detí, ktoré uviedli, že odpoveď „mama nám ubližovala“ ($M=4,1263$). Aj, keď sledujeme rozdiely v nameraných hodnotách vyhýbavosti, podľa toho ako respondenti hodnotia vzťah matky, sledované rozdiely v hodnotách vyhýbavosti však na základe aplikovaného jednosmerného ANOVA testu nemôžeme považovať za štatisticky signifikantné.

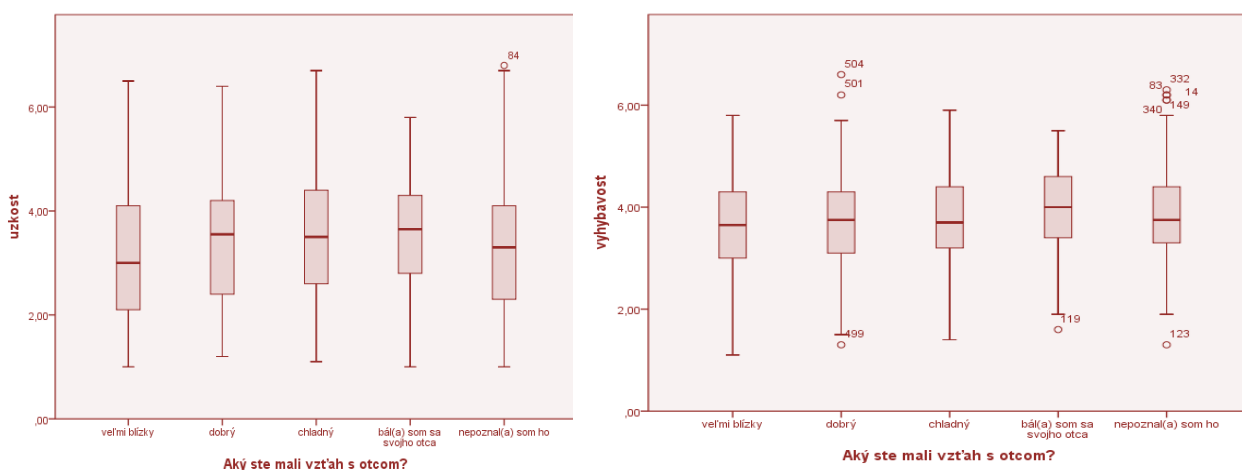
4.2.27 Vzťah s otcom

Z celkového počtu respondentov 26 % uviedlo, že svojho otca nepoznali. 25 % respondentov uviedlo, že s otcom mali dobrý vzťah a 21 % dokonca veľmi blízky vzťah. Naopak, 19 % ďalších respondentov uviedlo, že mali s otcom chladný vzťah a 9 % respondentov uviedlo, že sa svojho otca báli.

Graf 48 / Aký ste mali vzťah s otcom?

Obr. 14 / Rozdiely podľa toho, ako dieťa hodnotí vzťah k otcovi

Tabulka 13

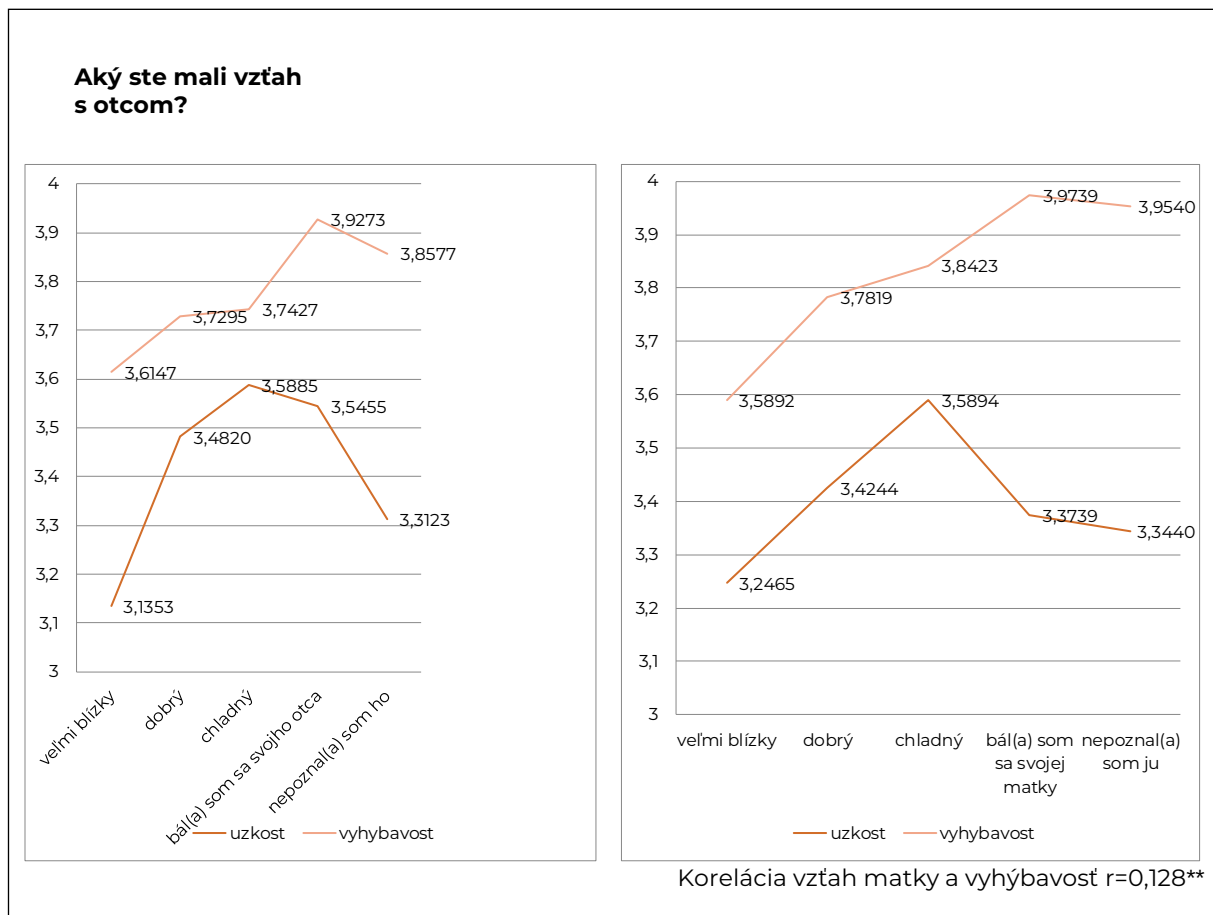
		N	Mean	Std. Deviation	ANOVA sig.	corel (bez5) sig.
úzkost	veľmi blízky	102	3.1353	1.29107	,066	,131
	dobrý	122	3.4820	1.18035		
	chladný	96	3.5885	1.13711		,013
	bál(a) som sa svojho otca	44	3.5455	1.15385		
	nepoznal(a) som ho	130	3.3123	1.29057		
	Total	494	3.3921	1.22942		
vyhybavosť	veľmi blízky	102	3.6147	.94716	,271	,084
	dobrý	122	3.7295	.97096		
	chladný	96	3.7427	.90493		,109
	bál(a) som sa svojho otca	44	3.9273	.95391		
	nepoznal(a) som ho	130	3.8577	.99774		
	Total	494	3.7597	.96046		

U hodnôt úzkosti a vyhýbavosti môžeme sledovať zrejмый trend, podľa ktorého, čím deti hodnotia vzťah k otcovi pozitívnejšie, tým sú tieto hodnoty nižšie (sila tohto korelačného vzťahu je však relatívne veľmi malá, Spearmanov $\rho = 0,131$ resp. $0,084$, a len v prípade úzkosti štatisticky významná). Deti, ktoré hodnotia vzťah k otcovi ako veľmi blízky vykazujú najnižšie hodnoty úzkosti ($M=3,1353$) a vyhýbavosti ($M=3,6147$). Pričom hodnota úzkosti je až o $0,453$ bodu vyššia u detí, ktoré hodnotia vzťah k otcovi ako chladný ($M=3,5885$) a hodnota vyhýbavosti je vyššia $0,313$ bodu u detí, ktoré sa svojho otca báli ($M=3,9273$). Sledované rozdiely však nie sú štatisticky významné ($p>0,05$).

Na nižšie priloženom grafe môžeme vidieť, že ak má dieťa s rodičmi pozitívny vzťah tak skóre úzkosti aj vyhýbavosti je nižšie, naopak ak je vzťah negatívny tak úzkosť aj vyhýbavosť stúpa.

Graf 49 / Vzťah s matkou – vyhýbavosť a úzkosť

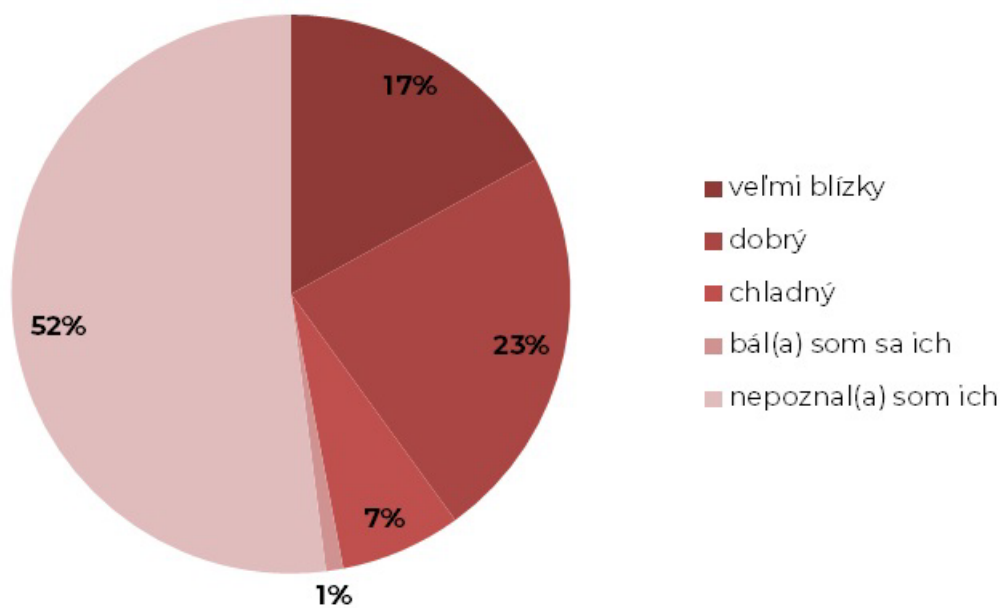

4.2.28 Vzťah so starými rodičmi

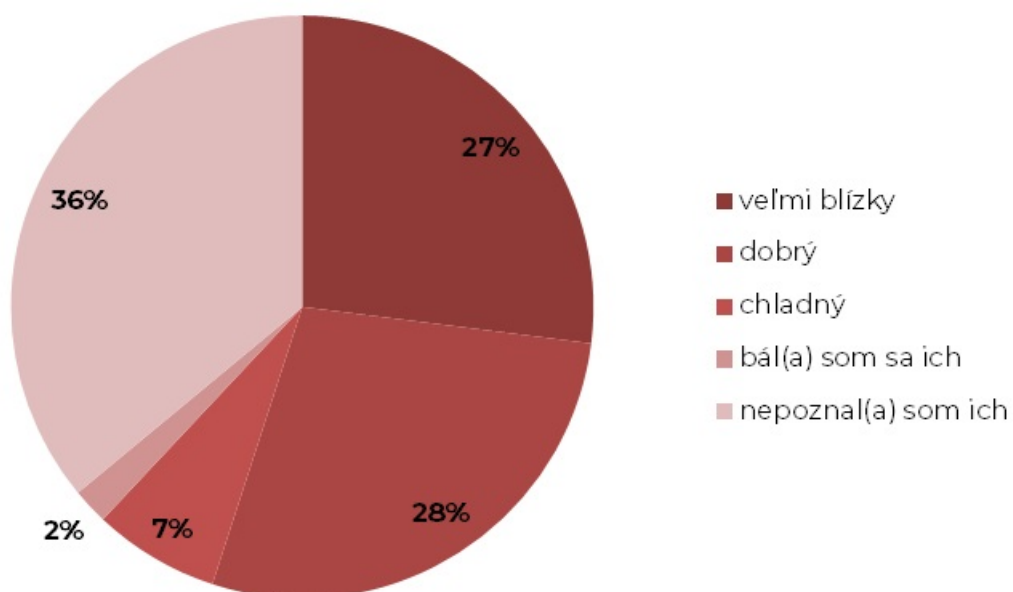
52 % respondentov uviedlo, že starých rodičov z otcovej strany nepoznali. Dobrý vzťah uviedlo 23 % respondentov a veľmi blízky vzťah 17 % respondentov. Chladný vzťah identifikovalo 7 % respondentov a 1 % opýtaných uviedlo, že sa starých rodičov z otcovej strany báli.

Sčasti odlišné odpovede sme zaznamenali pri otázke vzťahu so starými rodičmi z matkinej strany. 36 % respondentov uviedlo, že starých rodičov z matkinej strany nepoznali. Dobrý vzťah so starými rodičmi uviedlo 28 % respondentov a veľmi blízky vzťah uviedlo 27 % respondentov. Chladný vzťah identifikovalo 7 % respondentov a 2 % opýtaných uviedlo, že sa báli starých rodičov z matkinej strany.

Graf 50 / Vzťah so starými rodičmi z otcovej strany

Graf 51 / Vzťah so starými rodičmi z matkinej strany

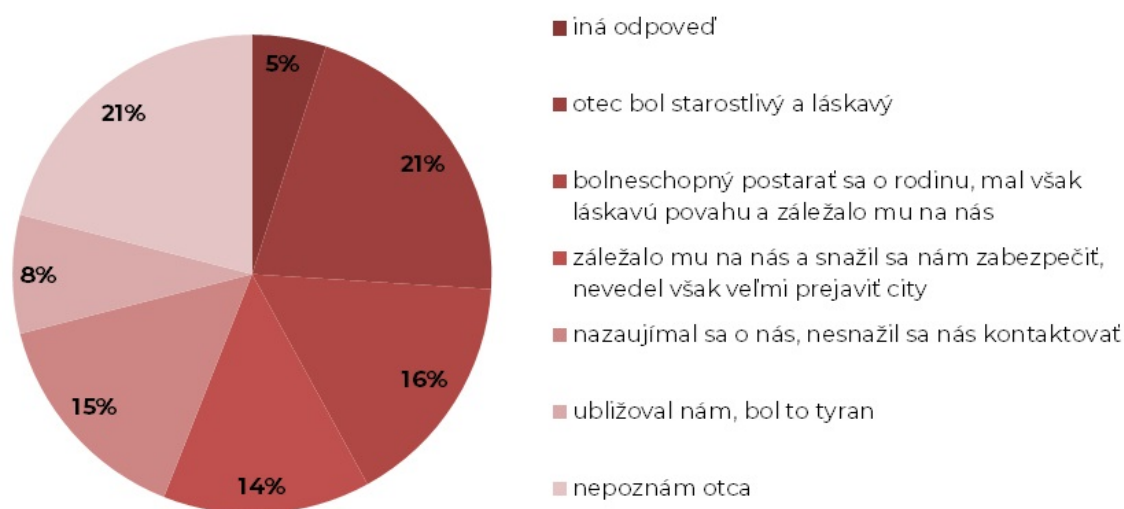

4.2.29 Vnímanie vzťahu otca

Zhodný počet respondentov uviedol 2 značne rozdielne vyjadrenia: 21 % respondentov uviedlo, že otec bol starostlivý a láskavý a ďalších 21 % respondentov uviedlo, že otca nepoznali. 6 % opýtaných uviedlo, že otec bol neschopný postarať sa o rodinu, mal však láskavú povahu a záležalo mu na nich. 15 % respondentov uviedlo, že otec sa

o nich nezaujímal a nesnažil sa s nimi kontaktovať a až 8 % uviedlo, že otec im ubližoval - bol tyran.

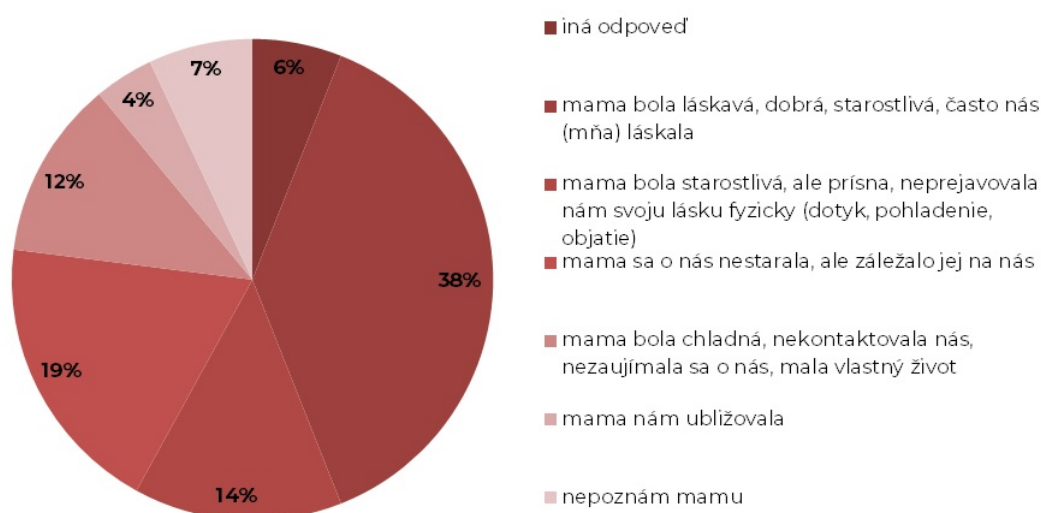
Graf 52 / Ako som vnímal vzťah otca k nám (ku mne)?

4.2.30 Vnímanie vzťahu matky

Matku ako láskavú, dobrú a starostlivú, ktorá dieťa často láskala vnímalo 38 % respondentov. Naopak, 19 % respondentov uviedlo, že mama sa o nich nestarala, ale záležalo jej na nich. Ďalších 14 % respondentov ju vnímalo ako starostlivú, ale prísnu, ktorá im neprejavovala lásku fyzicky (chýbal dotyk, pohladenie, objatie). 12 % opýtaných považovalo matku za chladnú, ktorá sa o nich nezaujímal, nekontaktovala ich, mala vlastný život. 7 % respondentov uviedlo, že matku nepozná; ďalších 6 % respondentov uviedlo inú odpoveď... a 4 % respondentov uviedli, že im mama ubližovala.

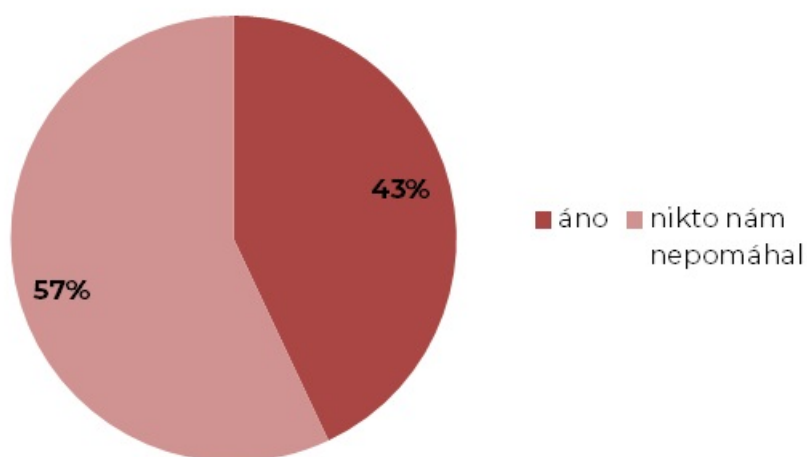
Graf 53 / Ako som vnímal vzťah matky k nám (ku mne)?

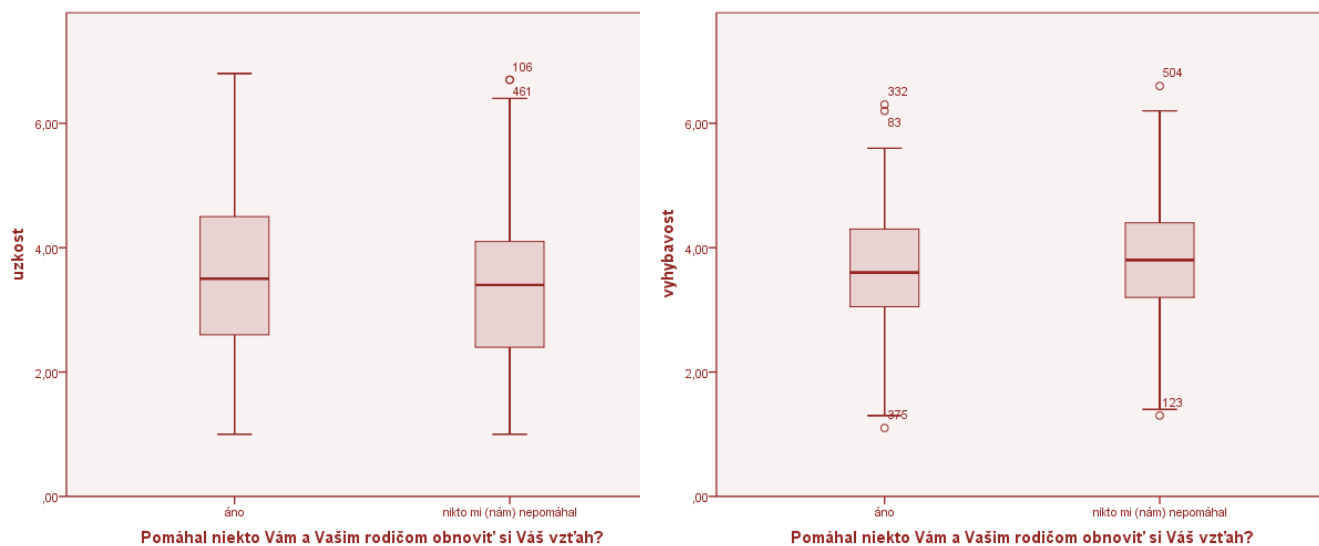
4.2.31 Pomoc pri obnove vzťahu

Na otázku, či pomáhal niekto respondentom a ich rodičom obnoviť si ich vzájomný vzťah, 57 % respondentov uviedlo odpoveď „nie“ a 43 % uviedlo odpoveď „áno“.

Graf 54 / Pomáhal niekto Vám a Vaším rodičom obnoviť si Váš vzťah?

Obr. 15 / Rozdiely podľa toho, či niekto pomáhal obnoviť vzťah k rodičom alebo nie

Tabulka 14

	Pomáhal niekto Vám a Vaším rodičom obnoviť si Váš vzťah?	N	Mean	Std. Deviation	sig.
uzkost	áno	212	3.5561	1.26585	,010
	nikto mi (nám) nepomáhal	282	3.2688	1.18872	
vyhybavost	áno	212	3.6557	,97985	,037
	nikto mi (nám) nepomáhal	282	3.8379	,93980	

Pri porovnávaní zaznamenaných hodnôt úzkosti a vyhýbavosti na základe odpovedí na vyššie položenú otázku sme dospeli k zisteniam, že sledované rozdiely možno považovať za štatisticky signifikantné – o 0,2873 bodu vyššia úzkosť ($M=3,5561$) sa prejavila u tých participantov, ktorým niekto pomáhal a o 0,1822 bodu vyššia vyhýbavosť ($M=3,8378$) u tých, ktorým nikto nepomáhal. Tento výsledok môžeme interpretovať z viacerých uhlov pohľadu. Príčinou úzkosti prežíanej u participantov, ktorým niekto v obnove vzťahu pomáhal môže spočívať v tom, že deti neboli na obnovu vzťahu k rodičom postupne pripravované, že pozitívny postoj k rodičom bol od nich požadovaný bez možnosti postupného prechádzania fázami straty a hnevu voči rodičom. Význam spracovania straty, resp. smútenia približuje autorka Küblerr – Ross (2015). U participantov, ktorí uviedli, že im v obnove vzťahu k rodičom nikto nepomáhal, bola identifikovaná vyhýbavosť v správaní. Takýto výsledok je ľahšie vysvetliteľný – môžeme usudzovať, že u participantov, ktorí neboli k obnove vzťahu s rodičmi vedení, sa môže prejavovať istá nedôvera, obavy a strach, ktoré môžu prameniť z obáv z odmietnutia či zo sklamania sa rodičom; taktiež z predstáv, ktoré si participant o rodičoch vytvorili a môžu prameniť aj z negatívnych skúseností s rodičmi. Zaujímavé by bolo získať podrobnejšie informácie z osobných rozhovorov s participantmi, ktorí by tak mohli upresniť svoje odpovede.

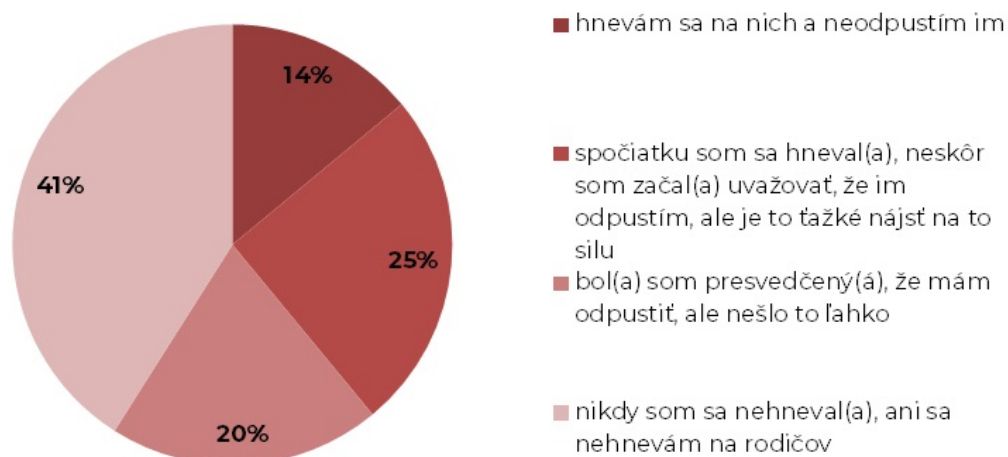
4.2.32 Odpustenie rodičom

Zaujímavým zistením výskumu je, že 41 % respondentov uviedlo, že sa nikdy nehnevali ani sa nehnevajú na svojich rodičov. Ďalších 25 % respondentov uviedlo, že sa spočiatku hnevali, neskôr však začali uvažovať nad odpustením, ale je pre nich ťažké nájsť na odpustenie silu. Iných 20 % respondentov uviedlo, že boli presvedčení, že majú odpustiť, ale nešlo im to ľahko. 14 % opýtaných uviedlo, že sa na rodičov hnevajú a neodpustia im.

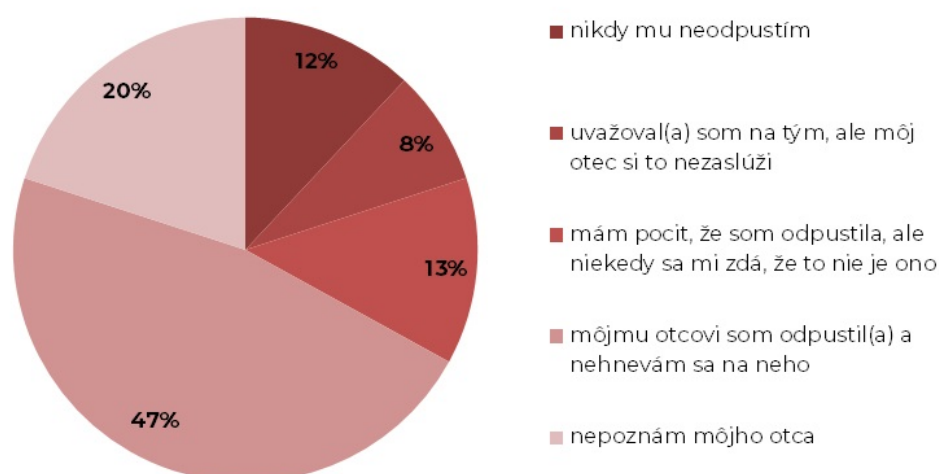
Konkrétne, v otázke odpustenia otcovi sa 47 % respondentov vyjadrilo, že mu odpustili a nehnevajú sa na neho. 20 % respondentov uviedlo, že svojho otca nepozná. Ďalších 13 % uviedlo, že majú pocit, že otcovi odpustili, ale niekedy sa im zdá, že „to nie je ono“. 12 % respondentov sa vyjadrilo, že otcovi nikdy neodpustí a 8 % respondentov uviedlo, že uvažovali nad odpustením, ale ich otec si odpustenie podľa ich vyjadrenia nezaslúži.

Z celkového počtu respondentov sa 58 % z nich vyjadrilo, že matke odpustili a nehnevajú sa na ňu. Ďalších 14 % uviedlo, že majú pocit, že matke odpustili, ale niekedy sa im zdá, že „to nie je ono“. 12 % respondentov sa vyjadrilo, že matke nikdy neodpustí a 9 % respondentov uviedlo, že uvažovali nad odpustením, ale ich matka si odpustenie podľa ich vyjadrenia nezaslúži. 7 % respondentov nepozná svoju matku.

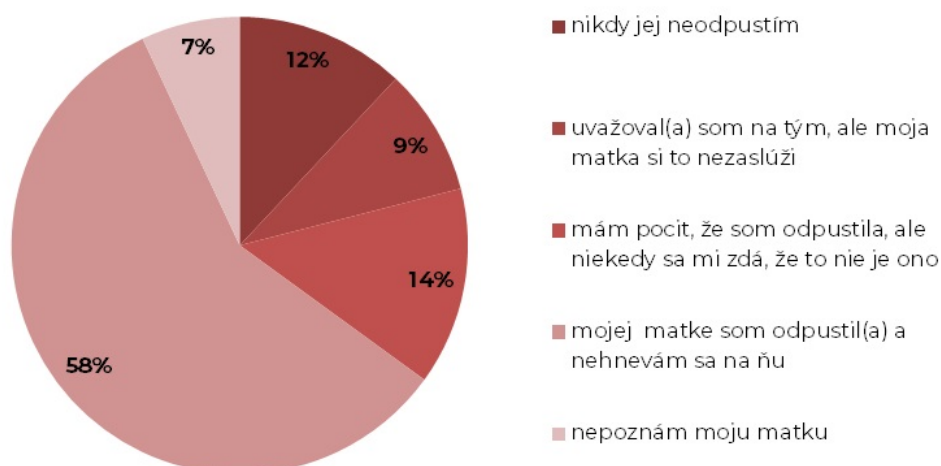
Graf 55 / Ako vnímate možnosť odpustenia vlastným rodičom?

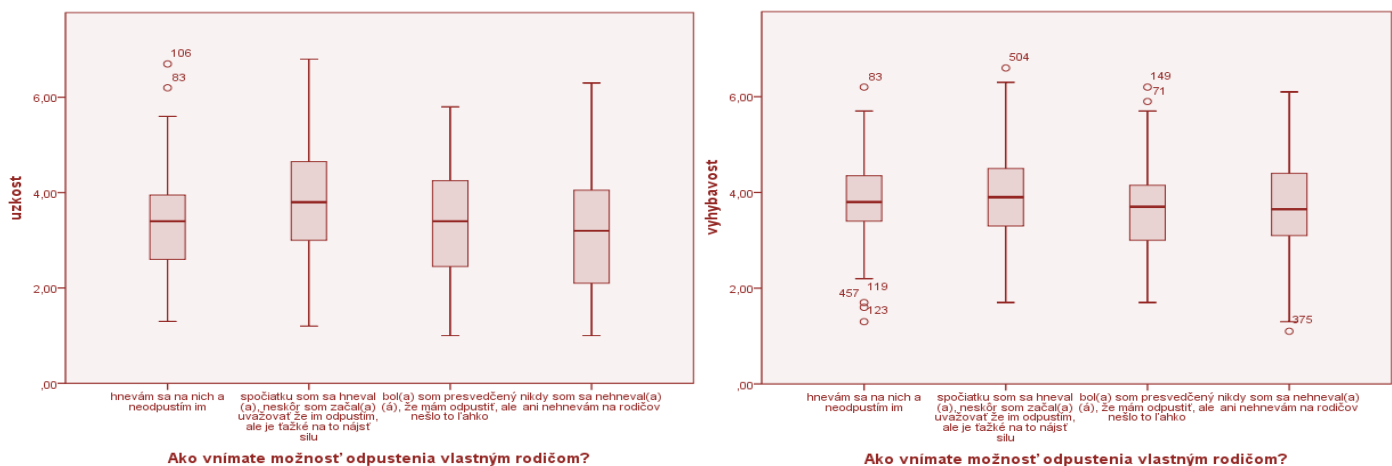
Graf 56 / Máte pocit, že ste odpustili Vášmu otcovi, že ste museli byť v detskom domove?

Graf 57 / Máte pocit, že ste odpustili Vašej matke, že ste museli byť v detskom domove?

Obr. 16 / Rozdiely podľa toho, ako dieťa vníma možnosť odpustenia rodičom

Tabuľka 15

		N	Mean	Std. Deviation	ANOVA	korelácia
úzkosť	hnevám sa na nich a neodpustím im	67	3.3955	1.13850	,000	-0.153
	spočiatku som sa hneval(a), neskôr som začal(a) uvažovať že im odpustím,	124	3.7992	1.26584		
	bol(a) som presvedčený(á), že mám odpustiť, ale nešlo to ľahko	99	3.4182	1.16526		
	nikdy som sa nehneval(a) ani nehnevám na rodičov	204	3.1309	1.20532		
	Total	494	3.3921	1.22942		
vyhybavosť	hnevám sa na nich a neodpustím im	67	3.7970	.90302	,158	-0.076
	spočiatku som sa hneval(a), neskôr som začal(a) uvažovať že im odpustím,	124	3.9169	.97411		
	bol(a) som presvedčený(á), že mám odpustiť, ale nešlo to ľahko	99	3.7020	.96214		
	nikdy som sa nehneval(a) ani nehnevám na rodičov	204	3.6799	.96426		
	Total	494	3.7597	.96046		

Ak porovnávame zaznamenané hodnoty úzkosti a vyhýbavosti na základe toho ako respondenti vnímajú možnosť odpustenia svojim rodičom, môžeme pozorovať, že najnižšie hodnoty úzkosti ($M=3,1309$) a tiež aj vyhýbavosti ($M=3,6799$) sledujeme u tých respondentov, ktorí uviedli, že sa nikdy nehnevali a ani sa nehnevajú na svojich rodičov. Naopak, najvyššie hodnoty úzkosti ($M=3,7992$ o 0,6683 bodu viac oproti minimu) a vyhýbavosti ($M=3,9169$ o 0,237 bodu viac oproti minimu) sme zaznamenali u tých respondentov, ktorí sa spočiatku hnevali, neskôr však začali uvažovať nad tým, že rodičom odpustia. Zaujímavé je zistenie, že v porovnaní s týmito najvyšším hodnotami, u respondentov, ktorí uviedli, že sa na rodičov hnevajú a nedopustia sledujeme relatívne nízke hodnoty úzkosti ($M=3,3955$ o 0,4037 bodu menej oproti maximu) a vyhýbavosti ($M=3,7970$ o 0,1199 bodu menej oproti maximu). Vyššie hodnoty úzkosti ($M=3,4182$) sme pozorovali taktiež u participantov, ktorí uviedli, že „boli presvedčení, že rodičom majú odpustiť, ale nešlo to ľahko“.

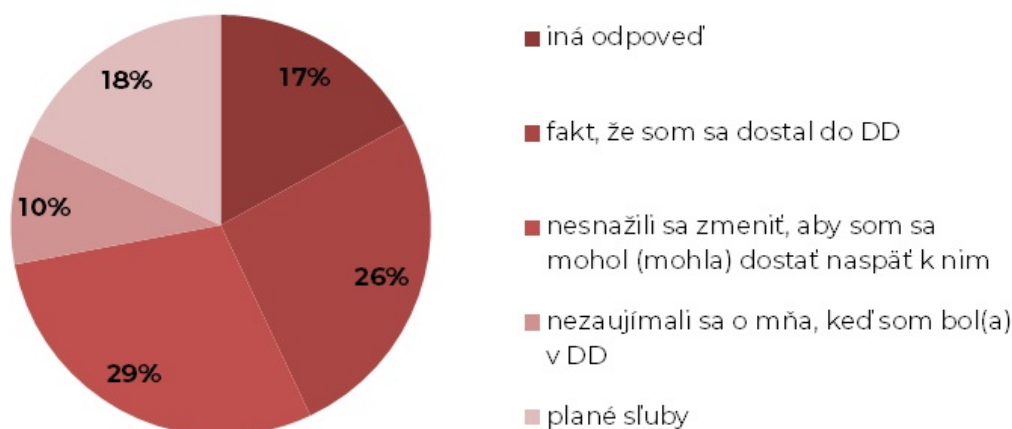
Ak na sledované rozdiely aplikujeme jednosmerný ANOVA test, môžeme konštatovať, že len v prípade úzkosti sú sledované rozdiely štatisticky významné ($p<0,001$), súčasne tiež môžeme sledovať zrejmy trend, podľa ktorého, čím sa deti menej hnevajú na rodičov a sú ochotné im odpustiť, tým nižšie hodnoty úzkosti u nich zaznamená-

vame (sila tohto korelačného vzťahu je však relatívne veľmi malá, Spearmanov $\rho = 0,153$, $p < 0,01$). Naopak, rozdiely vo vyhýbavosti na základe odpustenia nemožno považovať za štatisticky významné.

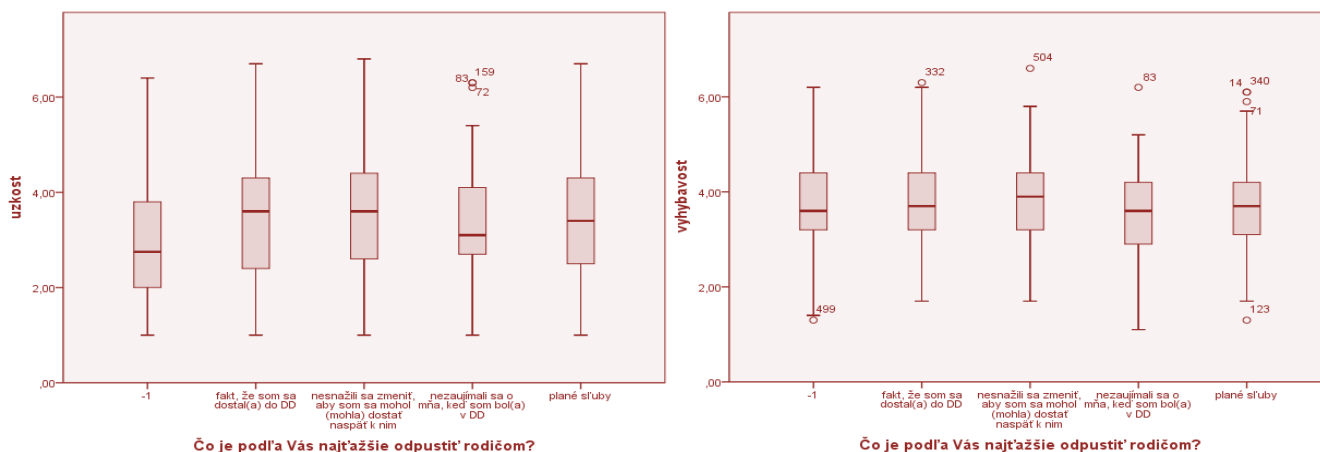
4.2.33 Čo je podľa Vás najťažšie odpustiť rodičom ?

Na danú otázku 29 % respondentov odpovedalo, že sa rodičia nesnažili zmeniť, aby sa mohli naspäť vrátiť k nim. Ďalších 26 % respondentov uviedlo, že najťažšie je odpustiť im, že sa dostali do detského domova. 18 % opýtaných považuje za najťažšie odpustiť plané sľuby a ďalších 10 % respondentov považuje za najťažšie odpustiť rodičom, že sa o nich nezaujímal, keď boli v detskom domove.

Graf 58 / Čo je podľa Vás najťažšie odpustiť rodičom?

Obr. 17 / Rozdiely podľa toho, čo dieťa vníma ako najťažšie pri odpustení rodičom

Tabuľka 16

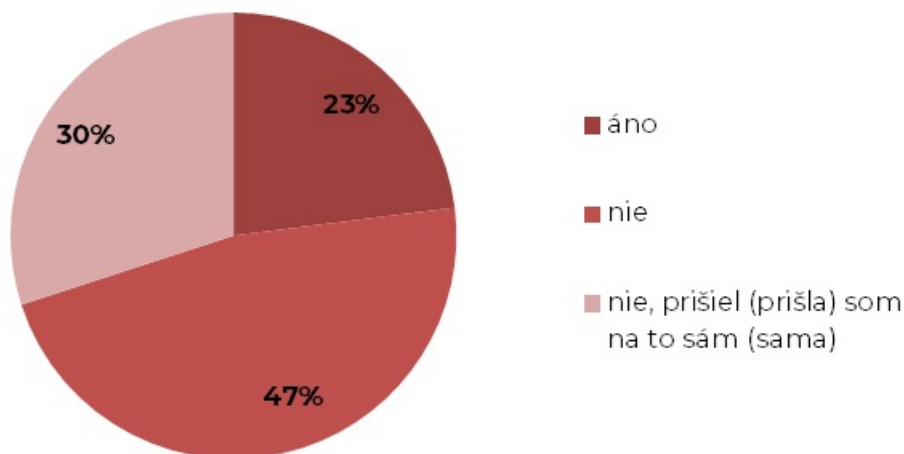
		N	Mean	Std. Deviation	ANOVA sig.
úzkosť	iná odpoveď	86	2.8756	1.14398	,001
	fakt, že som sa dostal(a) do DD	130	3.4869	1.26395	
	nesnažili sa zmeniť, aby som sa mohol(mohla) dostať naspäť k nim	142	3.5746	1.18922	
	nezaujímal sa o mňa, keď som bol(a) v DD	49	3.4939	1.25506	
	plané sľuby	87	3.4057	1.19810	
	Total	494	3.3921	1.22942	
vyhybavosť	iná odpoveď	86	3.6744	1.03959	,558
	fakt, že som sa dostal(a) do DD	130	3.8146	,93387	
	nesnažili sa zmeniť, aby som sa mohol(mohla) dostať naspäť k nim	142	3.8049	,91157	
	nezaujímal sa o mňa, keď som bol(a) v DD	49	3.5898	,97687	
	plané sľuby	87	3.7839	,99228	
	Total	494	3.7597	,96046	

Pri spracovaní odpovedí na vyššie položenú otázku sme obdobne ako pri predchádzajúcom obrázku zaznamenali štatisticky významný rozdiel medzi uvedenými skupinami participantov len v prípade rozdielov v zaznamenaných hodnotách úzkosti. Najvyššie hodnoty úzkosti sme sledovali u tých participantov, ktorí uviedli, že rodičia sa „nesnažili zmeniť, aby sa mohli dostať opäť k nim“ ($M=3,5746$). Prežívali voči rodičom pocit krivdy za to, že o nich „nezabojovali“ a nesnažili sa zmeniť ich rodinnú situáciu natoľko, aby sa deti mohli vrátiť späť do rodiny. Zvýšenú úzkosť pociťovali aj respondenti, ktorí uviedli, že bolo pre nich najťažšie odpustiť rodičom „fakt, že sa dostali do detského domova“ ($M=3,4869$) a tiež tí, ktorí uviedli odpoveď, že rodičia sa o nich nezaujímal, keď boli v DeD ($M=3,4939$) alebo ťažko vnímali plané sľuby rodičov ($M=3,4057$). Ak na sledované rozdiely aplikujeme jednosmerný ANOVA test, môžeme konštatovať, že sledované rozdiely sú štatisticky signifikantné ($p<0,001$). Určité rozdiely môžeme sledovať aj v prípade zaznamenaných hodnôt vyhýbavosti, tie však už nemožno považovať za štatisticky signifikantné). Najvyššie skóre vyhýbavosti sledujeme u tých, ktorí najťažšie vnímali fakt, že sa dostali do DeD ($M=3,8146$), za nimi podľa výšky skóre vyhýbavosti nasledujú tí, ktorí uviedli, že rodičia sa „nesnažili zmeniť, aby sa mohli dostať opäť k nim“ ($M=3,8049$) a potom tí, ktorí ťažko vnímali plané sľuby rodičov ($M=3,7839$).

4.2.34 Vedenie k odpusteniu

Len 23% respondentov uviedlo, že ich niekto cielene viedol k odpusteniu rodičom. Zaujímavé je, že 30% detí uviedlo, že rodičom odpustili bez toho, že by ich k tomu niekto smeroval.

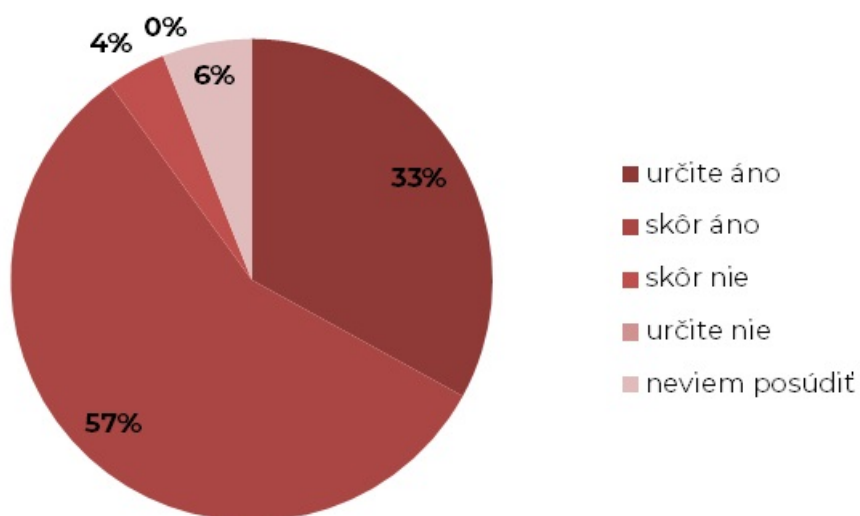
Graf 59 / Viedol Vás niekto cielene k odpusteniu rodičom ?

4.2.35 Vedomosti o význame vzťahovej väzby u dieťaťa

Na otázku, či majú respondenti dostatočné vedomosti o význame vzťahovej väzby u dieťaťa 57 % respondentov uviedlo odpoveď „skôr áno“. 33 % respondentov označilo odpoveď „určite áno“. Ďalšie 4 % respondentov uviedli odpoveď „skôr nie“ a 6 % respondentov uviedlo odpoveď „neviem posúdiť“.

Graf 60 / Máte dostatočné vedomosti o význame vzťahovej väzby u dieťaťa?

5. KLÚČOVÉ ZÁVERY VÝSKUMU

V teoretických východiskách sme popísali význam vzťahovej väzby pre zdravý vývin detí, ale aj pre partnerský a rodinný život dospelých. Poukázali sme na to, že potreba blízkych vzťahov je prirodzenou potrebou človeka. V analý-

ze sme sa zamerali na výsledky týkajúce sa potreby blízkych vzťahov u detí v centrách pre deti a rodiny. Nižšie ponúkame sumár kľúčových výsledkov našej analýzy.

Až 60% detí v centrách pre deti a rodiny má prejavy ustrašeného typu vzťahovej väzby (dezorganizovaný štýl pripútavacieho správania), 5% prejavuje bezpečný štýl, 25% odmietavý štýl a 10% úzkostný štýl pripútavacieho správania.

Podiel detí s prevažujúcimi prejavmi dezorganizovaného štýlu pripútania sa ukazuje veľmi vysoký a nad očakávania pracovníkov centier pre deti a rodiny. Môžeme uvažovať o skvalitnení postupov odborného tímu v oblasti diagnostiky vzťahovej väzby. Zároveň tento výsledok poukazuje najmä na potrebu riešiť situáciu detí v centrách naozaj promptne, systematicky a plánovito a vytvárať podmienky pre adekvátnu pomoc a uzdravovanie.

Je pravda, že väčšina detí už prichádza do prostredia centra so zažitou neistou

vzťahovou väzbou. Výzvou pre pracovníkov centra je teda, poskytnúť týmto deťom korektívnu skúsenosť – čo je úloha pre celý tím centra ale najmä pre vychovávateľov a profesionálnych náhradných rodičov, ktorí by priamo mali napĺňať potrebu blízkeho vzťahu dieťaťa. Pre deti, ktoré sú umiestňované v útľom veku do profesionálnych náhradných rodín, je reálne lepší predpoklad pre vytvorenie bezpečnej vzťahovej väzby ako v prostredí samostatne usporiadanej skupiny alebo špecializovanej skupiny.

Vyňatie dieťaťa z rodiny je traumou pre dieťa v akomkoľvek veku, bez ohľadu na príčinu, kvôli ktorej bolo vyňaté

Tento záver podporili aj výsledky fokusových skupín, kde viackrát odznelo, že deti, ktoré boli aspoň istý čas v rodine,

sú na tom emocionálne lepšie ako deti, ktoré sú od útleho veku v CDR.

Predpokladali sme, že u detí, ktoré boli vyňaté z rodiny v nižšom biologickom

veku, bude sa prejavovať výrazne väčšia miera úzkosti a vyhýbavosti, nakoľko bolo v ranom detstve odlúčené od rodičov a umiestnené do náhradnej starostlivosti. Z poznatkov vývinovej psychológie vieme, že do 3. roku života dieťaťa sa vytvárajú základy jeho osobnosti a tvorí sa vzťahová väzba medzi dieťaťom a jeho opatrovateľmi, spravidla rodičmi. Kvalita rodičovskej starostlivosti o dieťa a ich vzájomná interakcia ovplyvňuje, ako sa dieťa bude ďalej vyvíjať a v akej kvalite bude prežívať medziľudské vzťahy (Vágnerová, 2012). Dieťa objavuje svet okolo neho a určitým prístavom bezpečia a istoty sú pre neho práve rodičia. Ich prítomnosť a pohotovosť v napĺňaní potrieb dieťaťa umožňuje dieťaťu naučiť sa dôverovať svojim rodičom a učiť sa istým modelom ľudského správania sa (Nakonečný, 2009).

Naše zistenia vedú k zamysleniu, ako možno interpretovať naše výsledky, ktoré vypovedajú o skutočnosti, že deti bez ohľadu na vek v čase vyňatia z biologickej rodiny prežívajú v približne v rovnakej miere úzkosť a majú vyhýbavé správanie voči rodičom.

32,8% detí vo veku 13 – 22 rokov, ktoré sú v súčasnosti v Centrách pre deti a rodinu (pôvodne detské domovy), bolo vyňatých z biologickej rodiny aj z ekonomických dôvodov.

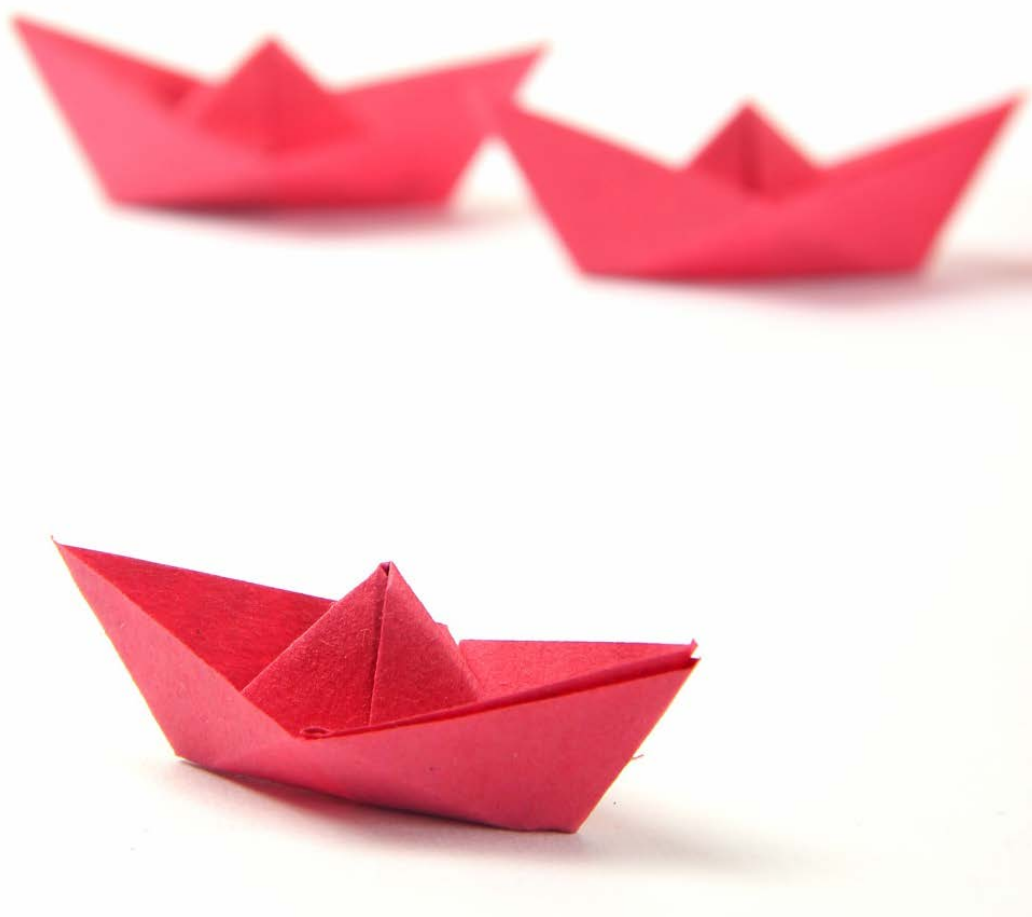
Tento výsledok len potvrdzuje zistenia viacerých výskumov (Ohrozená rodina) ale aj naše empirické skúse-

Analýza výsledkov výskumov a odborných prác viacerých autorov ukazuje, že práve téma odlúčenia od vzťahovej osoby sa javí ako jedna z podstatných pri výchove detí v náhradnej starostlivosti. Ako typ vzťahovej väzby dieťaťa, tak aj strata vzťahovej osoby a jej spracovanie, majú výrazný vplyv na psychický vývin dieťaťa a jeho prejavy. Zvlášť ohrozenou skupinou detí sú tak bez pochyby deti vyňaté zo svojej vlastnej rodiny a umiestňované do náhradnej starostlivosti. Veľa z nich nemalo v pôvodnej rodine vytvorenú bezpečnú vzťahovú väzbu z dôvodu slabých zručností rodičov. Aj napriek tomu odlúčenie od vzťahovej osoby dieťa vždy prežíva ako veľkú stratu. Najviac zastúpené pocity pri vyňatí boli smútok, túžba po rodičoch, opustenosť.

V prípade, že vzťahová osoba dieťaťa ho zároveň fyzicky a psychicky zanedbávala, týrala alebo zneužívala, býva dieťa vážne traumatizované a jeho psychický vývin je narušený. Starostlivosť a podpora takéhoto dieťaťa je veľkou výzvou pre vychovávateľov, profesionálnych náhradných rodičov ale aj pre celý odborný tím CDR.

nosti z každodennej praxe, kedy sa stretávame s čoraz väčšou chudobou, nezamestnanosťou, neadekvátne nízkymi príjmami rodín, a problé-

mami s bývaním. Pripomíname ust. 54 ods. 3 zákona o rodine³⁰ „*nie sú dôvodom na nariadenie ústavnej starostlivosti a teda na oddelenie dieťaťa od rodičov nedostatočné bytové pomery alebo majetkové pomery rodičov maloletého dieťaťa*“. Z uvedeného vyplýva, že dieťa by nemalo byť oddelené od svojej rodiny z dôvodu zlej ekonomickej situácie rodiny.

30Ust. § 54 os. 3 zákona o rodine znie :
„*Za vážne ohrozenie alebo vážne narušenie výchovy maloletého dieťaťa sa nepovažujú nedostatočné bytové pomery alebo majetkové pomery rodičov maloletého dieťaťa.*”

Čím častejšie bolo dieťa premiestňované medzi rôznymi zariadeniami ale aj v rámci samostatných skupín toho istého zariadenia, tým vyššie vykazuje skóre na oboch sledovaných škálach úzkostnosti aj vyhýbavosti.

Zvyšujúce sa skóre v oboch sledovaných škálach svedčí o prejavoch ustrašeného (dezorganizovaného) štýlu pripútania. Z hľadiska podpory bezpečného štýlu pripútania a celkovo zdra-

vého psychického vývinu je nevyhnutné veľmi citlivo zvažovať, či je každé premiestnenie dieťaťa nevyhnutné a v najlepšom záujme dieťaťa.

Pokiaľ nemá dieťa po vyňatí z rodiny možnosť udržiavať aspoň jeden dlhodobý, neprerušovaný, blízky vzťah s pravidelným a opakovaným kontaktom, zvyšuje sa u neho úzkosť i vyhýbavosť.

Len 74% účastníkov výskumu uviedlo, že po vyňatí z rodiny malo možnosť udržiavať aspoň jeden dlhodobý, neprerušovaný, blízky, pevný vzťah s pravidelne sa opakujúcim kontaktom. Až 44% detí nemá okrem blízkej rodiny kontakt s nikým mimo prostredia centra.

Ako sme spomínali, deti s vysokými skóre v oboch škálach prejavujú dezorganizovaný štýl pripútania, v rámci ktorého je zvýraznená aj nízka schopnosť adaptácie a zmeny. Aj relatívne slabý podnet môže u nich vyvolať chaos a dezorganizáciu. Pokiaľ majú deti možnosť utiekať sa v ťažkých chvíľach k blízkej osobe, môžu sa cítiť bezpečnejšie. Optimálnym riešením je, ak má dieťa možnosť udržiavať vzťahy so svojou rodinou. Rodina poskytuje dieťaťu

identitu, spolupatričnosť a stálosť – odpoveď na otázku Kto som? V čo verím? Nakolko patrí do tohto sveta? Rodinu si pritom nevyberáme a predsa určuje našu identitu. Pokiaľ má dieťa negatívnu predstavu o svojej rodine, zároveň si vytvára negatívny sebaobraz. V dôsledku negatívneho sebaobrazu sa môže pravdepodobnejšie utiekať k závislostiam a rôznym sociálno – patologickým javom. Ak chceme pomôcť dieťaťu posilniť jeho pozitívnu identitu, mali by sme pracovať aj s obrazom jeho rodiny a podporovať jeho vzťah s rodinou. Tým, že vyšleme dieťaťu signál, že jeho rodina je pre nás v poriadku, tak mu vyšleme zároveň signál, že je pre nás v poriadku ono samé.

Len 40% účastníkov výskumu malo pravidelný, neprerušný alebo znovuoobnovený kontakt s matkou, 26% s otcom a 46% so širšou rodinou.

Diskusie vo fokusových skupinách boli o „odstrihnutí“ dieťaťa od jeho patologickej rodiny a negatívnych vzorov správania, avšak v závere vždy odznelo, že by sme nemali brať deťom vzťahy s rodičmi, ak im nemôžeme dať iné, rovnako silné väzby. Dôležité je zamerať sa na podporu dieťaťa pri spracovaní jeho životnej histórie vrátane vzťahov s rodičmi, akceptovaní rodičov a odpustenie. Prospech sanácie biologických rodín detí s nariadenou ústavnou starostlivosťou potvrdzuje svojimi zisteniami aj Minarovičová (2015), ktorá uvádza výsledky sociálnej práce s rodinami detí v detských domovoch. Približuje priebeh sociálnej práce s rodinami prierezom deviatich rokov, v rámci ktorých sa podarilo viac ako polovicu vybraných rodín z celkového počtu 100

rodín sanovať do takej miery, že nad deťmi bola zrušená ústavná starostlivosť, resp. do detského domova nemuseli byť vyňaté.

Domnievame sa, že tieto výsledky poukazujú na primárnu potrebu detí mať ošetrený vzťah k svojim rodičom a spracovať fakt, že vyrastajú mimo vlastnej rodiny. Potrebujú taktiež nadobudnúť istotu, že na riešení ich situácie rodičia aj iní dospelí pracujú a je záujmom všetkých, aby mohli opäť vo svojej rodine vyrastať. Významnou pomocou v dosahovaní týchto cieľov je realizácia stretnutí rodinného kruhu či prípadové konferencie, ktoré vo svojich dielach bližšie približujú autori Mikloško a kol. (2014) Miklošková (2016), Gažiková (2016), Minarovičová (2015).

Najklúčovejšími osobami v živote detí sú ich súrodenci

Tento záver bol viacnásobne potvrdený aj v rámci fokusových skupín.

Deti a mladí ľudia v našom výskume za svoju najbližšiu osobu označovali: súrodenci v CDR (33,7%), súrodenci mimo CDR (23,6%), matka (21,9%), vychovávateľ (13,6%), otec (12,8%). Dlhodobý, neprerušný, pevný vzťah s pravidelne sa opakujúcim kontaktom aspoň

s jedným zo súrodencov malo 82% opýtaných.

Tento výsledok veľmi podporuje snahy o spoločné umiestňovanie a podporu súrodeneckých väzieb, ktoré boli vytvorené ešte pred vyňatím z rodiny a môžu dokonca kompenzovať neistú vzťahovú väzbu s rodičmi. Starší súrodenci totiž často v domácom prostredí pôsobia ako opatrovateľské osoby voči svo-

jím mladším súrodencom. Mladší súrodenec potrebuje prítomnosť toho staršieho ako bezpečného útočiska v novom prostredí. Na druhej strane snahu o odľahčenie (od opatrovateľských povinností) po umiestnení do centra starší súrodenec vníma často skôr ako ohrozenie než pomoc. Bolo by potrebné hlbšie analyzovať dôvody, pre ktoré bola až štvrtina detí umiestnená bez súrodenca, teda títo súrodenci boli od seba oddelení.

V mnohých prípadoch ostáva pre deti najbližšou osobou matka. Z tohto pohľadu je potrebné vzťah s matkou podporovať a snažiť sa čo najskorší ná-

vrat dieťaťa do jej starostlivosti. Výsledok, s akým deti označili za blízku osobu vychovávateľa je tiež z pohľadu praxe kľúčový a poskytuje podporu pre snahu o to, aby rodičovské úlohy v maximálnej miere dočasne nahrádzali práve vychovávatelia, pokiaľ nie je možné umiestniť dieťa do profesionálnej alebo náhradnej rodiny.

Veľmi dôležitý je aj výsledok, že až 7,5% účastníkov výskumu označuje za svoju najbližšiu osobu starú mamu, 4,2% tetu, 2,3% starého otca, 2,1% krstného rodiča a 1,3% strýka. Netreba preto zabúdať na posilňovanie a udržiavanie týchto dôležitých vzťahov pre dieťa.

Vnútorne prežívanie dieťaťa a následky traumy sú veľmi ťažko čitateľné aj pre odborníkov, čoho dôkazom je významný rozdiel medzi sebahodnotením detí a mladých ľudí v CDR a odhadom typu vzťahovej väzby u detí zamestnancami CDR

Pri porovnaní odpovedí dospelých a reálnych výsledkov u detí sa vyskytli výrazné rozdiely, čo sa týka štýlov väzobného správania detí. Najväčší rozdiel bol práve pri dezorganizovanej vzťahovej väzbe, kedy dospelí ju predpokladali u 11% detí, avšak reálne bola nameraná u 60% detí.

Výrazný skok pri bezpečnej vzťahovej väzbe bol na Západnom Slovensku, kedy dospelí ju predpokladali u 22% detí, avšak výsledky ukázali tento štýl väzobného správania u 2% detí. Takisto na Východnom Slovensku tento štýl väzobného správania predpokladali dospelí u 31% detí, ale výsledky ho ukázali pri 8% detí.

57% detí uviedlo, že im nikto nepomáhal pri obnove vzťahu s rodinou

V tomto prípade treba uviesť, že ide o subjektívny pocit dieťaťa a určite by si tento výsledok zaslúžil hlbšiu analýzu. Napriek tomu sa treba nad tým zamyslieť, nakoľko ozdravenie a podpora rodinných vzťahov má pre

dieťa kľúčový význam, o čom sme sa presvedčili aj v našom výskume. Najmenej týchto detí bolo na západe Slovenska (31,6%), najviac na východe (44,6%).

Až 46% detí prežíva, alebo niekedy prežívalo vinu za vyňatie z rodiny

Tento výsledok nás prekvapil a určite je veľkou výzvou pre celý odborný tím okolo dieťaťa pracovať s dieťaťom na

prekonaní týchto pocitov, ktoré majú negatívny dopad na ich fungovanie v dospelosti.

Polovica detí svojim rodičom odpustila, resp. takmer polovica detí sa na svojich rodičov nikdy nehnevala.

Tento výsledok je dôležitý, nakoľko hovorí o tom, že deti sú náchylné svojim rodičom odpustiť. Tiež sa ukázalo, že deti sú náchylnejšie odpustiť matke, je to pre nich prirodzenejšie, ale nezaujímam a neriešenie problémov odpúšťajú najťažšie. V prípade otca, sa deti viac hnevajú, ale pokiaľ sa so svojim otcom zmieria, resp. vzťah s ním si vnútorne usporiadajú má to na ich psychiku väčší dopad.

Ako uvádza Vadrna (2018, s.25), „významu odpustenia venuje náležitú pozornosť aj psychológia, ktorá považuje odpustenie za dôležitý prvok zdravého

psychického stavu človeka.“ Autori Cul-lough, E.-Pargament, K.-Thoresen, C. (2000) uvádzajú, že psychológia ako vedná disciplína prestala zvädzať pomyselný boj s náboženským presvedčením človeka a prestala vnímať odpustenie ako formu nejakého sentimentu. K zmene postoja odborníkov z oblasti psychológie prichádza v priebehu 20.storočia, ktoré možno považovať za jedno z najdrastickejších storočí v živote ľudstva.

Křivohlavý (2006, s.165) vo svojom diele predstavil výsledky výskumu autorov Emmonsa, Cheunga a Tehraniho (1998), ktorí venovali pozornosť zmys-

luplnosti ľudského života. U participantov svojho výskumu, ktorí boli v populácii náhodne vybraní, sa zaujímali, ktoré hodnoty považujú vo svojom živote za dôležité a ktoré korešpondujú s hodnotou a zmyslom ži-

vota. Participanti ako tretiu hodnotu v poradí uviedli odpustenie, ktoré dáva človeku nádej na nové pokračovanie života a je úzkou späté so zdravým psychickým životom človeka.

Len 43% účastníkov výskumu poznalo príčinu umiestnenia v zariadení NS pri vyňatí a len 48% účastníkov výskumu uviedlo, že im o dôvodoch vyňatia hovorili pravdu.

Opäť ide o výsledok, ktorý by potreboval hlbšiu analýzu. Napriek tomu a aj na základe našich empirických skúseností, dovoľíme si tvrdiť,

že často sa vyskytujú prípady, kedy dieťa nepozná príčinu svojho umiestnenia, čo môže byť úzko previazané s jeho následným pocitom viny za vyňatie.

Tretina detí ma stanovenú psychiatrickú diagnózu

Rovnako tak je takmer tretina detí v odbornej starostlivosti psychiatra pre ich prežívanie súvisiace aj s ich sociálnou situáciou. Z výsledkov nášho výskumu zároveň vyplýva, že väčšina týchto detí, má diagnózy súvisiace s reaktívnymi psychózami, resp. ide o posttraumatické stavy. Teda tieto diagnózy nie sú dedičné, vrodené, ale sú reakciou na ťažké životné situácie. Z týchto

zistení vyplýva pre odborníkov isté memento – je nevyhnutné deťom poskytovať psychologickú a psycho-terapeutickú starostlivosť; vytvoriť priestor pre verbalizovanie svojich pocitov - toho, čo prežívajú a čo ich trápi. Je tak tiež nevyhnutné hľadať zdroje pomoci v širšej či tútorskej rodine dieťaťa a podporovať všetky dostupné či potenciálne vzťahové väzby dieťaťa.

Skóre úzkosti aj vyhýbavosti sme zaznamenali vyššie u žien než u mužov

Tento záver môžeme konfrontovať s Minarovičovou (2009), ktorá skúmala mieru citovej frustrácie, resp. deprivácie u detí v detských domovoch

a v pestúnskych rodinách. Vo výskume použila Freyberghovu sebahodnotiacu škálu deprivácie. Svoje zistenia medzi skupinami detí porovnávala v súvislosti,

či deti mali kontakt so svojimi biologickými rodičmi alebo mali kontakt len ojedinelý, resp. žiadny. Vo výskume zistila, že deti, ktoré mali s rodičmi častý kontakt (vo frekvencii aspoň 2 stretnutia za 1 mesiac), vykazovali menšiu mieru citovej frustrácie ako deti, ktoré mali kontakt len ojedinelý (vo frekvencii 1 x za 2 mesiace ako aj deti, ktoré kontakt s rodičmi vôbec nemali. Autorka skúmala mieru citovej frustrácie, resp. deprivácie u detí aj z hľadiska ich pohlavia. Vyššiu mieru citovej frustrácie, resp. deprivácie vykazovali chlapci než dievčatá.

Zvládaniu psychickej záťaže sa venujú vo svojich dielach aj autori Gažíková a kol.(2019), ktorá poukazuje na zvládanie psychickej záťaže u mužov a žien pri výkone povolania profesionálneho rodiča. Mičková (2017) uvádza rozdiely

v stratégiách zvládania psychickej záťaže na základe rodových rozdielov. Uvádza zistenia Baumgartnera a Frankovského (1997), podľa ktorých sa „preferencia únikových stratégií a vyššia frekvencia orientácie k hľadaniu náhradného uspokojenia vyskytuje viac u žien ako u mužov. Ženy v porovnaní s mužmi častejšie rezignujú na problémy a muži sa výraznejšie zameriavajú na modifikáciu emocionálnej odpovede“ (In Mičková, 2017, s.48). Ženy sú viac empatickejšie a vnímavejšie ako muži, prežívajú životné situácie intenzívnejšie a reagujú na zmeny viac emocionálne. Výsledky nášho výskumu tieto tvrdenia taktiež potvrdzujú, nakoľko sú štatisticky významné a rozdiely podľa pohlavia sú zjavné.

11% detí má matku, nad ktorou bola v minulosti nariadená ústavná starostlivosť.

Najviac týchto detí je v Prešovskom kraji (19,2%) a v Bratislavskom kraji (17%). Najmenej ich je v Banskobystrickom kraji (3,6%). Tieto výsledky sú dôležité, ale zaslúžia si podrobnejšiu

analýzu. Výsledky nášho výskumu poukázali na to, že u detí, ktorých matka bola v ústavnej starostlivosti prevažovala úzkosť.

6. NÁVRHY A ODPORÚČANIA PRE ZLEPŠENIE PRAXE V OBLASTI NAPŔŇANIA PRÁVA DIEŤAŤA NA KONTAKT S RODINOU A NAPLNENIE POTREBY BLÍZKEJ OSOBY V PROSTREDÍ NÁHRADNEJ STAROSTLIVOSTI NA SLOVENSKU

6.1 Návrhy legislatívnych opatrení

V prechádzajúcej časti publikácie sme sa zamerali na analýzu aktuálneho stavu v oblasti napŕňania potreby blízkeho vzťahu u detí a mladých ľudí v centrách pre deti a rodiny. Hlavným cieľom výskumu a celej publikácie je odhalenie limitov a nedostatkov v tejto oblasti a navrhnutie vhodných opatrení pre zlepšenie stavu. Preto sme konfrontovali výsledky výskumu s analýzou aktuálnej legislatívnej situácie. Pri tejto kon-

frontácii sa ako problém ukázala najmä nedostatočná, resp. neefektívna praktická aplikácia platných právnych predpisov a medzinárodných záväzkov, ktorými je Slovenská republika viazaná. Preto formulované návrhy legislatívnych opatrení sú preto zamerané najmä na zlepšenie tohto stavu a tiež na preventívne činnosti, ktoré by smerovali k zníženiu potreby vynímať deti z ich pôvodných rodín.

1/ Zjednotenie kritérií pre vyňatie dieťaťa z rodiny a jeho umiestnenia do náhradnej starostlivosti

Z výsledkov výskumu vyplýva, že 32,8% detí vo veku 15 – 20 rokov, ktoré sú v súčasnosti v Centrách pre deti a rodinu (pôvodne detské domovy), bolo vyňatých z biologickej rodiny aj z ekonomických dôvodov. Ďalšími dôvodmi boli aj zdravotný stav rodičov, resp. ich nízky intelekt. Takéto dôvody vynímania detí sú priamo v rozpore s judikatúrou ESĽP a jeho ochranou biologickej rodiny, príslušným ustanovením Zákona o rodine ako aj s právom na ochranu súkromia a rodinného života.

Ako vyplýva zo správy Parlamentného zhromaždenia Rady Európy³¹ problematickým aspektom jednotlivých štátov môže byť skutočnosť, že v krajine neexistujú jednotné kritéria pre umiestnenie dieťaťa do náhradnej starostlivosti a pravidelné preskúmavanie rozhodnutí o odobratí dieťaťa rodičom, čo môže viesť k subjektívnym rozhodnutiam sociálnych pracovníkov.

31 Str.75

Za účelom zjednotenia kritérií pre vyňatie dieťaťa z rodiny navrhujeme **vytvorenie Komisie, ktorej úlohou bude stanoviť pravidlá procesu, presné a jednoznačné dôvody a metodiku procesu vynímania detí z pôvodných biologických rodín.**

Cieľom zriadenia tejto komisie je jasne stanoviť pravidlá procesu, presne vymedziť dôvody pre ktoré je možné dieťa z rodiny vyňať a vytvorenie metodiky pre proces vynímania detí z biologických rodín v zmysle čl. 9 Dohovoru o právach dieťaťa, judikatúry ESĽP a právnych predpisov SR tak, aby boli chránené pôvodné biologické rodiny a najlepší záujem dieťaťa v zmysle čl. 5 základných zásad Zákona o rodine. Komisia bude zabezpečovať kontrolu procesov vynímania detí z rodiny, posúdenie a metodické usmernenia vedenia sporných prípadov v agende SPODaSK tak, aby sa zabránilo nie nevyhnutným prípadom vyňatia detí z rodiny. Zároveň táto Komisia bude môcť zvážiť prax a skúsenosti napr. Českej republiky, ktorá priamo v zákone upravuje dočasnú oddelenie dieťaťa od rodiny na základe neodkladného

opatrenia na dobu maximálne 6 mesiacov, a tento pohľad zdôrazňuje vo svojej judikatúre aj Ústavný súd Českej republiky.

Preto by členmi tejto Komisie by mali byť zástupcovia a odborníci zo všetkých oblastí, ktoré sú zapojené do tohto procesu a to najmä :

- Ministerstvo spravodlivosti SR
- Asociácia rodinných sudcov
- Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny a Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny
- SPDDD – Úsmev ako dar (akreditované subjekty pôsobiace v oblasti výkonu opatrení SPODaSK)
- Liga ochrany detí
- Policajný zbor SR, resp. Netrestný úsek Prokuratúry

Zriadenie a pôsobenie tejto komisie napomôže nielen zvýšeniu ochrany práv detí a mladých ľudí, ale aj preventívne ochráni našu krajinu od potenciálnych sťažností dotknutých rodín a mladých ľudí, ktorých neadekvátne oddelenie detí od rodiny zasiahlo (poškodilo), cestou Európskeho súdu pre ľudské práva.

2/ Plnohodnotné zapojenie rodinných príslušníkov a iných blízkych osôb dieťaťa do riešenia situácie v rodine pred samotným vyňatím dieťaťa z rodiny

Z výsledkov výskumu vyplýva, že až v 40,5 % prípadov detí a mladých ľudí – účastníkov výskumu, bolo vyňatých z rodiny z dôvodu, že rodičia výchovu

a starostlivosť o svoje dieťa nedokázali zvládnuť bez adekvátnej podpory, pričom však existoval citový vzťah medzi rodičom a deťmi. Výsledok, že 31,2%

rodičov s vyňatím dieťaťa súhlasilo a len 9,3% rodičov s vyňatím dieťaťa nesúhlasilo, svedčí pre to, že rodičia si svoje ťažkosti a limity pre starostlivosť o dieťa uvedomuje no nedokážu ich sami vyriešiť.

V zmysle judikatúry ESĽP existuje pozitívny záväzok štátu vyvinúť primerané a dostatočné úsilie nato, aby rodinné vzťahy nemuseli byť prerušené a ťažkosti mohli byť preklenuté cielenou pomocou orgánov sociálnej starostlivosti - u nás orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Z praxe Holandska, Írska, Nového Zélandu, ale napokon aj Slovenska je zrejmé, že takouto cielenou pomocou môže byť zavedenie možnosti / povinnosti, aby pred vyňatím dieťaťa z rodiny bola rodina a iné blízke osoby dieťaťa zapojené do riešenia situácie formou Stretnutí rodinného kruhu, a to za účasti orgánu sociálnoprávnej ochrany detí, ale pod vedením nezávislého koordinátora/facilitátora SRK. Výsledkom cielene pripravovaného SRK je vytvorený plán podpory a pomoci rodine. Orgán sociálnoprávnej ochrany v tomto prípade bude kontrolovať a monitorovať proces plnenia plánu pomoci, ktorý pripravia osoby blízke dieťaťu (pod vedením nezávislého koordinátora), ktorých k vytvoreniu plánu vyhladal, zmotivoval a pripravil nezávislý koordinátor/facilitátor SRK..

Legislatívnym návrhom by sa do Zákona o rodine a Zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately za-

viedli základné podmienky na realizáciu Stretnutí rodinného kruhu nasledovne:

Definovanie pojmu

Stretnutie rodinného kruhu - proces prípravy, realizácie, monitorovania a hodnotenia *plánu podpory a pomoci*, ktorý pripravili rodičia, alebo osoba, ktorá sa osobne stará o dieťa, spolu s členmi rodiny, blízkymi osobami dieťaťa a ďalšími osobami, ktoré patria do sociálneho prostredia dieťaťa pod vedením nezávislého koordinátora v súčinnosti s orgánom sociálnoprávnej ochrany dieťaťa.

V rámci tohto procesu

- blízke osoby dieťaťa preberajú zodpovednosť za rozhodnutia týkajúce sa najlepšieho záujmu dieťaťa
- realizuje sa právo dieťaťa na prvoradé zohľadnenie jeho/jej najlepšieho záujmu, zachovanie jeho/jej identity, zachovanie rodinného prostredia a udržanie vzťahových väzieb
- plán podpory a pomoci sa vytvára svojpomocne a diskusiou, s využitím vlastných zdrojov blízkych osôb dieťaťa a v ich súčinnosti (partnerskej spolupráci)

Stupne procesu

A./ podnet na zorganizovanie SRK

B./ príprava SRK pod vedením koordinátora/facilitátorom

C./ trojfázové stretnutie vedené nezávislým koordinátorom/facilitátorom

1.- zabezpečovatelia sociálnej starostlivosti, (úrad, akreditovaný subjekt či iná inštitúcia) (ale aj poskytovateľ zdravotníckej starostlivosti, škola, lekár, samospráva,... poskytujú komplexné informácie o situácii v rodine a ohrozeniach pre dieťa a konzultácie (informácie) o možnostiach a zdrojoch podpory rodine

2.- dôverný čas pre rodinu a blízke osoby dieťaťa

3.- prezentácia a odsúhlasenie *plánu podpory a pomoci*

D./ realizácia *plánu podpory a pomoci rodine* a jeho monitorovanie

E./ hodnotiace stretnutie plnenia plánu

Plán podpory a pomoci

- je prijatý bezpodmienečne orgánom SPOD a je potvrdený všetkými blízkymi osobami dieťaťa
- ak. je plán podpory a pomoci rodine pre dieťa bezpečný a v súlade s právnymi požiadavkami vo vzťahu k dieťaťu a rodine a ak plán pomoci spĺňa minimálne požiadavky stanovené orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a je podpísaný všetkými zúčastnenými, stáva sa záväzným pre všetkých a je súčasťou súdneho spisu (aj spisu dieťaťa v agende SPOD)

Postavenie/úloha SPODaSK

- ponúkne rodinnú konferenciu vo všetkých prípadoch týkajúcich sa ohrozenia záujmu dieťaťa a/alebo jeho rodiny
- kontaktuje poskytovateľa SRK, ktorý zabezpečí koordinátora
- stanoví minimálne požiadavky plánu podpory a pomoci (identifikuje riziká a ohrozenia pre dieťa v aktuálnej situácii, silné a slabé stránky rodiny a blízkych osôb dieťaťa, môže požiadať, aby sa SRK venovala oblasti, ktorú považuje za kľúčovú/prínosnú pre dieťa
- v prípade potreby spolupracuje s rodinou a blízkymi osobami dieťaťa na plnení plánu pomoci, poskytuje pomoc a podporu v ňom dohodnutú
- vyhodnocuje dodržiavanie schváleného plánu pomoci na základe monitoringu zo strany osôb, určených v pláne pomoci
- zabezpečí, aby plán pomoci, prijatý na SRK, bol súčasťou spisu dieťaťa na SPOD a súdneho spisu dieťaťa
- v prípade ohrozenia dieťaťa môže na základe riadneho odôvodnenia zamietnuť plán pomoci

Postavenie a úloha koordinátora

Dve základné podmienky :

- nezávislosť od rozhodovacej právomoci (nemá moc rozhodovať, nie je zainteresovaný na konkrétnych výstupoch plánu (nie je poskytovateľom ponúkaných služieb, nie je profesionálne an-

gažovaný v živote dieťaťa alebo rodiny)

- akreditované vzdelávanie na výkon činností koordinátora a absolvovanie kontinuálneho vzdelávania a metodického vedenia/supervízie

akreditované vzdelávanie koordinátora rodinných konferencií /SRK

podmienky získania akreditácie:

- absolvovanie akreditovaného vzdelávania k výkonu SRK
- zápis do registra MPSVaR
- prehlbovanie ďalšieho vzdelávania, najmenej 2-krát ročne
- absolvovanie individuálnej a skupinovej supervízie najmenej 4 x ročne

nezávislosť koordinátora

- nie je zainteresovaný na výsledku plánu pomoci
- nezasahuje do obsahu plánu podpory a pomoci
- nie je zamestnancom ani spolupracovníkom žiadnej inštitúcie, ktoré má kompetencie rozhodnúť, nariadiť alebo poskytovať starostlivosť.

právomoci

- vyhľadáva, sietuje a pripravuje účastníkov SRK, zodpovedá za dôkladnú prípravu každého účastníka
- zodpovedá za proces prípravy a realizácie SRK
- vedie SRK a poskytne súkromný čas pre všetkých účastníkov SRK
- zvoláva a vedie hodnotiace stretnutie v stanovenom čase, zabezpečuje hodnotiaci proces plánu podpory a pomoci

Vízia do budúcnosti:

- vytvorenie registra koordinátorov SRK na MPSVR SR
- vytvorenie asociácie koordinátorov, ktorá posilňuje zručnosti a identitu koordinátorov SRK stráži kvalitu procesov v záujme dieťaťa – obdobne ako pri mediátoroch
- zabezpečenie kontinuálneho vzdelávacieho procesu v danej špecializácii a dostupného kontinuálneho metodického vedenia a podpory

3/ Rešpektovanie a podpora súrodeneckých väzieb

Napriek tomu, že ZoSPODaSK predpokladá oddelenie súrodencov v systéme SPOD a náhradnej starostlivosti iba vo výnimočných prípadoch, prax ukazuje,

že k ich oddeleniu dochádza pomerne často a to z rôzne závažných dôvodov.

Preto navrhujeme, aby sa ustanovenie § 30 ods. 6 ZoSPODaSK, podľa ktorého

môže orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately podať súdu návrh na umiestnenie súrodencov do rôznych zariadení na výkon rozhodnutia súdu len v prípade, ak to vyžaduje zdravotný stav dieťaťa na základe posudku lekára so špecializáciou v príslušnom špecializačnom odbore, psychológa alebo posudku o zdravotnom postihnutí vydaného podľa osobitného predpisu duplikoval aj v Zákone o rodine, a to v ust. § 54 ods. 5, podľa ktorého súd berie pri rozhodovaní o označení zariadenia, v ktorom bude ústavná starostlivosť o dieťa prebiehať, do úvahy potrebu zachovania súrodeneckých väzieb a citových väzieb s rodinou die-

ťaťa. Toto ustanovenie by sa malo rozšíriť v tom zmysle, že súd môže rozhodnúť o umiestnení súrodencov do rôznych zariadení iba vo výnimočných prípadoch, definovaných v ust. § 30 ods. 6 ZoSPODaSK. Zároveň by mala byť vypracovaná metodika pre ochranu súrodeneckých väzieb a prípadné oddeľovanie súrodencov aj v rámci jedného zariadenia (CDR) – profesionálne náhradné rodiny, samostatne usporiadané skupiny a pod. Rovnako tak by bolo vhodné legislatívne ukotviť povinnosť náhradných rodičov (pestúnov) podporovať súrodenecké väzby zvereného dieťaťa.

4/ Posilnenie postavenia starých rodičov v starostlivosti o dieťa

Oddelenie dieťaťa od rodičov je akceptovateľné len vo výnimočných situáciách a len v súlade so zákonom a na základe rozhodnutia súdu. Je potrebné uviesť, že ani jedno z citovaných ustanovení však nerieši situáciu, keď dieťa žije vo svojej biologickej rodine, no starostlivosť zabezpečujú jeho starí rodičia a nie rodičia dieťaťa.

V prípade, ak sa rodičia o dieťa nestarajú, buď preto, že nevedia, nemôžu alebo už nežijú, o dieťa sa často starajú starí rodičia dieťaťa. Tieto blízke osoby, ktoré nahrádzajú rodičov vo výchove detí, však majú v prípade posudzovania návrhu na vyňatie dieťaťa z rodiny, komplikované postavenie. Nie vždy je

ich rola biologického príbuzného plne akceptovaná ako rola blízkej opatrovateľskej osoby (rodiča). Predchádzaniu vyňatia dieťaťa zo starostlivosti starých rodičov sa potom neprikladá rovnaká váha ako vyňatiu zo starostlivosti rodičov, čo považujeme za nesprávny prístup.

Preto navrhujeme, aby sa kritéria, ktoré sa týkajú oddelenia dieťaťa od rodičov, týkali aj oddelenia dieťaťa od starých rodičov. V praxi by to znamenalo, že by súd mal skúmať, či sú splnené zákonné podmienky na vyňatie dieťaťa zo starostlivosti starých rodičov rovnako, ako to v súčasnosti skúma pri vyňatí dieťaťa zo starostlivosti rodičov.

5/ Špecializácia rodinných súdov

Súčasná prax potvrdzuje, že súdy sú dlhodobo preťažené agendou rôzneho typu a zamerania. Vzhľadom k tomu nie je možné, aby súdy dostatočne rýchlo konali a dostatočne dôkladne preverovali kroky vo veciach týkajúcich sa sociálnoprávnej ochrany detí a náhradnej starostlivosti, pokiaľ nejde o vyslovene akútne prípady. Je preto potrebné aby boli súdy na prácu

s rodinou špecializované, aby riešili len také množstvo sporov, resp. prípadov, kedy by mohli s rodinou intenzívne pracovať a dôkladne overovať všetky podmienky v rodine, ako využité možnosti podpory rodiny. Predpokladáme, že takáto špecializácia by výrazne prispela k skvalitneniu rozhodovania súdov v oblasti rodiny.

6.2 Návrhy pre prax v oblasti práce s ohrozenou rodinou

Z hľadiska legislatívneho ukotvenia systém SPODaSK plní vo vzťahu k dieťaťu dve hlavné úlohy:

- chráni ho pred rizikom a ubližovaním
- podporuje jeho trvalé rodinné väzby ako základ jeho zdravého vývinu

Pri plnení svojich úloh vychádza z overených poznatkov, že najvhodnejším prostredím pre napĺňanie vývinových potrieb (fyzických, rozumových, emocionálnych, sociálnych i morálnych) dieťaťa je rodina a blízky vzťah. Každé dieťa má právo žiť vo svojej rodine. Zároveň je to potrebou dieťaťa vyrastať vo svojej vlastnej rodine, ktorá mu dáva identitu a pocit spolupatričnosti a zabezpečuje dieťaťu kontinuitu (dáva mu vedomie minulosti ako aj perspektívu). Preto by úsilím všetkých odborníkov v oblasti SPODaSK malo byť zachovanie rodiny pre dieťa. Túto

úlohu orgán SPOD naplňuje skúmaním všetkých možností, aby dieťa mohlo zostať so svojou rodinou, pokiaľ je to len možné (predchádzať vyňatiu dieťaťa). Pokiaľ takéto riešenie nie je možné, má zodpovednosť napojiť dieťa na inú rodinu (náhradná rodinná starostlivosť) dočasne (len na nevyhnutne dlhú dobu) a snažiť sa znovuobnovenie rodiny (sanácia). V tomto kontexte je potrebné posilňovať kapacity (personálne, materiálne, finančné,...) pre prácu s rodinou s cieľom predchádzať vyňatiu dieťaťa alebo znovuzjednotiť rodinu po dočasnom vyňatí dieťaťa. Navrhované opatrenia sú zacielené na zmenu, resp. posilnenie vhodných postojov pracovníkov, zvyšovanie ich odbornosti, využívanie efektívnych postupov pri práci s rodinou v neposlednom rade na vhodnú materiálnu a finančnú podporu ohrozených rodín.

Podpora rodiny ako inštitúcie

Tak ako vo viacerých realizovaných výskumoch sa ukázalo, že dlhoročná absencia prevencie a včasnej intervencie vyústili do veľkého množstva rodín, ktoré sú zachytené už vo fáze multidysfunkcie a musia byť riešené v systéme SPODaSK. Po vyhodnotení situácie v rodine sa stretávame s tým, že ak by sa s rodinou začalo pracovať skôr, nemuselo by dôjsť k vyňatiu dieťaťa. Rodiny teda potrebujú regionálne dostupné podporné služby, ktoré dokážu ponúknuť diverzifikované formy podpory a pomoci a zabezpečiť pokrytie potrebných intervencií v rodinách v náročnej životnej situácii. Je potrebné vytvoriť flexibilný, pružný systém finančnej podpory rodinám, ktoré sa ocitnú v náročnej životnej situácii, aby deti nemuseli byť z rodiny vyňaté kvôli ekonomickým a bytovým pomerom. Zároveň je však dôležité rodičov posilňovať a učiť sociálnym a rodičovským zručnostiam. Je potrebné ich učiť „ryby chytať, nie im ich dávať“.

Intenzívne sieťovanie

Vhodným riešením je prepojenie (sieťovanie) a koordinovaná spolupráca všetkých organizácií zainteresovaných do práce s rodinami – oddelenie SPODaSK, centrá pre deti a rodiny (tímy pre ambulantnú a terénnu prácu s rodinou) a akreditované subjekty. Perspektívne by mohla byť užitočná ich špecializácia na konkrétne oblasti

problémov a kontinuálne vzdelávanie pracovníkov. Dôležitá je úloha koordinátora, ktorým by mal byť pracovník SPODaSK.

Využívanie efektívnych nástrojov pre prácu s rodinou - Stretnutia rodinného kruhu

Je potrebné vrátiť zodpovednosť späť rodičom a blízkej rodine, resp. širšej sociálnej sieti dieťaťa v súlade so zásadou subsidiarity. Práve Stretnutia rodinného kruhu umožňujú rodine zobrať život do vlastných rúk.

Konkrétna pomoc rodine v oblasti bývania

Špeciálny dôraz treba venovať bytovej politike štátu a samosprávy, ktorá je v niektorých prípadoch v pozadí ale v mnohých priamou príčinou (čo je v rozpore s príslušnou legislatívou) vyňatia a zároveň podmienkou návratu do svojich biologických rodín u veľkého množstva detí.

Využívanie terénnej sociálnej práce a ambulantných foriem opatrení SPODaSK v zmysle novely zákona č.305/2005 Z.z. o sociálno-právnej ochrane detí a sociálnej kuratele

Podstatou novely zákona bolo okrem iného vytvorenie podmienok pre rozvoj ambulantných a terénnych opatrení na odbornú prácu s deťmi a ich rodinami

zriadením nového druhu multifunkčného zariadenia – Centra pre deti a rodinu. Tieto dve formy pomoci, ambulantnú aj terénnu, je možné vhodne a účelne kombinovať a predchádzať

tak vyňatiu dieťaťa z rodiny, čo máva za následok stratu jeho blízkych a býva vždy výrazným zásahom do budúceho psychického vývinu dieťaťa.

6.3 Návrhy pre prax v oblasti náhradnej starostlivosti o deti

Keď je zotrvanie dieťaťa v jeho vlastnej rodine aktuálne ohrozujúce, dieťa je potrebné na nevyhnutne dlhú dobu vyňať a náhradná rodinná starostlivosť (náhradná osobná starostlivosť, pestúnska starostlivosť) je prostriedok pre naplnenie potrieb detí a ich ochrany pred rizikom a ubližovaním, a mala by mať prednosť pred umiestnením dieťaťa do ústavnej starostlivosti. V praxi však často nie je možné umiestniť dieťa do náhradnej rodiny a je umiestnené

do zariadenia – centra pre deti a rodiny a pod. Ústavná starostlivosť má v porovnaní s náhradnou rodinnou starostlivosťou viacero nevýhod. Vyššie uvádzané kľúčové výsledky výskumu potvrdzujú potrebu zmien aj v praxi výkonu náhradnej starostlivosti. V nadväznosti na tieto výsledky sme formulovali tieto návrhy na zmenu či zlepšenie v prístupe k náhradnej ústavnej starostlivosti.

1/ Intenzívnejšia podpora rodinných a iných blízkych vzťahov detí v podmienkach náhradnej starostlivosti

Umiestnenie dieťaťa do náhradnej starostlivosti v žiadnom prípade nesmie znamenať prerušenie vzťahov dieťaťa s jeho blízkymi osobami, rovnako tak s biologickou rodinou ako aj s tými, ktorí nie sú priamo jeho pokrvnými príbuznými. ***Dieťa umiestnené do náhradnej starostlivosti má legitímne právo na pokračovanie a udržiavanie vzťahov so svojím prirodzeným sociálnym prostredím.*** Viaceré odborné diskusie, či výskumy poukazujú na potrebu a význam kontaktov detí s ich

biologickou rodinou. Výsledky nášho výskumu tiež ukázali, že táto oblasť je stále veľkou výzvou pre všetky zainteresované subjekty, napriek tomu, že súčasná legislatíva, konkrétne zákon o SPODaSK, ponúka v tejto oblasti oveľa širšie možnosti, než sú využívané v praxi.

Preto jeden z prvých návrhov pre prax je odporúčanie zintenzívniť podporu blízkych vzťahov dieťaťa. Najmä kontakt s rodinou dieťaťa a posilňovanie vzťahov s blízkymi osobami od prvého

dňa pobytu dieťaťa v zariadení, považujeme za efektívny spôsob pomoci emocionálne zraneným deťom. Stáva sa, že rodičia alebo iné blízke osoby po umiestnení dieťaťa do náhradnej starostlivosti, kontakt s dieťaťom sami nevyhľadávajú a to z rôznych dôvodov. Môže ísť aj o nezáujem (ako to býva často interpretované), ale väčšinou je dôvodom obava z odmietnutia alebo kritiky, alebo neschopnosť niest zodpovednosť, či nevedomosť alebo nedostatok prostriedkov a možností (finančných, časových, ...). Pokiaľ sa rodičia, či iné blízke osoby z rôznych dôvodov s dieťaťom po jeho vyňatí z rodiny nekontaktujú sami, je spoločným záujmom všetkých zainteresovaných od-

borníkov, aby rodičov, resp. iné blízke osoby dieťaťa cielene vyhľadávali, motivovali a sprevádzali v kontaktovaní sa s dieťaťom.

Dlhodobu sa stretávame v praxi s podceňovaním **významu otca v živote detí** v náhradnej starostlivosti a to najmä v prípadoch, kedy otec nie je uvedený v rodnom liste dieťaťa alebo ak nežil v spoločnej domácnosti s matkou a dieťaťom pred vyňatím dieťaťa. Jeho rola v živote dieťaťa je však rovnako dôležitá ako rola matky. Preto odporúčame vyhľadávať a zapájať otca, resp. obnovovať (sanovať) vzťah dieťaťa s otcom (aj formálne – uznanie otcovstva).

2/ Zabezpečiť dieťaťu ozdravujúce vzťahy bezpodmienečného pripútania – aspoň jeden bezpečný vzťah

Zdravé a bezpečné vzťahy sú kľúčové pre zdravý vývin dieťaťa. Z tohto dôvodu je potrebné aby systém SPOD podporoval a napájal deti na bezpečné, dlhodobé, výživné vzťahy. Čo i len jeden takýto vzťah môže byť pre dané dieťa záchranou v budúcnosti. Môže ísť o vzťah v rámci jeho biologickej rodiny, resp. v rámci jeho prirodzeného rodinného prostredia, ale aj v prípade absencie takýchto prirodzených väzieb existujú možnosti v rámci vzdialenejšej sociálnej siete dieťaťa – spolužiaci a ich rodičia, kamaráti a vedúci z krúžkov, ľudia z obce, farnosti, rôznych spoločenstiev, dobrovoľnícki aktivisti občianskych združení a pod.

Je dôležité, aby dieťa malo s kým zdieľať radosti aj starosti svojho života. Aby malo osobu, s ktorou môže naberať pozitívne zážitky a skúsenosti, s ktorou má vytvorené rôzne rituály, s ktorou môže sláviť oslavy a drobné víťazstvá. Dieťa potrebuje vzťah s osobou, ktorá mu prejavuje skutočný záujem a má ho naozaj úprimne rada. Je preto veľkou výzvou pre celý systém SPOD tejto požiadavke prispôbiť svoje postupy práce. Konkrétne odporúčame plánovať budovanie a podporu aspoň jedného takéhoto vzťahu, využívať prácu s ekomapou (vyhľadávanie existujúcich vzťahov), budovanie nových vzťahov prostredníctvom sociálnej siete dieťaťa

(škola, krúžky, obec,...) alebo špeciálnych projektov (Anjelský program, program Buddy...). Odporúčame za-

viest povinnosť uvádzať takýto blízky vzťah v rámci **Individuálneho plánu rozvoj osobnosti dieťaťa**.

3/ Vytvárať deťom podmienky na absolvovanie odbornej psychoterapie

V rámci náhradnej starostlivosti sa stretávame s deťmi, ktoré sú zranené vo vzťahu – od najbližších ľudí si zažili v rôznej miere a podobe zanedbávanie, týranie, či zneužívanie. Viacerí odborníci potvrdzujú, že nespracované zranenia a traumy detí sú bolestivé pre deti samotné, ale tiež vedú k transgeneračnému prenosu negatívnych zážitkov – deti už ako rodičia nevedia riešiť výchovné situácie a starostlivosť o svoje deti inak, než zažili ony samé. Preto deti potrebujú intenzívnu a cielenú pomoc pri spracovaní ťažkých zážitkov a zranení vo vzťahoch a získať korektívnu skúsenosť v bezpečnom vzťahu. Istý terapeutický rozmer v sebe obsahuje aj rola vychovávateľa, resp. profesionálneho náhradného rodiča. Práve na ňom spočíva základná pomoc dieťaťu pri spracovaní traumy z odlúčenia, pri prekonávaní procesu smútenia, hojenie zranených emócií, posilňovanie pocitu vlastnej sebahodnoty a mnoho iných dôležitých úloh, bez ktorých fungovanie dieťaťa v dospelosti môže byť problémom (hovoríme o akomsi „terapeutickom“ rodičovstve). Často sú však zranenia detí natolko vážne, že nestačí

len blízky a bezpečný vzťah, ale dieťa potrebuje odbornú psychoterapeutickú pomoc. V systéme SPOD je potrebné vytvoriť priestor na to, aby bola pre deti takáto pomoc dostupná. Riešenie vidíme vo vytvorení podmienok pre poskytovanie interných (ideálne) alebo externých psychoterapeutických služieb v jednotlivých zariadeniach ale aj v systéme náhradnej starostlivosti všeobecne. Vhodné je vytvoriť sieť dostupných špecializovaných psychoterapeutov skúsených a odborne pripravených na psychoterapiu v kontexte náhradnej starostlivosti. Tu vyvstáva otázka dostatočného počtu psychoterapeutov na regionálnej úrovni, ako aj financovania týchto služieb. Ďalšou možnosťou je **legislatívne (zákon o psychologickkej činnosti, Slovenská komora psychológov) zadefinovanie psychoterapie ako úlohy interného psychológa v zariadení**, zabezpečenie adekvátneho terapeutického vzdelania psychológov, ako aj podmienok pre terapeutickú prácu (rešpekt pre etiku psychológa, nevyhnutné priestorové a materiálne zabezpečenie psychoterapie v zariadení).

4/ Viest' deti k odpusteniu svojim rodičom - k vyrovnaniu vzťahov z minulosti

Mnohé deti a mladí ľudia po vyňatí z rodiny prežívajú rôzne pocity. Z výskumu vyplýva, že sa môžu hnevať na rodičov a viniť ich za svoju situáciu (život v zariadení). Vyrovnáť sa s minulosťou a oslobodiť sa od chýb rodičov v praxi znamená odpustiť im. Rozhodnutie odpustiť je kľúčové, pre ďalší život dieťaťa. Výsledky výskumu potvrdzujú aj naše dlhodobé empirické skúsenosti, ktoré poukazujú na to, že deti, ktoré sa so svojou život-

nou situáciou vyrovnali, prijali ju, na svojich blízkych sa nehnevajú, dokážu v dospelosti lepšie fungovať v medziľudských vzťahoch, v rámci ktorých sa môžu cítiť prijaté a milované. Pri tomto rozhodnutí však mnoho detí potrebuje pomoc a sprevádzanie. Sprevádzajúcim by mal byť blízky človek dieťaťa, prípadne psychológ a ***pri plánovaní je potrebné myslieť aj na túto oblasť prežívania dieťaťa.***

5/ Vytvorenie konkrétnej odbornej metodiky na posilňovanie bezpečnej vzťahovej väzby detí v náhradnej starostlivosti - vzdelávanie a profesionálny rozvoj pracovníkov v systéme SPOD

Toto odporúčanie je výzvou pre ústredie PSVaR ako metodický orgán pracovníkov v systéme SPODaSK. Navrhujeme vytvorenie pracovnej skupiny, ktorá by sa venovala problematike vzťahovej väzby v náhradnej starostlivosti a vytvorila by metodickú príručku,

prípadne odborné vzdelávanie, využijúce poznatky z relevantných teórií i praktických prístupov (DDP terapia, škola terapeutického rodičovstva, filiálna terapia, ...)

6.4 Návrhy pre pracovníkov CDR

Zvlášť odporúčania a návrhy sa týkajú zamestnancov centier pre deti a rodiny – **odborný tím, pedagogických zamestnancov a profesionálnych náhradných rodičov.**

Za účelom podpory bezpečnej vzťahovej väzby umiestneného dieťaťa by mal **odborný tím CDR** v spolupráci

s ostatnými zainteresovanými subjektmi realizovať tieto úlohy:

- Ozdravovať a podporovať rodinné vzťahy dieťaťa (aktívny prístup k sanácii rodiny)
- Zabezpečiť stabilné výchovné prostredie pre dieťa (vyhnúť sa premiestňovaniu dieťaťa)

- Rešpektovať existujúce vzťahy dieťaťa - spoločné umiestnenie súrodencov
- Rozšíriť vzdelanie psychológov CDR v oblasti diagnostiky a terapie vzťahovej väzby
- Realizovať alebo zabezpečiť odbornú pomoc pri uzdravovaní vzťahovej väzby (terapia vzťahovej väzby, napr. DDP).
- Vytvárať podmienky pre prednostné umiestnenie dieťaťa do náhradného rodinného prostredia (PNR, NRS) – jedna (stabilná) vzťahová osoba
- Cielene budovať a podporovať bezpečné vzťahy pre dieťa (aspoň jeden bezpečný trvalý vzťah) s vychovávateľom, profesionálnym náhradným rodičom, blízkym človekom mimo CDR
- Motivovať a poskytovať podporu vychovávateľom a profesionálnym náhradným rodičom pri budovaní vzťahu s dieťaťom a jeho bezpečnej výchove
- Hodnotiť kvalitu práce zamestnancov aj s ohľadom úroveň ich akceptujúceho postoja k dieťaťu (riaditeľ by hodnotil a odmeňoval zamestnancov aj v oblasti jeho postoja k deťom)

Pre „náhradné opatrovateľské osoby“ – **vychovávateľov a profesionálnych náhradných rodičov** v praxi vyplývajú viaceré náročné úlohy:

Posilňovať pozitívne naladenie a správny uzdravujúci **postoj k dieťaťu: Mám ťa rád a Som tu pre teba**. Toto je možné naplniť prostredníctvom:

- sebamotivácie vychovávateľa / profesionálneho náhradného rodiča, rozvoja svojej empatie a snahou o vcítenie sa do prežívania dieťaťa,
- zladenia temperamentu, zručností a schopností vychovávateľa / profesionálneho náhradného rodiča s potrebami konkrétneho dieťaťa (pri určovaní sprevádzajúceho vychovávateľa, či výbere profesionálnej náhradnej rodiny pre dieťa),
- poznania vlastného štýlu pripútania a prípadných limitov z neho vyplývajúcich (psychológ CDR by zabezpečil pre vychovávateľov a profesionálnych náhradných rodičov diagnostiku štýlu pripútania)
- neustáleho vzdelávania sa a supervízie (platenej zamestnávateľom),

Rozvíjať potrebné **zručnosti** – zabezpečené zamestnávateľom a odborným tímom alebo z vlastnej iniciatívy zamestnanca:

- Poznať históriu a traumy dieťaťa
- Mať poznatky o vzťahovej väzbe a vplyve traumy na vývin mozgu dieťaťa
- Poznať silné stránky dieťaťa
- Pochopiť príčiny správania dieťaťa
- Ovládať stratégie na zvládanie agresivity a porušovania pravidiel
- Trpezlivosť
- Vedieť komunikovať prijatie (akceptáciu) dieťaťa
- Mať realistické očakávania a stanovovať reálne výchovné ciele

- Venovať dostatok **času individuálnej práci** s dieťaťom.
- Priestor a chuť na spoločné úlohy a spoločné trávenie času – vrátane zábavy
- Plánovanie v každej oblasti výchovy - nemennosť, predvídateľnosť, dôslednosť
- Individuálne plánovanie rozvoja osobnosti dieťaťa – spoločne s dieťaťom

Návrhy, ako môže odborný tím v CDR podporiť vzťahy dieťaťa s jeho rodinou a jeho pozitívnu sebahodnotu:

- Prejavovať úctu k rodine a väzbám dieťaťa
- Posilňovať rodinné väzby dieťaťa prostredníctvom plánovania návštev, zabezpečiť neprerušovaný, blízky a pravidelne sa opakujúci kontakt
- Zahrnúť rodičov a iných blízkych osôb do starostlivosti o dieťa a plánovania (Stretnutie rodinného kruhu, rodinné konferencie)
- Podporiť dieťa v spracovaní situácie jeho rodiny
- Pomáhať rodine pri „ozdravení“ vzťahov a rozvoji rodičovských zručností (rodinné poradenstvo, dyadiacká terapia, DDP, terénna práca, ...)
- Viest' deti k odpusteniu svojim rodičom - k vyrovnaní vzťahov z minulosti

Návrhy, ako môže vychovávateľ a profesionálny náhradný rodič podporiť vzťahy dieťaťa s jeho rodinou a jeho pozitívnu sebahodnotu:

- Intenzívny kontakt (fyzický a zrakový) s dieťaťom
- Neustály prejav bezpodmienečnej lásky a prijatia
- Ochrana a obhajoba dieťaťa v každej situácii
- Viest' posilňujúci rozhovor s dieťaťom – o príčinách krízy v rodine a príčinách umiestnenia dieťaťa do CDR
- Posilňovanie rodinných väzieb – plánovanie návštev, využívanie genogramu, ekomapy, Knihy života
- Zahrnutie rodičov a iných príbuzných do každodennej starostlivosti a plánovania

Odporúčania pre prax vychovávateľov a profesionálnych náhradných rodičov

Dieťa v náhradnej starostlivosti potrebuje pomoc a podporu. Aj keby malo byť umiestnené v náhradnej starostlivosti len krátky čas, je potrebné, aby mu nová opatrovateľská osoba (vychovávateľ alebo profesionálny náhradný rodič) poskytol dostatočnú podporu pri spracovávaní straty.

Úlohy, ktoré by mala táto osoba napíňať sú:

- pomôcť dieťaťu, aby sa cítilo bezpečne, a aby cítilo, že je oň postarané,
- povzbudiť dieťa k prejavu svojich pocitov,
- pomôcť dieťaťu presunúť sa z jedného štádia smútenia do druhého, t.j., zo šoku alebo popierania do hnevu,

- naučiť dieťa primeraným spôsobom vyjadrovať svoje pocity,
- poskytovať dieťaťu informácie primeraným spôsobom - pomôcť dieťaťu pochopiť, čo sa stalo jeho rodine,
- sprevádzať dieťa v procese odpustenia,
- rešpektovať individuálne tempo dieťaťa – mať trpezlivosť,
- umožniť kontakt s blízkou osobou.

Odporúčania pre prax odborného tímu CDR:

- podporovať vychovávateľa resp. profesionálneho náhradného rodiča pri pomoci dieťaťu,
- poskytovať dieťaťu pravidelné informácie primeraným spôsobom - pomôcť dieťaťu pochopiť,

bom - pomôcť dieťaťu pochopiť, čo sa stalo jeho rodine a čo sa bude diať,

- poskytovať odbornú starostlivosť dieťaťu v súvislosti s procesom smútenia (diagnostika, poradenstvo),
- zabezpečiť terapeutickú pomoc dieťaťu v prípade potreby,
- podporovať kontakty dieťaťa s rodinou a podporovať rodičov pri komunikácii s dieťaťom,
- s ohľadom na vek a emocionálnu vyspelosť dieťaťa zapájať ho do rodinných konferencií a plánovania,
- rešpektovať individuálne tempo dieťaťa – mať trpezlivosť,
- pripraviť dieťa včas na prípadnú ďalšiu zmenu/odlúčenie.

ZÁVER

V našej práci sme sa pokúsili prepojiť teoretické východiská a praktické skúsenosti s napĺňaním potreby blízkych vzťahov u detí v centrách pre deti a rodiny. Analyzovali a interpretovali sme niektoré kľúčové výsledky nášho výskumu, do ktorého boli zapojené deti a mladí dospelí, ktorí vyrastali mimo svojej rodiny (v centrách pre deti a rodiny). Naznačili sme aj úlohy, ktoré by mohli smerovať k zlepšeniu situácie týchto detí v oblasti vzťahov. Venovali sme sa odporúčaniam pre odborných zamestnancov CDR ale najmä pre vychovávateľov a profesionálnych náhradných rodičov, ktorí priamo „zastupujú“ biologických rodičov dieťaťa pri napĺňaní jeho vývinových potrieb.

Uplatnenie navrhovaných opatrení je však závislé najmä od dostatočného počtu, respektíve od navýšenia počtu odborných zamestnancov v jednotlivých CDR a ich špecifického doplňujúceho vzdelávania v oblasti vzťahovej väzby. Tiež je potrebné navýšiť počet a vhodné pracovné podmienky pre profesionálnych náhradných rodi-

čov tak, aby mali možnosť všetky deti bez ohľadu na vek byť prioritne umiestňované v profesionálnych náhradných rodinách. V neposlednom rade sa treba zamyslieť nad možnosťou väčšieho počtu vychovávateľov v službe súčasne tak, aby mali priestor na individuálnu prácu s deťmi.

Našou spoločnou snahou by malo byť, aby vyňatím dieťaťa a z jeho biologickej rodiny, štát a spoločnosť nevzali zodpovednosť za dieťa rodičom. Cestou by malo byť len dočasne nahradiť dieťaťu to, čo mu chýba, ale nie brať to, čo už má. Zároveň by sme sa spoločnými silami mali pokúšať vrátiť zodpovednosť za dieťa a jeho výchovu rodičom - širšej rodine - a komunite. Len takto by mohla efektívne fungovať náhradná starostlivosť v spojení moderných princípov a tradičných spôsobov starostlivosti o deti z minulosti. Ide nám predsa o vytváranie kvalitných vzťahov pre „naše“ deti. Nie je to cesta jednoduchá, ale veríme, že povedie ku „hviezdam“ – *PER ASPERA AD ASTRA (cez ťažkosti ku hviezdám)*.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV

BARTÁK, I. 2018. Výchova k manželstvu a rodičovstvu. 56 s.

BERMAN, R. 2015. Povolenie k rodičovstvu. 256 s. EAN 9788081112089, Bratská, 2017

BAUMGARTNER, F., FRANKOVSKÝ, M. (1997).

K problémom zisťovania stratégií riešenia náročných situácií. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 32, (2), s. 155-160.

BAUMGARTNER, F. (2001). Zvládanie stresu coping. In: J. Výrost, I. Slaměník (Eds.), *Aplikovaná sociální psychologie II*. Praha: Grada, s. 191-205.

CULLOUGH, E., PARGAMENT, K., THORESEN, C. 2000. *Forgiveness: Theory, research and practice*. The Guilford Press. 2000. 334 p. ISBN: 978-1572307117.

EMMONS, R. A., CHEUNG, C., TEHRANI, K. 1998. Assessing spirituality through personal goals: Implications for research on religion and subjective well-being. *Social Indicators Research*, 45, 391-422.

Dostupné na internete: <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1006926720976>

FREYBERGH, PETER G. FEDOR. 2013. Prenatálne dieťa. Psychosomatické charakteristiky prenatálneho a perinatálneho obdobia ako prostredia dieťaťa. Trenčín: Vydavateľstvo F, Pro mentes anas.r.o. 2013. 65 s. ISBN 978-80-88952-74-9.

GAŽIKOVÁ, E. 2016. Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. 2016. 112 s. ISBN 978-80-558-1122-2.

KŘIVOHLAVÝ, J. 2006. *Psychologie smysluplnosti existence: Otázky na vrcholu života*. Praha: Grada Publishing, a.s. 2006. 204 s. ISBN 978-8024766591.

KUBLER-ROSS, E. a kol. 2015. O smrti a umírání. Praha: Portál, 2015. 320 s. ISBN 978-80-262-0911-9.

MIČKOVÁ, Z. 2017. Vzťah psychologické pohody a copingových stratégií u vysokoškolákov. *Psychologie a její kontexty* 8 (2), 2017, 45–56.

MIKLOŠKO, J. a kol. 2011. Ohrozená rodina na Slovensku III. Analýza kontextu vyňatia detí z prirodzeného prostredia v rokoch 2006 až 2010. Bratislava: Spoločnosť priateľov detí z detských domovov Úsmev ako dar, 2011. 194 s. ISBN 978-80-970879-0-6.

MIKLOŠKO, J. a kol. 2014. Vývoj situácie ohrozených rodín na Slovensku v rokoch 2006 až 2013. Bratislava: Spoločnosť priateľov detí z detských domovov Úsmev ako dar. 2014. 236 s. ISBN 978-80-970879-5-1.

MIKLOŠKO, J. - MIKLOŠKOVÁ, M. 2013. Strengthening family relationships and supporting the family network as one of the solutions for a child in distress. In: *Prenatal and Perinatal Psychology and Medicine*, 25, n.1-2, 2013. p. 104-116. ISSN 0943-5417.

MIKLOŠKOVÁ, M., 2016. Stretnutia rodinného kruhu - Family Group Conferences, 2016. Spoločnosť Úsmev ako dar, Bratislava, 2016. 103 p. ISBN 978-80-970879-7-5.

MINAROVÍČOVÁ, K. 2009. Emocionálna frustrácia u detí v detských domovoch. In: *Psychiatria, psychoterapia, psychosomatika*. - ISSN 1335-423X, Roč. 16, č. 3 (2009), s. 128-133.

Európska únia
Európsky sociálny fond

Tento projekt je podporený z Európskeho sociálneho fondu.

Vydala Spoločnosť priateľov detí z detských domovov Úsmev ako dar
a Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety

Rok vydania 2020

1.vydanie

Autori - Miklošková M. - Mikloško J.a kol. autorov

Kolektív autorov: Doc. PhDr. Moníka Miklošková, PhD.,

Prof. MUDr. Jozef Mikloško, PhD., Mgr. Andrea Hudeková,

PhDr. et Mgr. Marek Vadrna, Mgr. Lic. Martin Fero, PhD.,

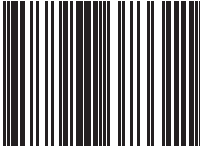
JUDr. Margita Medveczká, Mgr. Emília Bezáková, PhD.

Úsmev ako dar

aby rodina
zostala spolu

ISBN 978-80-973733-1-3

9 788907 373311 >